

International Scientific and Practical Conference

**THE EUROPEAN UNION AND UKRAINE'S
EUROPEAN INTEGRATION IN THE ERA
OF GLOBAL CHALLENGES: LEGAL,
POLITICAL, AND SOCIO-ECONOMIC
DIMENSIONS**

May 28–29, 2026

Cluj-Napoca, Romania

IZDEVNIECĪBA
BALTIJA
PUBLISHING

2026

Organizing Committee of the Conference

Co-Chairs of the Organizing Committee:

Yurii Boshytskyi – Rector of Kyiv University of Law of the National Academy of Sciences of Ukraine, Professor, Academician of the Academy of Political and Legal Sciences of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine;

Adrian-Gabriel Corpadean – Dean of the Faculty of European Studies, Babeş-Bolyai University, Dr. habil., Associate Professor.

Members of the Organizing Committee:

Volodymyr Pylypenko – Vice-Rector for Research, Kyiv University of Law of the National Academy of Sciences of Ukraine, Doctor of Law, Academician of the Academy of Political and Legal Sciences of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine;

Alla Vilchynska – Vice-Rector for Institutional Development and Strategic Advancement, Kyiv University of Law of the National Academy of Sciences of Ukraine;

Raisa Pereyhina – Associate Professor of the Department of Criminal Law and Procedure, Head of Postgraduate Studies, Kyiv University of Law of the National Academy of Sciences of Ukraine, PhD in Law;

Tetiana Yaroshevska – Head of the Scientific Library, Kyiv University of Law of the National Academy of Sciences of Ukraine;

Mykola Palinchak – Dean of the Faculty of International Economic Relations, Uzhhorod National University, Doctor of Political Sciences, Professor;

Yaroslav Lazur – Acting Dean of the Faculty of Law, Uzhhorod National University, Doctor of Law, Professor;

Mykhailo Vikhliayev – Director of the Center for Ukrainian-European Scientific Cooperation, Doctor of Law, Professor;

Laura-Maria Herța – Vice-Dean of Research, Faculty of European Studies, Babeş-Bolyai University, Dr. habil., Associate Professor of International Relations;

Paula Mureșan – Vice-Dean of the Faculty of European Studies, Babeş-Bolyai University, Dr., Associate Professor of European Integration;

Mihaela Oprescu – Faculty of European Studies, Babeş-Bolyai University, Dr., Associate Professor of European Law.

Each author is responsible for content and formation of his/her materials.

The reference is mandatory in case of republishing or citation.

The European Union and Ukraine's European Integration in the Era of Global Challenges: Legal, Political, and Socio-Economic Dimensions (May 28–29, 2026. Cluj-Napoca, Romania) : International scientific conference. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2025. 164 pages.

ISBN 978-9934-26-677-5

© The Faculty of European Studies, Babeş-Bolyai University, 2026

© Kyiv University of Law of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2026

© Center for Ukrainian and European Scientific Cooperation, 2026

CONTENTS

SECTION 1. LEGAL ASPECTS

Legal Justification for the Adaptation of the Interpretative Activities of Public Authorities in Ukraine to European Standards under Contemporary Conditions Hamburh I. A.	7
Human rights protection in Ukraine during armed conflict: the role of the European Union Stefanut Maria Manuela	11
Local self-government under conditions of martial law: European standards and Ukrainian practice Barvinenko V. D.	12
Achieving the goal of justice in terms of implementing the principle of effectiveness Bogdanov O. M.	17
Digital transformation of public administration in Ukraine in the context of European integration Borodin K. S.	21
Legal Aspects of Civil Service Modernization in the Context of Ukraine’s Recovery Paradigm Boshytskyi Y. L., Sopilko I. M.	24
Human rights and security of the state in the context of the integration of Ukraine to the European Union Vasetsky V. Yu.	28
Artificial Intelligence and the Three-Step Test Use of Works for Machine Learning Vashchynets I. I.	32
Administrative Capacity of Local Governments in Ensuring Compliance with EU Environmental Law: A Comparative Analysis of Romania and Ukraine Volokhov O. S.	36
Preventing and Combating Domestic Violence in Ukraine: International Standards and Their Role in the Legal Regulation of Law Enforcement Activities Yevtushenko D. S.	40
National legislation in the context of European integration Zaiats N. V.	43

Peculiarities of proof in the field of judicial protection of violated rights and legitimate interests of participants in land legal relations in civil proceedings of Ukraine Zorik M. V.	46
On the way to implementing barrier-free as a European principle of public service in Ukraine Kolomoiets T. O.	49
The European integration vector of Ukraine’s post-war recovery Kostiuk K. V., Labenska L. L.	54
Combating Forced Labor in the EU: Regulatory Instruments and the Applicability of the “Brussels Effect” Lutsenko O. Ye.	57
Formation of intercultural communicative competence in the context of the European educational space Pavlov V. O.	62
Integration of the civil procedure of Ukraine into the legal space of the European Union: procedural and dimension Perunova O. M.	65
Agreement on the transfer of property rights to a service work as a new form of agreement among the list of agreements in the field of disposal of property rights to objects of related rights Pecherova N. H.	68
Nuremberg principles as a legal basis for the establishment of a special international tribunal to punish the crimes of aggression against Ukraine Pylypenko V. P.	71
Ukraine's position at WRC-27: spectrum governance as de facto regulatory integration with the EU Pop-Stasiv V. H.	74
Specific Aspects of Academic Mobility Implementation in Ukraine in the Context of Wartime and Educational Digitalization Romanova O. M.	79
Renewal of procedural deadlines in wartime: problems of proof and approaches of the supreme court Rubinsky M. M.	83
Environmental Innovations as an ESG Instrument: Legal Mechanisms for Implementation Savchuk O. O., Butenko V. B.	86

Legal policy and related socio-economic aspects in Ukraine during its European integration	
Serhiienko R. M.	90
Digitalization of criminal proceedings under martial law: legal foundations and challenges of the e-case system in Ukraine	
Tikhonov A. M., Nesterova S. V.	93
Center for legal information, professional development and expert research: concept and European analogues	
Shevchuk O. A.	96
Extradition as an International Legal Category: Terminological and Conceptual Approaches	
Shyshatska Yu. O.	100
SECTION 2. POLITICAL ASPECTS	
European Union support for Ukraine as exemplified by the Instrument for Ukraine in the context of the challenges of Ukraine's integration process with the EU	
Perepelkin I. O.	104
The Republic of Moldova path towards European integration and its visibility in social media	
Mihaela Spînu	107
Dialogue between civil society and the state as an important prerequisite for the successful European integration of modern Ukraine	
Bratasyuk M. H.	112
Digitalization challenges for Ukraine's political agency in the process of European integration	
Vinnykova N. A.	115
Factor of Hungary in European integration processes and Ukraine	
Hrubinko A. V.	119
Ukraine's European integration: political transformation, security challenges, and prospects	
Dubina Ye. E.	123
Transformation of EU defense policy in the context of the Russian-Ukrainian war: from the «Strategic compass» to the «White paper on European defense – readiness 2030»	
Moiseieva T. M.	126

SECTION 3. SOCIO-ECONOMIC ASPECTS

Determinants of Organizational Climate and Their Impact
on Personnel Productivity

Irma Dikhaminjia, Teona Edzgeradze 130

Innovative Ecotourism Models and Their Role in Sustainable Development
in Georgia

Lana Mzarelua, Malkhaz Gvinjilia, Maya Gvinjilia..... 135

The Socioeconomic Impact of Ukraine's Transition to the Principles
of the Circular Economy

Rashidi R. B. 143

Project activity in territorial communities of Ukraine as a tool of social cohesion
in wartime conditions

Holovko L. V. 147

Sustainable development of Ukraine in the context of EU negotiation clusters:
the governance dimension

Merzlyak A. V., Skriabina D. S., Vikhort Yu. V. 151

Institutional capacity of local governments in the field of economic development

Rosypaylo I. Ya. 155

Transformation of university entrepreneurial ecosystems of Ukraine
in the context of integration into the European Educational Space

Shterma T. V., Kretska A. 158

SECTION 1. LEGAL ASPECTS

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-1>

LEGAL JUSTIFICATION FOR THE ADAPTATION OF THE INTERPRETATIVE ACTIVITIES OF PUBLIC AUTHORITIES IN UKRAINE TO EUROPEAN STANDARDS UNDER CONTEMPORARY CONDITIONS

ПРАВОВЕ ОБҐРУНТУВАННЯ АДАПТАЦІЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Hamburh I. A.

*PhD in Law, Associate Professor,
Academician,
International Academy of Social and
Legal Sciences and Public
Administration
Svit, Slovak Republic*

Гамбург І. А.

*кандидат юридичних наук, доцент,
академік,
Міжнародна академія
соціально-правових наук та
публічного управління
м. Світ, Словацька Республіка*

Із здобуттям незалежності у 1991 р. Україна обрала європейський вектор свого розвитку. Це, насамперед, означало трансформацію всіх сфер життєдіяльності для створення умов, коли держава житиме за принципами Європейського Союзу (ЄС) та його законами, що спрямовані на захист кожного громадянина та бізнесу. Багаторічний процес ознаменувався тим, що 17 червня 2022 р. Єврокомісія за умови виконання низки реформ рекомендувала, а 23 червня лідери 27 країн-членів ЄС ухвалили рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС [1]. Безумовно, певним поштовхом до цього стала повномасштабне вторгнення на територію України і встановлення правового режиму воєнного стану з 24 лютого 2022 р., коли Президент України вже 28 лютого 2022 р. підписав заявку на членство в ЄС. Європейська інтеграція прямо пов'язується з необхідністю імплементації європейських правових стандартів, зокрема у сфері забезпечення прав людини, верховенства права та ефективного правосуддя. У цьому контексті саме інтерпретаційна діяльність органів державної влади, тобто різновид юридичної діяльності, що полягає у

з'ясуванні та роз'ясненні змісту норм права з метою забезпечення їх правильного розуміння, застосування та реалізації, стає ключовим механізмом впровадження європейських стандартів у національну правову систему.

Важливим чинником є зростання ролі практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) як джерела права в Україні. При цьому Рішення ЄСПЛ виконують функцію нормативно-ціннісного орієнтира для національних органів, зокрема Конституційного Суду України, і застосовуються не лише у справах проти України, а й щодо інших держав-учасниць Конвенції [2]. Це вимагає вироблення єдиних підходів до їх інтерпретації та інтеграції у національну правозастосовну практику.

Також, в умовах воєнного стану значно зростає роль органів державної влади у забезпеченні балансу між публічними інтересами та правами людини. Це потребує гнучких, але водночас стандартизованих інтерпретаційних підходів, що відповідають європейським вимогам справедливості та пропорційності.

Отже, у контексті гармонізації національного законодавства з правом ЄС та застосування практики ЄСПЛ перед національними судами та іншими органами державної влади постають нові завдання щодо забезпечення узгодженої інтерпретації (тлумачення) правових норм з урахуванням міжнародних стандартів.

В Україні існує нормативно-правова основа для адаптації інтерпретаційної діяльності органів державної влади до європейських стандартів. Це, насамперед, Конституція України від 28 червня 1996 р., де, зокрема, у ст. 8 визнається принцип верховенства права та у ст. 9 – пріоритет чинних міжнародних договорів [3]; Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р., який «регулює відносини, що виникають у зв'язку з обов'язком держави виконати рішення Європейського суду з прав людини у справах проти України; з необхідністю усунення причин порушення Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і протоколів до неї; з впровадженням в українське судочинство та адміністративну практику європейських стандартів прав людини; зі створенням передумов для зменшення числа заяв до Європейського суду з прав людини проти України» [4]; Рішення Конституційного Суду України, зокрема Справа про офіційне тлумачення положень ст. 95 Конституції від 27 листопада 2008 р., де акцентується увага на європейській правовій традиції [5]; Угода про асоціацію між Україною та ЄС від 27 червня 2014 р., стаття 1 якої визначає зміцнення поваги до демократичних принципів та верховенства права як основу асоціації [6]; Закон України «Про правотворчу

діяльність» від 24 серпня 2023 р., який закладає сучасні підходи до ієрархії нормативних актів та їх інтерпретації [7] і т.ін.

Аналіз практики інтерпретаційної діяльності органів державної влади України (Верховної Ради України як органу законодавчої влади; Кабінету Міністрів України як вищого органу у системі виконавчої влади; центральних органів виконавчої влади, судових органів) дозволяють окреслити низку проблем інтерпретаційної діяльності в сучасних умовах. Тобто, попри позитивні зрушення, існують бар'єри, що заважають ефективній адаптації. До них можна віднести: 1) колізійність законодавства (наявність суперечливих норм, що ускладнює єдине тлумачення, часто призводить до «відомчого» трактування правових норм на користь державних органів, а не громадянина); 2) мовний бар'єр та термінологічні розбіжності (складність автентичного перекладу понять *acquis communautaire* (наприклад, терміни «*proportionality*» або «*good administration*»); 3) воєнний стан (необхідність балансування між заходами національної безпеки та збереженням суті конституційних прав, що вимагає від органів державної влади надзвичайно точної інтерпретації обмежень тощо.

У зв'язку з цим для успішної адаптації можна запропонувати наступні шляхи вдосконалення інтерпретаційної практики. Насамперед, органи державної влади при роз'ясненні норм мають використовувати практику Суду справедливості ЄС як допоміжний інструмент. Доцільно створити єдиний реєстр офіційних роз'яснень органів влади з обов'язковою перевіркою на відповідність стандартам Ради Європи.

Одним з перспективних напрямів вбачається вдосконалення законодавчого регулювання інституту офіційного тлумачення. Прийняття спеціального законодавчого акта, який би системно визначав основні засади інтерпретаційної діяльності, сприяло б підвищенню правової визначеності та забезпеченню єдності правозастосовної практики.

Отже, правове обґрунтування адаптації інтерпретаційної діяльності полягає у переході від формально-позитивістського підходу до ціннісно-орієнтованого тлумачення, що пов'язаний із розвитком прав людини та практикою ЄСПЛ і Суду ЄС. Тобто органи державної влади перестають діяти лише формально, а починають тлумачити норми у світлі Конституції та прав людини, орієнтуватися на європейські стандарти, застосовувати принципи, а не лише правила. Тільки через забезпечення єдності тлумачення на основі верховенства права Україна зможе де-факто інтегруватися в європейський правовий простір.

Література:

1. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. Урядовий портал. Служба Віце-прем'єр-міністра України, опубліковано 23 червня

2022 року о 21:41. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes>

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). Міжнародний документ від 04.11.1950 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення 28.03.2026).

3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. Редакція 01.01.2020.

4. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260. Редакція від 02.12.2012.

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Кабінету Міністрів України про офіційне тлумачення положення частини другої статті 95 Конституції України та словосполучення «збалансованість бюджету», використаного в частині третій цієї статті (справа про збалансованість бюджету) від 27.11.2008 р. № 26-рп/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v026p710-08#Text> (дата звернення 28.03.2026).

6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. 27.06.2014. Ідентифікатор: 984_011. Редакція від 14.10.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення 28.03.2026).

7. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24.08.2023 р. № 3354-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 93. Ст. 364. Редакція від 19.04.2025.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-2>

HUMAN RIGHTS PROTECTION IN UKRAINE DURING ARMED CONFLICT: THE ROLE OF THE EUROPEAN UNION

Stefanut Maria Manuela

*Master's student in Global Security and Human Rights Policies,
Faculty of History and Philosophy,
Babeş-Bolyai University
Cluj-Napoca, Romania*

The ongoing armed conflict in Ukraine following the 2022 Russian invasion has raised serious concerns regarding the protection of human rights and the safety of civilians. In this context, the role of the European Union has become increasingly important in supporting humanitarian assistance, promoting accountability and strengthening international legal mechanisms. This paper examines how the European Union contributes to the protection of human rights in Ukraine during the ongoing armed conflict. The study focuses on the legal, political and humanitarian instruments used by the European Union including sanctions, financial assistance and institutional cooperation with international organizations. Using a qualitative analysis of official EU documents and reports from international organizations, the research evaluates the effectiveness and limitations of these mechanisms. The paper argues that although the European Union does not possess direct enforcement power in armed conflict situations, it plays a significant role in supporting human rights protection through diplomatic pressure, financial support and the promotion of international accountability mechanisms.

References:

1. The EU in 2022 – General Report on the Activities of the European Union <https://op.europa.eu/webpub/com/general-report-2022/en/>
2. Council Conclusions on EU Priorities in UN Human Rights For a in 2026 [Council Conclusions on EU Priorities in UN Human Rights Fora in 2026
https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5835-2026-INIT/en/pdf](https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5835-2026-INIT/en/pdf)
3. Ukraine 2024 Report https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2024_en
4. EU Enlargement Package 2025: Ukraine Report https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2025_en
5. Report on the Human Rights Situation in Ukraine <https://ukraine.ohchr.org/en/Report-on-the-Human-Rights-Situation-in-Ukraine-1-December-2024-31-May-2025>

6. European Parliament resolution of 9 September 2025 on the 2023 and 2024 Commission reports on Ukraine https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-10-2025-0175_EN.html

7. Eurojust and the War in Ukraine <https://www.eurojust.europa.eu/eurojust-and-the-war-in-ukraine>

8. Sanctions against Russia: What has changed since January 2025 <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-10342/CBP-10342.pdf>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-3>

**LOCAL SELF-GOVERNMENT UNDER CONDITIONS
OF MARTIAL LAW: EUROPEAN STANDARDS
AND UKRAINIAN PRACTICE**

**МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ: ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ
ТА УКРАЇНСЬКА ПРАКТИКА**

Barvinenko V. D.

*Doctor of Law,
Executive Director,
Public Organization «Institute for
Danube Studies»
Odesa, Ukraine*

Барвіненко В. Д.

*доктор юридичних наук,
виконавчий директор,
Громадська організація
«Інститут дунайських досліджень»
м. Одеса, Україна*

Місцеве самоврядування належить до визначальних конституційних інститутів демократичної держави. Засади його організації та функціонування закріплено у статтях 140–146 Конституції України [1] та конкретизовано положеннями Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [2]. Базовим міжнародно-правовим актом у цій сфері є Європейська хартія місцевого самоврядування (далі – Хартія), ратифікована Україною у 1997 році [3]. Вона встановлює обов'язок держав – членів Ради Європи забезпечувати органам місцевого самоврядування належний рівень політичної, адміністративної та фінансової автономії, а також гарантувати можливість самостійного здійснення ними своїх повноважень у межах закону.

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України, розпочата 24 лютого 2022 року, спричинила системні виклики для функціонування місцевого самоврядування та актуалізувала потребу в переоцінці співвідношення між вимогами забезпечення оборони держави і дотриманням стандартів демократичного врядування на місцевому рівні.

Запровадження правового режиму воєнного стану на підставі Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [4] зумовило істотну трансформацію системи публічного управління. Відповідно до статті 19 цього Закону, на період дії воєнного стану забороняється проведення виборів і референдумів усіх рівнів. Такий тимчасовий відступ від окремих демократичних процедур, допустимий згідно з частиною другою статті 64 Конституції України, не змінює природи держави як демократичної, а лише обмежує реалізацію певних процедурних форм народовладдя на визначений строк. Водночас стаття 3 Хартії гарантує право місцевого самоврядування регулювати і управляти значною частиною публічних справ, однак це право не є абсолютним і може підлягати тимчасовим обмеженням, встановленим законом, за умов дотримання принципу пропорційності.

Важливим елементом правового режиму воєнного стану є запровадження інституту військових адміністрацій – тимчасових державних органів, що здійснюють управлінські функції у сфері забезпечення оборони та громадської безпеки і підпорядковуються Кабінету Міністрів України та Генеральному штабу Збройних Сил України [4]. Із початком широкомасштабного вторгнення Президент України утворив військові адміністрації на рівні областей і районів [5]. На рівні територіальних громад такі адміністрації населених пунктів створюються лише у виняткових випадках – за умов фактичної неспроможності органів місцевого самоврядування здійснювати свої повноваження або за наявності безпосередньої загрози громадській безпеці. Як обґрунтовано зазначають Ю. Ключковський та В. Венгер, утворення військових адміністрацій не тягне припинення діяльності представницьких органів місцевого самоврядування; натомість передбачається їх паралельне функціонування із забезпеченням узгодженості повноважень, причому пріоритет самоврядних інституцій зберігається настільки, наскільки це дозволяють об'єктивні обставини [6, с. 38].

Перерозподіл повноважень між органами місцевого самоврядування та військовими адміністраціями насамперед торкнувся бюджетної сфери. Змінами до Бюджетного кодексу України, внесеними у березні 2022 року, передбачено, що в умовах утворення військових адміністрацій саме вони здійснюють функції органів місцевого

самоврядування у частині бюджетних повноважень [7]. Водночас правомірність делегування повноваження щодо затвердження місцевих бюджетів на підзаконному рівні (зокрема постановою Кабінету Міністрів України) залишається предметом наукової дискусії. Як справедливо вказують Ю. Ключковський та В. Венгер, конституційне повноваження відповідної ради затверджувати місцевий бюджет (стаття 143 Конституції України) не може бути нівельоване актом підзаконного характеру [6, с. 40]. Зазначена колізія відображає більш широку напругу між необхідністю оперативного реагування на виклики воєнного часу та дотриманням стандартів фінансової автономії місцевого самоврядування, закріплених, зокрема, у статтях 9 і 10 Хартії.

О. Ярема та Н. Лепіш, досліджуючи функціонування органів місцевого самоврядування в системі публічної влади в умовах воєнного стану, звертають увагу на проблему співмірності делегованих повноважень і наявних ресурсів для їх реалізації. На їхню думку, обсяг переданих повноважень потребує належного контролю, оскільки органи місцевого самоврядування об'єктивно можуть бути неспроможними забезпечити їх ефективне виконання в умовах підвищеного навантаження та обмеженості кадрових і фінансових ресурсів. Дослідники констатують наявність дисбалансу між обсягом покладених функцій і фактичними можливостями їх реалізації, що значною мірою зумовлено дефіцитністю більшості місцевих бюджетів [8, с. 562]. Такий висновок узгоджується з положеннями статті 9 Хартії, яка вимагає забезпечення органів місцевого самоврядування фінансовими ресурсами, адекватними обсягу їхніх повноважень. Водночас формування збалансованої моделі розмежування повноважень в умовах воєнного стану залишається відкритим і динамічним процесом.

Стаття 8 Хартії, що визначає засади адміністративного нагляду за діяльністю органів місцевого самоврядування, закріплює принцип пропорційності: будь-яке втручання у діяльність місцевих органів влади має бути домірним значенню інтересів, на захист яких воно спрямоване. Саме кризь призму цього принципу доцільно оцінювати українську практику зупинення (а не припинення) діяльності органів місцевого самоврядування з можливістю її відновлення після припинення воєнного стану. Інститут зупинення, передбачений Законом України «Про правовий режим воєнного стану», виконує подвійну функцію: з одного боку, забезпечує збереження місцевого самоврядування як конституційного інституту навіть в умовах збройного конфлікту, з іншого – слугує запобіжником проти надмірної централізації публічної влади [6, с. 49]. Практика діяльності більшості обласних і районних рад, які продовжували здійснювати свої повноваження під час воєнного стану – проводили сесії, реалізовували контрольні та представницькі

функції, – свідчить про збереження інституційної спроможності місцевого самоврядування та підтверджує досяжність зазначеного балансу.

Окремого розгляду потребує питання відновлення повноцінного функціонування органів місцевого самоврядування після припинення воєнного стану та проведення місцевих виборів. Науковці виокремлюють щонайменше три групи умов, необхідних для їх належної організації: забезпечення фізичної та інформаційної безпеки; наявність організаційно-технічних передумов; а також загальнодержавні умови, пов'язані насамперед з актуалізацією даних Державного реєстру виборців [6, с. 54–63]. Особливої складності набуває демографічний чинник: за різними оцінками, понад половина населення України змінила місце проживання внаслідок бойових дій та окупації, що суттєво знизило актуальність реєстру виборців станом на 24 лютого 2022 року. У цьому контексті Рада Європи наполягає на дотриманні загально визнаних виборчих стандартів, зокрема щодо забезпечення права внутрішньо переміщених осіб брати участь у місцевих виборах за фактичним місцем проживання, що узгоджується з практикою Європейського суду з прав людини у справі «Селигененко та інші проти України» (2021) [9].

Рада Європи зберігає статус ключового партнера України у сфері місцевої та регіональної демократії. Моніторинговий звіт Конгресу місцевих і регіональних влад за 2023 рік засвідчує загальне дотримання Україною принципів Хартії в умовах воєнного стану, попри окремі обмеження повноважень місцевих рад. Паралельне функціонування виборних органів і військових адміністрацій визнається допустимим механізмом забезпечення демократичного врядування, тоді як у Висновку 2024 року наголошено на доцільності передачі повноважень на місцевий рівень і належному фінансовому забезпеченні їх реалізації [11].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що досвід України свідчить про можливість збереження інституту місцевого самоврядування та дотримання базових стандартів Європейської хартії місцевого самоврядування навіть в умовах повномасштабної збройної агресії. Визначальними правовими механізмами, що забезпечують цей баланс, є зупинення (а не припинення) повноважень органів місцевого самоврядування; паралельне функціонування виборних рад і тимчасових військових адміністрацій із диференційованим розподілом компетенцій; а також нормативне закріплення пріоритету відновлення самоврядних інституцій після деокупації. Водночас наявні суперечності у регулюванні бюджетних повноважень потребують подальшого законодавчого уточнення. Перспективним напрямом подальших досліджень є аналіз відповідності механізмів перерозподілу

повноважень у період воєнного стану принципу субсидіарності, закріпленому у статті 4 Хартії, а також розроблення правових підходів до проведення перших місцевих виборів із урахуванням рекомендацій Венеційської комісії та Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.
3. Європейська хартія місцевого самоврядування: ратифікована Законом України від 15 липня 1997 р. № 452/97-ВР / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036.
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.
5. Про утворення військових адміністрацій: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 68/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/682022-41405>.
6. Ключковський Ю. Б., Венгер В. В. Правове регулювання місцевого самоврядування в Україні в умовах війни та передумови проведення місцевих виборів після припинення воєнного стану. 2023. С. 33–68. URL: https://web.ccu.gov.ua/sites/default/files/klyuchkovskyy_yu._venger_v._pravove_regulyuvannya_miscevogo_samovryaduvannya_v_ukrayini_v_umovah_viyny.pdf.
7. Бюджетний кодекс України: Закон України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
8. Ярема О. Г., Лепіш Н. Я. Роль органів місцевого самоврядування у системі публічної влади як суб'єктів, які реалізують інтереси населення в умовах воєнного стану. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. № 6. Ч. 2. С. 558–563. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.2.89>.
9. Селигененко та інші проти України (Selygenenko and Others v. Ukraine): рішення Європейського суду з прав людини від 2021 р. (заяви № 24919/16, № 28658/16). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:\[%22001-216061%22%7D](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:[%22001-216061%22%7D).

10. Висновок щодо «Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні». CEMG/PAD(2024)6 / Рада Європи. Страсбург, 3 грудня 2024 р. URL: <https://rm.coe.int/cemg-pad-2024-6-ua-reform-concept-ukr-final/1680b2b51a>.

11. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 р. № 396-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-4>

ACHIEVING THE GOAL OF JUSTICE IN TERMS OF IMPLEMENTING THE PRINCIPLE OF EFFECTIVENESS

ДОСЯГНЕННЯ МЕТИ ПРАВОСУДДЯ В АСПЕКТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ЕФЕКТИВНОСТІ

Богданов О. М.

аспірант

Київського університету

інтелектуальної власності та права

м. Київ, Україна

Bogdanov O. M.

Postgraduate student

Kyiv University of Intellectual

Property and Law

Kyiv, Ukraine

Одним із критеріїв ефективності правосуддя є співставлення мети здійснення правосуддя та досягнутого результату. У цьому контексті важливого значення набуває питання щодо адекватної постановки цілей функціонування судової влади в цілому та цілей здійснення правосуддя зокрема.

Як зазначає з цього приводу А. Г. Полянський у своєму дисертаційному дослідженні, присвяченому реалізації функцій правосуддя в сучасних умовах конституційного розвитку України, ефективність по відношенню до правосуддя включає в себе три основоположні елементи: 1) оптимальність правосуддя (під оптимальністю правосуддя розуміється наявність суспільної потреби в існуванні: а) самої функції правосуддя; б) в існуванні суб'єктів реалізації функції правосуддя); 2) досягнення цілей правосуддя; 3) організація правосуддя [1, с. 157].

Причому, на думку науковця, серед зазначених трьох складових найбільш важливим критерієм ефективності правосуддя є другий, тобто досягнення встановлених цілей правосуддя; необхідно виокремлювати два аспекти цього процесу: а) постановка цілей, та б) досягнення цілей. Найбільш важливим є правильне визначення цілей правосуддя та, як наслідок, юридична ефективність виявляється тісно взаємопов'язаною з соціальною ефективністю. Більш того, як зауважує вчений, юридичні цілі стають органічно інтегрованими в загальну систему соціальних цілей і цінностей, а всі юридичні процедури, насамперед щодо процесуальної форми відправлення правосуддя, набувають своєї соціальної значущості [1, с. 157].

Отже, необхідно погодитись з думкою науковця, що в практичному аспекті правосуддя може вважатися таким, що ґрунтується за принципі ефективності, якщо досягається мета (цілі) правосуддя.

При цьому, говорячи про цілі правосуддя, слід зазначити, що вони у відповідних видах судочинства відображені у процесуальних кодексах, а також визначені у Законі України «Про судоустрій і статус суддів».

Зокрема, відповідно до ст. 2 вищезгаданого Закону суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [2].

Таким чином, мета правосуддя в Україні в цілому відповідає тій меті, що визначена у Конвенції.

Водночас, завдання здійснення правосуддя конкретизовані у відповідних процесуальних кодексах. Зокрема:

завданням господарського судочинства є справедливие, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності, та розгляд інших справ, віднесених до юрисдикції господарського суду, з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави (ч. 1 ст. 2 Господарського процесуального кодексу України [3]);

завданням адміністративного судочинства є справедливие, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень (ч. 1 ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України [4]);

завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також

забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура (ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України [5]);

завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави (ч. 1 ст. 2 Цивільного процесуального кодексу України [6]).

Отже, системний аналіз вищезазначених положень процесуального законодавства дає підстави констатувати, що завдання у цих видах судочинства відрізняються, зокрема, за об'єктом судового захисту (права, інтереси та свободи фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб, права, свободи та законні інтереси учасників кримінального провадження тощо), однак, в усіх чотирьох видах судочинства завданням є саме ефективний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав у відповідних видах правовідносин.

При цьому, як вважають деякі науковці, проблема реалізації ефективності правосуддя в умовах запровадження в Україні судово-правової реформи полягає в тому, що предметом реформування виступають усі елементи, які визначають рівень ефективності судової влади і, насамперед, мова йде про цілі правосуддя. З однієї сторони, таких проблем можливо уникнути, якщо вдасться «зменшити» розрив між юридичними та соціальними цілями правосуддя, коли розгляд справ у судових засіданнях зовсім не обов'язково має на меті справедливе розв'язання суспільних конфліктів та захист прав і законних інтересів громадян; з іншого – переорієнтація від каральної цілі до правозахисної [1, с. 157].

В Україні соціальний аспект ефективності правосуддя закладено у ст. 3 Конституції України, відповідно до якої людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [7].

Отже, саме загальнолюдські цінності такі, як життя та здоров'я людини, її свобода, честь та гідність, екологічна безпека тощо

визначають пріоритети функціонування держави, у тому числі судової влади.

Деякі науковці з цього приводу цілком справедливо зауважують, що права людини не повинні лише проголошуватися, і держава не повинна лише встановлювати обмеження стосовно своїх дій з метою дотримання прав людини. У механізмі «стримувань та противаг» має діяти механізм реалізації прав людини в примусовому порядку. В дійсності це означає, що особа, яка зазнала порушення своїх прав, повинна мати право ініціювати судове провадження проти держави – лише таким чином можна забезпечити дотримання державою обмежень, які вона сама для себе встановлює, а також недопущення зловживання, неналежного застосування або перевищення нею своїх повноважень [8, с. 48].

Отже, у практичному аспекті правосуддя може вважатися таким, що ґрунтується на конституційному принципі ефективності, якщо досягається мета (цілі) правосуддя; такою метою є справедливий, рівний та доступний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод та інтересів особи у конкретних правовідносинах.

Література:

1. Полянський А. Г. Реалізація функції правосуддя в сучасних умовах конституційного розвитку України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2020. 171 с.
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
3. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.
4. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
7. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
8. Целлер Е. Питання структурної незалежності та судового діалогу в системах конфліктуєчих норм. Захист прав людини в адміністративному судочинстві: сучасний стан і перспективи розвитку в Україні: Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю процесуальної діяльності адміністративних судів України; за заг. ред. О.М. Нечитайла. К.: Ваіте, 2015. 448 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-5>

DIGITAL TRANSFORMATION OF PUBLIC ADMINISTRATION IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Borodin K. S.

*Lecturer at the Department of General
Theoretical Legal and Socio-
Humanitarian Disciplines
Kyiv University of Law of the National
Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Бородин К. С.

*викладач кафедри
загальнотеоретичних правових і
соціально-гуманітарних дисциплін
Київський університет права
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Європейський Союз сформував комплексний підхід до штучного інтелекту (ШІ), який поєднує підтримку інновацій із механізмами правового контролю та захисту основоположних прав. Центральним елементом цього підходу є AI Act, що запроваджує ризик-орієнтовану модель регулювання: окремі ШІ-системи визнаються неприйнятними, інші – високоризиковими, а для решти встановлюються полегшені вимоги залежно від потенційного впливу на людину, безпеку та ринок. Одночасно ЄС розглядає ШІ не лише як технологію, а і як інструмент цифрового врядування, що має бути надійним, прозорим, підзвітним і людиноцентричним. У цьому контексті європейський підхід до ШІ тісно пов'язаний із ширшою політикою цифрової трансформації публічного сектору, де особлива увага приділяється довірі громадян до цифрових рішень, правовій визначеності та інституційній спроможності органів влади впроваджувати нові технології без порушення прав людини [1].

Українська модель цифрової держави демонструє значний потенціал у контексті європейської інтеграції, базуючись на розвиненій інфраструктурі електронних послуг, електронної ідентифікації та довірчих сервісів. Портал Дія забезпечує доступ громадян до державних послуг і став ключовим елементом цифрової трансформації публічного управління [2; 3]. Інституційною основою цієї моделі є Міністерство цифрової трансформації України, яке реалізує політику у сфері електронної ідентифікації та довірчих послуг. Така система створює передумови для інтеграції ШІ-рішень у державний сектор. Водночас її важливою перевагою є сумісність із європейськими стандартами цифрового врядування.

Використання ШІ у публічному секторі створює не лише можливості, а й значні правові та етичні ризики. Згідно з європейським підходом, trustworthy AI, використання штучного інтелекту має бути законним, етичним і надійним [4]. Основними ризиками є непрозорість алгоритмів, дискримінаційні ефекти, недостатній людський контроль, загрози приватності та розмивання відповідальності. Саме тому положення AI Act акцентують на прозорості, підзвітності та необхідності людського нагляду [1].

У контексті європейської інтеграції України важливу роль відіграє комплексна підтримка Європейського Союзу, спрямована на модернізацію ключових сфер державного управління та соціально-економічного розвитку. Європейський Союз та Міжнародна організація праці уклали угоду на суму 3,8 млн євро з метою підтримки модернізації ринку праці України, розвитку соціального діалогу та сприяння зайнятості молоді. Проєкт тривалістю 36 місяців спрямований на підготовку до впровадження ініціативи ЄС «Молодіжна гарантія» та узгодження національної політики зайнятості з європейськими стандартами.

Його реалізація має важливе значення для післявоєнного відновлення України та її інтеграції до ЄС, зокрема через формування інклюзивного та стійкого ринку праці. Серед ключових напрямів – реформування трудового законодавства відповідно до acquis ЄС, посилення соціального діалогу та підвищення інституційної спроможності державних органів.

Проєкт також передбачає розробку нової Національної стратегії зайнятості та впровадження ефективних механізмів підтримки працевлаштування молоді. Особливу увагу приділено інтеграції вразливих груп населення, зокрема жінок, внутрішньо переміщених осіб, людей з інвалідністю та ветеранів. Очікується, що реалізація ініціативи сприятиме зменшенню нерівності на ринку праці та формуванню сучасної соціально-економічної системи, сумісної зі стандартами ЄС [5].

Європейський Союз продовжує підтримувати цифрову трансформацію України, виділяючи 10 млн євро на розвиток електронних державних послуг, цифрової інфраструктури та транскордонної взаємодії. Така підтримка спрямована на підвищення ефективності, прозорості та безпеки державних сервісів, а також на наближення України до стандартів ЄС. Новий етап співпраці реалізується в межах проєкту DT4UA, який передбачає модернізацію електронних послуг і впровадження інноваційних рішень у сфері управління даними. Зокрема, важливими ініціативами є впровадження системи «Трембіта 2.0», розвиток транскордонних послуг і створення механізмів контролю доступу до персональних даних. Окрему

увагу приділено розвитку цифрових компетенцій та розширенню мережі центрів надання адміністративних послуг. Загалом співпраця з ЄС сприяє не лише модернізації публічного управління, а й поступовій інтеграції України до Єдиного цифрового ринку Європейського Союзу. [6].

Підтримка Європейського Союзу у сфері цифровізації та ринку праці сприяє підвищенню ефективності, прозорості та інклюзивності державного управління в Україні. Водночас їх реалізація потребує подальшого вдосконалення законодавства, оскільки станом на початок 2026 року Україна має ухвалити близько 300 законів для виконання вимог ЄС [7].

У контексті європейської інтеграції особливого значення набуває адаптація національного законодавства до положень до положень AI Act Європейського Союзу, зокрема через впровадження ризик-орієнтованого підходу та забезпечення принципів прозорості, підзвітності й захисту прав людини. Це передбачає впровадження ризик-орієнтованого підходу та дотримання принципів прозорості, підзвітності й захисту прав людини у сфері штучного інтелекту. Такий підхід забезпечує формування ефективного правового регулювання AI та сприяє інтеграції України до європейського цифрового простору.

Література:

1. AI Act. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/regulatory-framework-ai> (дата звернення: 04.04.2026).
2. Дія: державні послуги онлайн. URL: <https://thedigital.gov.ua/projects/technologies/diia-derzhavni-poslugi-onlajn> (дата звернення: 04.04.2026).
3. Єдиний державний веб-портал електронних послуг “ДІЯ”. URL: <https://se.dii.gov.ua/unified-state-web-portal-of-electronic-services-dii> (дата звернення: 04.04.2026).
4. Ethics Guidelines for Trustworthy AI. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai> (дата звернення: 04.04.2026)
5. ЄС та МОП запускають нову ініціативу на підтримку трансформації ринку праці України. https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/ес-та-моп-запускають-нову-ініціативу-на-підтримку-трансформації-ринку-праці-україни_uk (дата звернення: 05.04.2026)
6. ЄС виділяє 10 мільйонів євро на підтримку цифрової трансформації України. https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/ес-виділяє-10-мільйонів-євро-на-підтримку-цифрової-трансформації-україни_uk (дата звернення: 05.04.2026)
7. Скільки законів Україні треба ухвалити, щоб виконати вимоги ЄС: відповідь Качки. <https://www.rbc.ua/rus/news/skilki-zakoniv-ukrayini-treba-uhvaliti-shchob-1773650830.html> (дата звернення: 05.04.2026)

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-6>

**LEGAL ASPECTS OF CIVIL SERVICE MODERNIZATION
IN THE CONTEXT OF UKRAINE'S RECOVERY PARADIGM**

**ПРАВОВІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ
В КОНТЕКСТІ ПАРАДИГМИ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ**

Boshytskyi Y. L.

*Candidate of Legal Sciences, Professor,
Honoured Lawyer of Ukraine,
Rector of the Kyiv University of Law
of the National Academy of Sciences
of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Бошицький Ю. Л.

*кандидат юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
ректор
Київського університету права
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Sopilko I. M.

*Doctor of Law, Professor, Honoured
Lawyer of Ukraine,
Advisor to the Rector
of the Kyiv University of Law
of the National Academy of Sciences
of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Сопілко І. М.

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
радник ректора Київського
університету права
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Відновлення України після завершення активної фази бойових дій потребує не лише залучення значних фінансових ресурсів, а й формування стійкого інституційного каркасу держави. Визначальну роль у цьому процесі відіграє державна служба як публічна, професійна, політично неупереджена діяльність із практичного виконання завдань і функцій держави, що відповідає положенням Закону України «Про державну службу» [1]. В умовах післявоєнної трансформації державна служба має зазнати якісних змін, спрямованих на підвищення її професійності, доброчесності, політичної неупередженості та орієнтації на потреби людини і суспільства, а також на впровадження цифрових управлінських рішень. У науковій доктрині державна служба розглядається, зокрема, крізь призму трудового права як важливий чинник правового регулювання суспільних відносин. Так, М. Іншин обґрунтовує, що державна служба є особливим видом професійної діяльності та специфічною формою реалізації конституційного права на працю, що зумовлює необхідність поєднання публічно-правових і трудо-правових засад її регулювання. Трудо-правовий аспект є визначальним: професійний потенціал службовців залежить від стабільності правового статусу, гарантій праці, конкурентної оплати та адаптації до повоєнних

викликів. У 2025 році реформа досягла прогресу в інституційній спроможності, професійності, прозорості та цифровізації [2].

Наразі здійснюється підготовка проєкту Стратегії реформування державного управління на період 2026-2030 років, яка має забезпечити наступність і розвиток уже реалізованих реформаторських заходів у цій сфері. Водночас результати виконання чинної Стратегії [3] отримали позитивну міжнародну оцінку: у Звіті Європейської комісії, підготовленому в межах Пакета розширення за 2025 рік, відзначено суттєвий прогрес України у сфері реформування державного управління [2]. Напрацювання містяться в матеріалах Національного агентства України з питань державної служби [4], Центру політико-правових реформ [5], Лабораторії законодавчих ініціатив [6]. Динаміка змін (закони «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» (№ 2259-IX), «Про внесення змін до деяких законів України щодо впровадження єдиних підходів в оплаті праці державних службовців на основі класифікації посад» (№ 4282-IX), «Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» (№ 4524-IX) та євроінтеграційні вимоги (звіт Єврокомісії 2024-2025) потребують оновлення парадигми [2]. У 2025 році було зроблено акцент на підготовці нової Стратегії на 2026-2030 роки, яка передбачає відновлення конкурсів, прискорення цифровізації та посилення антикорупційних механізмів [7][8].

У контексті відновлення виділяються чотири вектори змін:

1) Стійкість та адаптивність службово-трудова відносин. Досвід воєнного стану (з 24.02.2022) підтвердив потребу в гнучких формах зайнятості. Дистанційна робота має стати постійним інструментом ефективності [9]. Постанова КМУ № 440 від 12.04.2022 (зі змінами) дозволяє дистанційну роботу за рішенням керівника; після воєнного стану це закріплюється в Законі «Про державну службу» з урахуванням Закону № 1213-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу» [9]. У 2026 році планується відновлення повноцінних конкурсів на посади [7][8].

2) Діджиталізація кадрового менеджменту. Відновлення неможливе без цифровізації. Система HRMIS автоматизує облік часу, оцінювання, розрахунок зарплати та конкурси, мінімізуючи корупцію. Станом на травень 2025 підключено 987 органів (87%) [10]. Оновлення до версії з модулем оцінювання буде сприяти інтеграції з «Дією» та реєстрами.

3) Етичні стандарти та антикорупційний комплаєнс. Державний службовець - гарант прозорості використання коштів на відбудову (Ukraine Facility, RDNA3). Контракт містить положення про етику та

добросесність; порушення є підставою для дисциплінарної відповідальності (ст. 64 Закону «Про державну службу») [1]. У новій Стратегії 2026-2030 комплаєнс посилюється через навчання та моніторинг [7].

4) Соціальний захист та реформа оплати праці. Єдина система оплати на основі класифікації посад - умова залучення фахівців. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо впровадження єдиних підходів в оплаті праці державних службовців на основі класифікації посад» № 4282-ІХ від 11.03.2025 встановлює прозорі підходи: посадовий оклад, надбавка за вислугу, премії за результатами [11]. Нова Методика класифікації (наказ НАДС № 164-25 від 30.12.2025, зі змінами № 5-26 від 15.01.2026) набрала чинності 21 січня 2026: оновлені етапи, колегіальність, повторна класифікація з урахуванням практики 2023-2025 [12].

Таким чином, правова парадигма відновлення системи державного управління в Україні ґрунтується на поєднанні принципів професіоналізму, політичної неупередженості, належного рівня правового та соціального захисту державних службовців і цифрової трансформації управлінських процесів. Послідовне зміцнення правового статусу державного службовця шляхом впровадження оновленої системи оплати праці, розвитку єдиної інформаційної системи управління людськими ресурсами (HRMIS), застосування гнучких форм організації праці та реалізації системних антикорупційних заходів, а також виконання завдань Стратегії реформування державного управління на 2026–2030 роки створює передумови для забезпечення інституційної сталості державного апарату. Це, своєю чергою, є необхідною умовою ефективного виконання державою своїх функцій та забезпечення якісного публічного управління в умовах післявоєнного відновлення.

Література:

1. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення 02.04.2026)
2. Яким був 2025 рік для реформи державного управління? URL: <https://par.in.ua/information/publications/481-yakym-buv-2025-rik-dlia-reformy-derzhavnoho-upravlinnia> (дата звернення 02.04.2026)
3. Стратегія реформування державного управління України на 2022–2025 роки: розпорядження КМУ від 21.07.2021 № 831-р (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80> (дата звернення 02.04.2026)
4. Національне агентство України з питань державної служби (НАДС). Стратегічний план діяльності НАДС на 2025-2027 роки. URL: <https://nads.gov.ua/plani-ta-zviti> (дата звернення 02.04.2026)

5. Центр політико-правових реформ. Державна служба в Україні та напрями її реформування і розвитку (2025). URL: <https://pravo.org.ua> (дата звернення 02.04.2026)

6. Лабораторія законодавчих ініціатив. Цифрова трансформація системи управління людськими ресурсами на державній службі (2025). URL: <https://www.parlament.org.ua/analytics/cyfrova-transformacziya-derzhavnij-sluzhbi> (дата звернення 02.04.2026)

7. В Україні розроблять нову Стратегію реформування державного управління на 2026-2030 роки (2025). URL: <https://sud.ua/uk/news/ukraine/347085-v-ukraine-razrobotayut-novuyu-strategiyu-reformirovaniya-gosudarstvennogo-upravleniya-na-2026-2030-gody> (дата звернення 02.04.2026)

8. Маніфест реформи публічної служби України (2025). URL: <https://cedem.org.ua/news/manifest-publiczna-sluzhba> (дата звернення 02.04.2026)

9. Постанова КМУ «Деякі питання організації роботи державних службовців та працівників державних органів у період воєнного стану» від 12.04.2022 № 440. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440-2022-%D0%BF> (дата звернення 02.04.2026)

10. До HRMIS підключено 987 держорганів – голова НАДС Алюшина (2025). URL: <https://interfax.com.ua/news/general/1073154.html> (дата звернення 02.04.2026)

11. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо впровадження єдиних підходів в оплаті праці державних службовців на основі класифікації посад» від 11.03.2025 № 4282-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4282-20> (дата звернення 02.04.2026)

12. З 21 січня набрала чинності нова редакція Методики проведення класифікації посад державної служби (2026). URL: <https://nads.gov.ua/news/z-21-sichnia-nabrала-chynnosti-nova-redaktsiia-metodyky-provedennia-klassyfikatsii-posad-derzhavnoi-sluzhby> (дата звернення 02.04.2026)

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-7>

**HUMAN RIGHTS AND SECURITY OF THE STATE
IN THE CONTEXT OF THE INTEGRATION OF UKRAINE
TO THE EUROPEAN UNION**

**ПРАВА ЛЮДИНИ ТА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ В КОНТЕКСТІ
ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Vasetsky V. Yu.

*Candidate of Law,
Research Fellow,
V.M. Koretsky Institute of State and
Law of the National Academy of
Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Васецький В. Ю.

*кандидат юридичних наук,
науковий співробітник,
Інститут держави і права
імені В. М. Корецького
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

В зв'язку з війною, яку розв'язала РФ проти України у 2022р., актуальним є питання інтеграції України в Європейський Союз. На цьому шляху правова наука відіграє одну з ключових ролей, перш за все в напрямі адаптації законодавства України до законодавства ЄС.

Актуальним у прагненні досягти європейських стандартів є питання реформування правової системи України. Відповідні події відбуваються у часи, коли світ зазнає величезних змін, має місце відхід від попередніх досягнень, але коли світ ще не уявив свого сучасного положення і у загальному розумінні не може з певною достовірністю прогнозувати майбутнє становище. З цих позицій доцільним уявляється дослідження місця і ролі прав людини, які займають центральне місце у принципах права ЄС.

Сучасні виклики, що стосуються необхідності поєднання дотримання принципів демократії, у тому числі прав людини, і необхідності поєднання їх з питаннями безпеки і протидії проявам авторитаризму, потребують новітніх підходів, відповідного аналізу особливостей проблеми правореалізації в області забезпечення прав і свобод людини та безпеки держави.

Важливими спрямуваннями, пов'язаними з правами людини, є принципи права. Як відомо, вони відіграють фундаментальну роль для будь-якої демократичної держави, адже принципи сприяють правовому регулюванню та формують основу правової системи. Забезпечення прав, свобод і законних інтересів людини, а також відновлення порушених прав і на національному рівні, і на міжнародному розпочинається саме із осягнення проблеми поваги до честі і гідності людини, а отже, і

забезпечення як на національному, так і на міжнародному рівнях принципу поваги до прав людини як основоположного принципу міжнародного права та центробіжного принципу загальної доктрини права. При цьому практичну значущість має реалізація принципів права, окремого вивчення потребує вектор, пов'язаний з реалізацією стандартів права [1, с. 20-21].

Сфера прав людини складає ціннісну основу, на якій сьогодні базується правова система ЄС. Процес наближення до сучасної Європи активно проявився вже після здобуття Україною незалежності і найбільш рельєфно виявився при підписанні Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, яка була ратифікована Законом України № 1678-VII від 16.09.2014 [2]. Угода про асоціацію визначила принципи політичної та економічної інтеграції та стала орієнтиром системних реформ в Україні. Вона дала поштовх до повноцінної інтеграції України до ЄС та визначила основний шлях подальшого розвитку України [3].

Безпосереднім стимулом отримання Україною статусу країни-кандидата на вступ до Європейського Союзу стала повномасштабна агресія РФ проти України 24 лютого 2022 р. Вже на п'ятий день після вторгнення РФ Україна подала заявку на членство в ЄС і 23 червня 2022 р. набула цього статусу. З отриманням статусу країни-кандидата Україна засвідчила, що вона поважає цінності ЄС. Про це йдеться у вимогах, що містяться у ст. 49 Договору про Європейський Союз, згідно з якою будь-яка європейська держава, яка поважає цінності, зазначені в ст. 2 Договору, та віддана їх поширенню, може подати заявку на набуття членства у Союзі [4].

У ст. 2 цього Договору проголошено, що Союз засновано на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини. У ст. 6 Договору конкретизовано положення про права людини, де зазначено, що Союз визнає права, свободи та принципи, закладені в Хартії основоположних прав Європейського Союзу від 7 грудня 2000 р. зі змінами, внесеними у Страсбурзі 12 грудня 2007 р.

У ст. 3 Договору про Європейський Союз у своїх відносинах зі світом Союз підтримує та поширює свої цінності та інтереси, сприяє захисту своїх громадян. Союз підтримує мир, безпеку та сталий розвиток планети, солідарність та взаємну повагу народів, вільну справедливую торгівлю, викорінення бідності та захист прав людини, зокрема прав дитини, а також суворе дотримання й розвиток міжнародного права, зокрема дотримання принципів Статуту ООН. З точки зору сучасних викликів для України суттєвим є посилення на відданість положенням Гельсінського заключного акта Ради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року, Паризької хартії для нової Європи 1990 року,

Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), заключних документів Мадридської та Віденської конференцій відповідно 1991 та 1992 років.

Суттєвим з точки зору ефективності забезпечення прав людини є рішення Суду ЄС, що будь-які заходи, ухвалені в межах ЄС, не будуть дійсними, якщо вони суперечать Європейській конвенції захисту прав людини і основних свобод 1950 р. Тобто, незважаючи на те, що формально Конвенція не є складовою права ЄС, її положення за рішенням Суду ЄС повинні виконуватися. Конвенція займає одне з центральних місць серед документів, ухвалених Радою Європи.

Особливе значення в праві ЄС має Хартія основних прав Європейського Союзу, у якій закріплюються головні політичні, соціальні та економічні права громадян Європейського Союзу. Хартія після набуття чинності Лісабонського договору в 2009 році має таку ж юридичну силу, як і Договори Європейського Союзу. Дія Хартії поширюється на органи ЄС та на національні органи влади, при застосуванні ними права ЄС [5].

Треба зазначити, що вже на виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС про визнання та пряму дію норм права ЄС судові органи України почали застосовувати положення Хартії основних прав ЄС. В. Устименко наводить приклади рішень КСУ, в яких в обґрунтуванні позиції Суду здійснено посилання на норми Хартії основоположних прав ЄС як акта первинного права ЄС (рішення Конституційного Суду України від 22.03.2023 № 3-р(П)/2023) [6, с. 129].

Приєднання України до союзу європейських держав одночасно може мати і суттєву безпекову перспективу як для нашої держави, так і в напрямі вкладу України у загальну безпеку континенту. Суттєвою обставиною, на нашу думку, є те, що безпекові питання в Європейському Союзі ставляться у відповідність до захисту цінностей ЄС, до захисту загальних надбань людства. Враховуючі сучасні умови і обставини, які склалися у світі і, зокрема, у Європі у зв'язку з агресією РФ проти України, з достатньою впевненістю можна передбачати певне удосконалення підходів ЄС в забезпеченні безпекових питань.

У підсумку зазначимо, що на шляху приєднання України до ЄС у сучасних умовах агресії РФ, змін правового ландшафту у світі, актуальним постає питання, яким чином приєднання до ЄС допоможе Україні подолати ворога та які елементи гарантії безпеки забезпечує членство у Європейському Союзі. У загальному сенсі питання безпеки з урахуванням агресивної політики РФ зараз є актуальним і для всього європейського співтовариства. Приєднання України до ЄС має перспективи не тільки отримання допомоги європейських країн, а й стимулює процеси демократизації політичної системи, забезпечення

верховенства права, дотримання європейських цінностей в області прав людини. Такі зміни, крім того, сприяють досягненню балансу між безпекою держави і забезпеченням прав і свобод людини.

Література:

1. Оніщенко Н. М. Реалізація права в контексті його норм, принципів і стандартів: широкий і вузький підходи. *Альманах права. Феномен реалізації права в контексті сучасного наукового дискурсу*. Київ: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2025. Вип. 16. С. 17-23. DOI: 10.33663/2524-017X-2025-16-17-23.

2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. *Верховна Рада України*. Документ 984_011. Редакція від 14.10.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text. (Дата звернення: 27.03.2026).

3. Кузьо М., Хорольський Р., Черніков Д. Угода про асоціацію між Україною та ЄС: зміст та імплементація. Київ, 2015. 36 с.

4. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. *Верховна Рада України*. Документ 994_b06. Редакція від 30.03.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text. (Дата звернення: 27.03.2026).

5. Хартія основних прав Європейського Союзу. *Європейське право*. 2013. № 1-2. С. 294–304. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evrpr_2013_1-2_25. (Дата звернення: 27.03.2026).

6. Устименко В.А. Адаптація національного законодавства до права Європейського Союзу: основи, критерії, виміри стійкості: монографія. Державна установа «ІЕПД імені В.К. Макутова НАН України». Київ: Академперіодика, 2025. 452 с. DOI: <https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.534.452>.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-8>

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND THE THREE-STEP TEST USE OF WORKS FOR MACHINE LEARNING

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ І ТРИСТУПЕНЕВИЙ ТЕСТ: ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ ДЛЯ МАШИННОГО НАВЧАННЯ

Vashchynets I. I.

*PhD (Law), Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of International and Private Law
Kyiv University of Law of the National
Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Ващинець І. І.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного
та приватного права
Київський університет права
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Активні обговорення питань правового регулювання відносин щодо створення і використання систем штучного інтелекту (ШІ), які мають місце останнім часом, включають також дискусії стосовно кваліфікації використання існуючих об'єктів авторського права для машинного навчання систем ШІ. У цій сфері поки що панує правова невизначеність, яка негативно впливає на усіх учасників цих відносин – і на правовласників, і на користувачів охоронюваних об'єктів. Одним із інструментів, який міг би допомогти у справі удосконалення правового регулювання відповідних відносин, є триступеневий тест, закріплений у низці міжнародних договорів у сфері права інтелектуальної власності.

За умов відсутності чіткого правового регулювання деякі фахівці вважають, що використання об'єктів авторського права у процесі машинного навчання систем ШІ слід відносити до винятків і обмежень майнових прав інтелектуальної власності на твори. У спорах, що розглядаються зараз судами різних юрисдикцій, відповідачі, як правило, також вдаються до такого захисту, заперечуючи порушення ними авторських прав на підставі доктрини добросовісного використання (*fair use*), якщо йдеться про США, або посилаючись на передбачені статтями 3 і 4 Директиви Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2019/790 від 17 квітня 2019 року про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку та про внесення змін до директив 96/9/ЄС та 2001/29/ЄС [1] винятки і обмеження, які називають глибинним аналізом тексту та даних (*text and data mining, TDM*), коли спір розглядається у країні-члені ЄС.

Водночас як США, так і країни ЄС є сторонами міжнародних договорів, положення яких містять триступеневий тест, у тому числі

Угоди про торговельні аспекти інтелектуальної власності (ТРИПС) та Договору ВОІВ про авторське право, а відтак повинні застосовувати його при визначенні правомірності використання об'єктів авторського права. За змістом положень статті 10(1) Договору ВОІВ про авторське право винятки і обмеження стосовно авторських прав встановлюються у національних законодавствах Договірних Сторін в окремих особливих випадках, які не завдають шкоди нормальному використанню твору і невиправдано не обмежують законних інтересів автора [2].

Використання об'єктів авторського права для цілей машинного навчання систем штучного інтелекту може порушувати дві останні складові. Як зазначається у Керівництві ВОІВ щодо договорів з авторського права та суміжних прав, які адмініструє ВОІВ, другий елемент тесту, зокрема, означає, що всі форми експлуатації твору, які мають або, ймовірно, набудуть істотного економічного чи практичного значення, мають бути зарезервовані за правовласником; а винятки чи обмеження не повинні вступати в економічну конкуренцію із здійсненням права на відтворення володільцем прав (у тому розумінні, що вони не повинні жодним чином підривати ринок відповідного твору). Третя складова тесту визначає, що шкода внаслідок винятку чи обмеження має бути розумною в тому значенні, що не повинна виходити за межі рівня шкоди, який ще може бути виправданий з огляду на підстави та належно обґрунтовані міркування публічної політики [3, с. 213].

Однак поточна ситуація в секторах економіки, пов'язаних із творчою діяльністю, є складною для авторів. У дослідженні, проведеному на замовлення Європейського парламенту, визнається, що поширення контенту, створеного системами штучного інтелекту, створює ризики розмивання цінності людської творчості, ускладнює здійснення захисту прав та призводить до насичення ринків непозначеними або нелегально використаними (неліцензованими) творами. Така динаміка послаблює конкурентні позиції професійних авторів [4, с. 104]. Деякі фахівці навіть вважають, що майже всі працівники творчих професій можуть зіткнутися з тим, що оплачувана ними праця буде повністю або частково витіснена генеративними системами штучного інтелекту, навченими на їхніх творах [5, с. 208].

З огляду на наведене, є підстави вважати, що використання об'єктів авторського права для машинного навчання систем ШІ без дозволу суб'єкта авторського права та без виплати йому винагороди може не відповідати триступеневому тесту. Більш категорично про це зазначає Міжнародна конфедерація товариств авторів і композиторів (CISAC) у своїх коментарях на запит Офісу з авторського права США: розробники систем штучного інтелекту не повинні користуватися вигодами від застосування винятку з авторського права щодо використання

охоронюваних творів як навчальних даних (тобто так званого «fair use»), оскільки поширення такого винятку в цьому випадку порушує триступеневий тест, закріплений у міжнародних договорах, що є обов'язковими для США [6, с. 3-4].

Окремо слід розглянути такий важливий виняток, як глибинний аналіз тексту та даних. Передусім необхідно зауважити, що цей виняток створювався з огляду на зовсім інші практики, а саме: автоматизовані аналітичні методи, що застосовуються для вилучення інформації з великих масивів текстів і даних, часто на підтримку наукових досліджень або емпіричного аналізу [4, с. 34]. Первісний задум цих винятків чітко відображений у дослідженні, замовленому Європейською комісією у 2014 році, в якому TDM визначається як сукупність методів, спрямованих на виявлення знань із даних, без будь-яких посилань на відтворення, зміну цільового призначення чи виражальну трансформацію охоронюваного контенту для цілей навчання моделей, а також підкреслюється, що ці винятки з авторського права мають тлумачитися вузько та відповідно до триступеневого тесту [7, с. 17-18, 65-66]. Про застосування винятку щодо глибинного аналізу тексту та даних відповідно до вимог триступеневого тесту йдеться у преамбульному положенні 6 Директиви 2019/790 [1].

У вже згадуваному дослідженні на замовлення Європейського парламенту зроблено висновок, що передбачений статтею 4 Директиви 2019/790 глибинний аналіз тексту та даних, який здійснюється не з метою наукових досліджень (стаття 3 Директиви 2019/790), порушує усі три критерії триступеневого тесту з практичної точки зору: навчання генеративних систем ШІ має промисловий, а не винятковий характер; воно замінює, а не доповнює нормальне використання; воно порушує інтереси правовласників через неліцензоване та непрозоре використання [4, с. 44]. При цьому підкреслюється, що хоча машинне навчання генеративного ШІ не є формою TDM ні з технічної, ні з правової точки зору [4, с. 42], однак таке навчання так само порушує вимоги пропорційності, закріплені в триступеному тесті [4, с. 50].

Загалом, наведені міркування щодо невідповідності використання об'єктів авторського права для машинного навчання систем ШІ вимогам триступеневого тесту дають додаткові підстави для запровадження нового виключного права на використання охоронюваних творів під час створення та розвитку систем ШІ. При цьому повинні бути визначені спеціальні винятки та обмеження з цього права, які б відповідали вимогам триступеневого тесту, а також встановлені чіткі та зрозумілі критерії визначення розміру справедливої винагороди за надання ліцензії на таке використання. За такого системного підходу видається

можливим забезпечити реальний справедливий баланс між інтересами авторів, розробників систем ШІ та суспільства в цілому.

Література:

1. Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/790/oj/eng> (дата звернення 30.03.2026).

2. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 року. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_770#Text (дата звернення 30.03.2026).

3. Guide to the Copyright and Related Rights Treaties Administered by WIPO and Glossary of Copyright and Related Rights Terms. Geneva: WIPO, 2003. 319 p.

4. European Parliament: Directorate-General for Citizens' Rights, Justice and Institutional Affairs and Lucchi, N., Generative AI and copyright – Training, creation, regulation. European Parliament, 2025. 175 p. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2025/774095/IUST_STU\(2025\)774095_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2025/774095/IUST_STU(2025)774095_EN.pdf) (дата звернення 30.03.2026).

5. Frank Pasquale, Thomas W. Malone, and Andrew Ting. Copyright, Learnright, and Fair Use: Rethinking Compensation for AI Model Training. *Northwestern Journal of Technology and Intellectual Property*. 2025. Volume 23. Issue 1. Pp. 205-225.

6. CISAC Comment on the US Copyright Office's Notice of Inquiry (NOI) on Copyright and Artificial Intelligence. Posted by the U.S. Copyright Office on November 1, 2023. URL: <https://www.regulations.gov/comment/COLC-2023-0006-8658> (дата звернення 30.03.2026).

7. European Commission: Directorate-General for the Internal Market and Services and De Wolf & Partners. *Study on the legal framework of text and data mining (TDM)*. Publications Office, 2014. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/074ddf78-01e9-4a1d-9895-65290705e2a5> (дата звернення 30.03.2026).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-9>

**ADMINISTRATIVE CAPACITY OF LOCAL GOVERNMENTS
IN ENSURING COMPLIANCE WITH EU ENVIRONMENTAL LAW:
A COMPARATIVE ANALYSIS OF ROMANIA AND UKRAINE**

Volokhov O. S.

*Candidate of Sciences (Law),
Attorney at Law, Partner of SLA Attorneys
Kyiv, Ukraine*

The implementation of EU environmental law depends heavily on the administrative capacity of local governments, which act as the primary enforcement agents. Environmental directives related to water management, waste regulation, biodiversity protection, and climate policy require robust institutional frameworks, technical expertise, and adequate financial resources. In both Romania and Ukraine, local governments play a crucial role in enforcing EU environmental standards, but their effectiveness is limited by structural and systemic challenges.

Romania, as an EU Member State, has officially adhered to EU environmental law. However, R. Duminiță points out that the legal framework is highly complex and fragmented; overlapping regulations create administrative burdens, and local authorities struggle to interpret and apply legal provisions. This leads to formal compliance without real implementation, showing a gap between legal alignment and administrative capacity. Local administrations in Romania often lack specialized environmental experts, ongoing professional training, and the technical knowledge needed to enforce complex EU laws.

Despite access to EU funds, local governments in Romania face bureaucratic complexity in funding procedures and co-financing requirements, as well as limited project management capacity. As a result, environmental infrastructure projects (e.g., waste systems, water treatment) are often delayed or underdeveloped [1, p. 378-379].

Ukraine is in the process of aligning its environmental legislation with EU standards. But institutional frameworks remain incomplete, administrative systems are undergoing reform, and coordination between national and local levels is weak. This creates partial compliance without stable administrative structures.

Local governments in Ukraine face significant shortages of qualified personnel, environmental specialists, and trained administrators, while administrative reforms have not yet been accompanied by local-level capacity building, resulting in implementation gaps [2, p. 215-216].

Ukraine's financial capacity is severely limited: small local budgets, heavy reliance on central government funding, and increased fiscal pressure due to war. These challenges prevent local governments from investing in environmental infrastructure, adopting EU-compliant policies, and maintaining monitoring systems. The administrative capacity is crucial for ensuring compliance with EU environmental law. Legal harmonization alone is not enough without trained personnel, stable institutions, adequate funding, and effective governance mechanisms.

In the context of European integration, it should also be noted that certain EU policies are complex to implement and pose a significant challenge for local authorities. For instance, implementing the European Green Deal requires substantial financial resources – around €520 billion over the period 2021–2030. According to preliminary estimates, each Member State is expected to invest an average of around €19 billion annually. At the same time, according to data from the European Committee of the Regions, around 80% of expenditure under this policy is incurred at the local level.

In other words, European integration processes pose additional challenges for local authorities, including increased financial expenditure to ensure compliance with European standards; more complex administrative procedures; higher standards for public administration quality; and the need to improve local policies. Failure to comply with EU law at the local level may result in financial sanctions being imposed on an EU Member State, which alters the approach to coordination between central and local authorities. The role of local self-government bodies in harmonizing legislation warrants separate attention, as it is an important prerequisite for the effective fulfillment of obligations within the framework of EU accession. The low level of institutional capacity of local self-government to comply with EU law requirements may lead to the imposition of sanctions pursuant to decisions of the Court of Justice of the EU [3].

Romania's experience with fulfilling obligations to close solid waste landfills is illustrative. Under the Treaty of Accession of Romania to the EU, an exemption was agreed upon for 101 solid-waste landfills, which were to be closed within 10 years. However, in 2018, the Court of Justice of the EU imposed financial penalties on Romania amounting to €1.5 million, as well as a daily penalty of €500 for each day of delay for every landfill site that remained open. At the time the decision was made, there were 31 such sites [3].

As previously mentioned, Romania's experience in fulfilling obligations to close solid waste landfills is crucial for Ukraine. Every year, around 10 million tons of municipal solid waste are generated in Ukraine, of which over 90% is landfilled. This waste volume, which amounts to roughly 300 kg per capita, highlights a critical need for improved waste management, as landfill capacity is strained. As well as all these sites fail to meet EU environmental standards.

For example, Council Directive 1999/31/EU of 26 April 1999 on the landfill of waste sets out strict standards for the design, operation and closure of landfills to reduce their negative impact on the environment, whilst Directive 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on waste has a profound impact on landfills, establishing a strict hierarchy: landfill becomes the last resort only for non-recyclable residues. At the same time, the level of waste recycling in Ukraine does not exceed 8%, which lags significantly behind levels in European Union countries. This is due both to the low level of environmental awareness among officials at various levels and the public, and to the lack of adequate infrastructure: separate collection, sorting stations, and waste processing plants.

That said, the specific issues related to waste recycling and the operation of authorized landfill sites primarily fall under the jurisdiction of local authorities. Article 25 of the Law of Ukraine 'On Waste Management' defines the powers of the executive bodies of village, settlement, and city councils in the field of waste management, particularly:

- Managing household waste, as well as construction and demolition waste;
- Identifying, according to established procedures, economic operators involved in collecting, transporting, recovering, and disposing of household waste;
- Implementing a separate collection of household waste and organizing the operation of separate collection points;
- Ensuring the removal of unauthorized waste disposal sites within settlement boundaries [4].

The failure of local authorities to fully exercise their powers in waste management results in the creation of unauthorized rubbish dumps and a steady increase in their number and size. According to the Ministry of Environmental Protection, there are over 6,000 rubbish dumps and landfill sites in the country, covering a total area of 9,000 hectares. According to the Ministry of Infrastructure of Ukraine, as of 2022, 693 landfills, more than one in ten, did not meet basic environmental safety standards, whilst 163 (2.8% of the total) were found to be overloaded [5].

Work has begun on developing the first cluster-based waste management plans for Ukraine's regions. Currently, experts are reviewing the existing waste management system and forecasting waste generation over the next 10 years. Experts from the EU-funded international technical assistance project 'Strengthening the capacity of regional and local authorities to implement and apply EU legislation in environmental protection, climate change mitigation, and infrastructure development' (APENA3) are working on the document, with support from the Ministry of Environmental Protection

and Natural Resources of Ukraine and the Ministry of Community and Territorial Development.

Both Romania and Ukraine show that the administrative capacity of local governments is essential for meeting EU environmental protection standards under national law at the local level. Romania's challenge is improving efficiency and coordination within an existing framework. Ukraine's challenge is building basic administrative capacity amid systemic reform and EU law harmonization. Improving local governments' administrative capacity means investing in human resources, simplifying legal frameworks, and strengthening financial mechanisms. Ultimately, effective enforcement of EU environmental law relies not only on legal compliance but also on local governments' capacity to turn policies into real environmental outcomes.

References:

1. Duminică R. Normative Inflation – Cause of Inefficiency of Romanian Environmental Law. *Athens Journal of Law*. 2024. Volume 10, Issue 3. P. 373-384. DOI <https://doi.org/10.30958/ajl.10-3-7>

2. Ігнатов М.П., Савчук О.О. Екологічні виклики на шляху до європейської інтеграції України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 10. С. 214-218. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-10/48>

3. Супрун М., Янг Д. (2025) Як євроінтеграція вплине на місцеве самоврядування в Україні. Портал «Децентралізація» URL: <https://decentralization.ua/news/19369>

4. Про управління відходами : Закон України від 20 червня 2022 року № 2320-IX URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#n987>

5. Звіт про стан сфери управління побутовими відходами в Україні за 2023 рік. Офіційний сайт Міністерства інфраструктури України: веб-сайт. URL: <https://mtu.gov.ua/content/upravlinnya-pobutovimi-vidhodami.html>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-10>

**PREVENTING AND COMBATING DOMESTIC VIOLENCE
IN UKRAINE: INTERNATIONAL STANDARDS AND THEIR ROLE
IN THE LEGAL REGULATION OF LAW ENFORCEMENT
ACTIVITIES**

**ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ
В УКРАЇНІ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА ЇХ РОЛЬ
У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ДІЯЛЬНОСТІ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ**

Yevtushenko D. S.

*PhD in Law,
Senior Lecturer, Department
of Constitutional and Administrative
Law, Zaporizhzhia National University
Zaporizhzhia, Ukraine*

Євтушенко Д. С.

*доктор філософії зі спеціальності
Право (PhD),
старший викладач кафедри
конституційного та
адміністративного права,
Запорізький національний
університет
м. Запоріжжя, Україна*

Вплив міжнародних стандартів на вдосконалення національного законодавства шляхом перегляду існуючих норм набуває актуальності з огляду на потребу всебічного та безперервного функціонування механізму захисту прав людини, потреба у якому зростає з огляду на появу нових викликів перед державою у зв'язку із дією правового режиму воєнного стану, за якого відбувається консолідація уваги правоохоронних органів на проблеми, пов'язані із захистом національної безпеки та охорони державних кордонів.

Поряд із новими викликами, значення не втрачають і традиційні сфери правозастосування з боку правоохоронних органів як реакція з боку держави на вчинення правопорушень з метою притягнення винних осіб до відповідальності.

З огляду на роль правоохоронних органів для забезпечення публічної безпеки і порядку, варто звернути увагу і на стандарти, які лежать в основі їх діяльності для забезпечення критерію ефективності в межах законності, верховенства права, гуманізму, рівності всіх перед законом тощо. А також, враховуючи важливість напрацьованих міжнародною спільнотою моделей захисту прав, свобод та законних інтересів людини, доцільним вбачається розгляд окремих стандартів, які знайшли своє місце у національному законодавстві.

Пропонується розглянути міжнародні стандарти та їх роль у правовому регулюванні діяльності правоохоронних органів на прикладі застосування їх у сфері запобігання та протидії домашньому насильству в Україні.

Домашнє насильство на міжнародному рівні вже значний проміжок часу вважається не приватною проблемною, проблемою, з якою є нагальна потреба боротися на рівні міжнародних стандартів та дієвих національних механізмів. Згадані стандарти визначають не тільки обов'язки держав щодо притягнення до відповідальності осіб, які вчинили правопорушення, пов'язані із домашнім насильством, а й акцент уваги робиться на профілактиці правопорушень, тобто виявлені попередньо причин і умов, які впливають на їх вчинення, та попереджають останнє. Варто звернути увагу і на обов'язок захисту постраждалих осіб, існуючі стандарти виховують емпатію до постраждалих від домашнього насильства осіб та здатність на державному рівні надати їм допомогу (медичну, психологічну, соціальну тощо).

До основних міжнародних стандартів варто віднести Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) [1], яка визначила домашнє насильство як протиправне явище – порушення прав людини та зобов'язала держав-учасниць визначити різні форми домашнього насильства (фізичне, психологічне, сексуальне та економічне) як кримінально карані діяння. Законодавець відреагував, включивши до Кримінального кодексу норму, яка передбачає кримінальну відповідальність в Україні за вчинення домашнього насильства. Стамбульська конвенція стала й поштовхом до вдосконалення «базового» національного нормативно-правового акту в Україні у сфері запобігання домашнього насильства, а саме Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Варто увагу звернути і на Конвенцію Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [2], яка визначає насильство як одну із форм дискримінації. Міжнародні стандарти, закріплені цим актом, сприяли закріпленню принципу гендерної рівності та обов'язку держав забезпечити на національному рівні захист прав жінок, в т.ч. захист від домашнього насильства.

Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права дитини [3] передбачає захист прав дітей від усіх форм насильства у сім'ї, обов'язок держави вживати всіх необхідних заходів щодо захисту дитини, в т.ч. передбачення покарання за порушення її прав, а також, незалежно від того, хто є суб'єктом взаємодії із дитиною, закріплюється обов'язок забезпечення найкращих інтересів дитини, в т.ч. щодо захисту і

підкування. Саме міжнародні стандарти, закріплені у зазначеному акті, стали поштовхом до розширення механізмів захисту прав людини шляхом впровадження спеціальних заходів захисту особливо вразливої категорії – дітей, які стали свідками або ж потерпілими від насильства, та визначення принципу найкращих інтересів дитини. Такі норми мають прямий вплив на взаємодію правоохоронних органів із дітьми, які опинилися у «контакті» з законом та у «конфлікті» з законом.

Варто звернути увагу і на міжнародні стандарти, які надають загальні правила, безпосередньо пов'язані із захистом прав людини, як-от: Загальна декларація прав людини [4], яка гарантує право на життя, на гідність та безпеку, та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [5], який, у свою чергу, забороняє жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження тощо.

Доцільним вбачається зазначити, що визначені стандарти не є виключним переліком стандартів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству на міжнародному рівні, а є «основою» для існуючої моделі міжнародного захисту та вдосконалення національних механізмів з особливостями законодавства держав-учасниць. Міжнародні стандарти займають важливе місце у правовому регулюванні діяльності правоохоронних органів, в т.ч. у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, впровадження дієвих механізмів, розроблених на міжнародному рівні, зарекомендованих позитивними практиками реалізації іншими країнами, надають змогу вдосконалити національну правотворчу та правозастосовну діяльність, а значна кількість стандартів превентивного характеру надає можливість здійснювати ефективну профілактичну роботу правоохоронними органами в Україні із метою запобігання вчинення правопорушень та забезпечення публічної безпеки та порядку, із захистом прав, свобод та законних інтересів людини.

Література:

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (Дата звернення: 31.03.2026)
2. Конвенцію Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (Дата звернення: 31.03.2026)
3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (Дата звернення: 31.03.2026)

4. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (Дата звернення: 31.03.2026)

5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (Дата звернення: 31.03.2026)

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-11>

NATIONAL LEGISLATION IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Zaiats N. V.

*Doctor of Law, Associate Professor,
Professor of the Department of Theory,
History and Philosophy of Law
National Academy of Internal Affairs
Kyiv, Ukraine*

Заяць Н. В.

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії, історії
та філософії права
Національна академія
внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

Оголошення Європейською радою у грудні 2023 року початку переговорів про вступ до Європейського Союзу поставили перед Україною низку надзвичайно складних завдань, які стосуються великою мірою гармонізації та реформування національного законодавства відповідно до вимог ЄС, на шляху вирішення яких нас очікують як виклики так і загрози. Перш за все необхідно пам'ятати, що країна активно вдосконалює національне законодавство, впроваджує проєвропейські реформи в різних сферах та поглиблює секторальне співробітництво з Брюсселем в умовах війни, що є безпрецедентним в історії Євросоюзу. Водночас, очевидним є те, що рух до євроспільноти уповільнюється не тільки через широкомасштабну агресію росії проти України, але й також через внутрішні проблеми, оскільки євроінтеграційний період розвитку правової системи характеризується певним дисбалансом суспільних процесів та діяльністю владних органів.

16 січня 2025 р. Єврокомісія передала Європейській раді перший скринінговий звіт за результатами аналізу українського законодавства

щодо першого кластера, а саме де перебуває країна-кандидат на вступ з точки зору рівня відповідності чинного законодавства України нормам ЄС по кожній сфері фундаментального кластеру. Слід зазначити, що імплементація до національного законодавства європейських норм, передбачає сприйняття також і міжнародних стандартів, які також використовуються Європейським Союзом, що дало поштовх до ратифікації європейських цінностей та наближення до загальносвітових стандартів, перш за все це стосується функціонування судової влади, реформи публічної адміністрації, функціонування інститутів громадянського суспільства, фундаментальних прав і свобод. Війна де-факто й де-юре унеможливило проведення виборів, запроваджений вимушений тимчасовий відступ від деяких міжнародних зобов'язань у сфері демократії, спостерігається централізація системи державного управління тощо.

Отже, зміцнення демократичних засад у суспільному житті, сталість демократичних інституцій, верховенство права є значимою та актуальною проблематикою під час воєнного стану. Невипадково експерти насамперед відзначають комплексну главу «судова влада та основоположні права», яка передбачає проєвропейську трансформацію системи судової влади, боротьбу з корупцією, імплементацію у національну правову систему низку конвенцій, протоколів, хартії та декларацій ЄС у сфері захисту демократії та різноманітних прав людини тощо. Рівень складності цієї глави за п'ятибальною шкалою фахівці оцінюють у 4 бала [1].

Насправді, навіть «приведення у відповідність до міжнародних стандартів», що в нашій країні останнім часом зводиться до надто швидкого ухвалення законів у так званому «турборежимі», тобто масове ухвалення законів за скороченою процедурою, не гарантує їхньої якості, Європейський Союз цікавить імплементація законодавства, спроможність інституцій виконати акт, правильність виконання закону, тощо, тобто як та чи інша норма діє фактично. Щоб адаптація законодавства до стандартів ЄС була ефективною, потрібно більше часу на продуману підготовку законопроектів, а також зміну підходів і мислення самих законотворців – процес, який наразі просувається повільно. Важливо також, щоб гармонізовані з правом ЄС закони не лише приймалися, а й реально працювали на практиці. В Україні, де досі відчуваються наслідки правового нігілізму – тобто звички не дотримуватися законів, – саме виконання нових норм може стати найскладнішим етапом і потребуватиме додаткових зусиль з боку державних інституцій.

Попри очевидні позитивні риси наближення законодавства України до спільних для всіх європейських цінностей воно приховує в собі й

певні ризики. У цьому процесі національні закони втрачають деякі особливості, пов'язані з притаманними йому лінгвістичними правилами, правовим захистом національної культури, мови, традицій та інших національних цінностей, оскільки не можуть суперечити європейським стандартам у підходах до нормативного регулювання цих питань. Натомість стають більш схожими на загальноєвропейську модель, що допомагає уникати подвійних стандартів і забезпечує прозоре застосування законів в основних сферах суспільного життя. Це ставить перед правознавцями, зокрема конституціоналістами, низку складних питань, що потребують поглибленого світоглядно-методологічного осмислення. Слід звернути увагу на послідовну позицію українського науковця Козюбри М.І, який зазначає наступне: «Гармонізація українського законодавства з правом Європейського Союзу в цілому не означає повної уніфікації з законами інших країн. Важливо зберегти елементи національної ідентичності – норми, що захищають українську культуру, мову, традиції та інші важливі цінності, які відображають особливості українського державотворення. Водночас ці норми не повинні суперечити базовим європейським стандартам, що гарантують права і свободи громадян, забезпечують роботу ринку та ефективний контроль з боку держави» [2, с. 28].

І справді, надмірне зосередження уваги на історичних традиціях та національних звичаях, спроможне призвести до маргіналізації національної правової системи, а зрештою – до ізоляціонізму в сучасному глобалізованому та інтегрованому світі. Особливості національного права, знаходять свій прояв не так у законодавстві, за всієї його важливості як джерела права та орієнтира для ухвалення правових рішень, як у правозастосовній, передусім судовій, практиці. Адже законодавство, як зазначав один із найвидатніших філософів права післявоєнної Німеччини Артур Кауфман, абстрактне, воно стандартизує, та схематизує.

Інтенсивне співробітництво національної та європейської системи права спричинило нову хвилю суттєвого оновлення усієї системи законодавства України, яке постійно триває. Цьому є пояснення. По-перше, адаптація законодавства України до ЄС – це одна з копенгагенських умов інтеграції і, по-друге, – один із інструментів, який її забезпечує. Сучасне українське середовище, крізь призму якого «пропускаються» надбання ЄС у галузі законодавства та інші європейські правові цінності – принципи, інститути, джерела права, юридичні процедури тощо, доволі неоднорідне й суперечливе, що не може не відбиватися на особливостях українського права. З одного боку, у ньому знаходять усе потужніший прояв (особливо під час війни) сформовані впродовж усієї попередньої історії українського народу такі

його риси, як волелюбність, споконвічне прагнення до свободи, патріотизм, готовність до самопожертви заради захисту своєї гідності й державної незалежності. З іншого боку, в українському середовищі продовжує відчуватися слабкість ліберальної традиції, із якою, як зазначено вище, нерозривно пов'язані основні правові здобутки й цінності євроатлантичної цивілізації. знеособлює реальність, а тому не спроможне передбачити всі особливості конкретних ситуацій.

Література:

1.Скринінговий звіт першого кластера «Основи»: що варто про це знати? Центр політико-правових реформ <http://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449>

2. Козюбра М. І. Виклики, які постають перед Україною на шляху вступу до Європейського Союзу: конституційно-правові аспекти. Політико-правові наслідки вступу України до Європейського Союзу та НАТО / red.Krzysztof Eckhardt, Petro Stetsyuk ; WSPiA Rzeszowska Szkoła Wyższa. -Rzeszów : [Bonus Liber], 2024. – S. 15-38. – (Monografie; nr 46)

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-12>

PECULIARITIES OF PROOF IN THE FIELD OF JUDICIAL PROTECTION OF VIOLATED RIGHTS AND LEGITIMATE INTERESTS OF PARTICIPANTS IN LAND LEGAL RELATIONS IN CIVIL PROCEEDINGS OF UKRAINE

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ У СФЕРІ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПОРУШЕНИХ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ УЧАСНИКІВ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Zorik M. V.

*Judge of the Kopyakivskyi District
Court of Sumy
Sumy, Ukraine*

Зорік М. В.

*суддя Ковпаківського районного суду
м. Суми
м. Суми, Україна*

Судова влада є унікальним явищем, яке виникло на природній основі буття людей і з цих підстав вона обов'язково повинна була виникнути в кожному суспільстві. Вона не схожа ні за своєю природою, ні за своєю

суттю на інші органи державної влади [1, с. 417]. Саме правосуддя дало поштовх до розвитку матеріального права як у сфері цивільних, так і земельних правовідносин. Земля об'єктивно стала основою економіки протягом всієї історії людства. Сьогоднішнє впровадження ринкових реформ в системі агропромислового комплексу економіки зумовлюють не лише пошук шляхів до ефективного використання землі як природного ресурсу в широкому його розумінні, але і ставлять перед державою завдання щодо своєчасної та ефективної охорони і захисту (в першу чергу – судового) прав та законних інтересів власників земельних ділянок, землекористувачів та інших суб'єктів, які беруть участь у певному виді земельних правовідносин.

На сьогодні в Україні узаконено право власності на землю, яке вбирає в себе класичну тріаду: володіння, користування і розпорядження земельними ділянками. При цьому таке право реалізується на основі Конституції України, Земельного та Цивільного кодексів України, інших законодавчих актів, які регулюють питання земельних правовідносин. Сам же процесуальний механізм судового захисту при порушенні, невизнанні чи оспоренні права власності чи права користування чужою земельною ділянкою урегульовано Цивільним процесуальним кодексом України. Практика показує, що фізична чи юридична особа або навіть держава потребують судового захисту щодо свого права на земельну ділянку лише тоді, коли хтось не лише порушує, але і не визнає, обмежує чи оспорує її цілісність. Отже право власності власника земельної ділянки розповсюджується не лише на саму її площу, а й проходить по межовій лінії кожної земельної ділянки. Порушення такої межі завжди обумовлюється певними діями сторонньої особи. Це означає, що власники земельних ділянок самі не можуть порушувати свої ж права, які є невід'ємними по відношенню до своєї власності. Таким чином кожний власник земельної ділянки визначає сам для себе питання: чи порушено його право? Якщо ж таке право порушено, то перед власником земельної ділянки постає слідуюче питання: хто і в який спосіб здійснив таке порушення та які негативні наслідки такого порушення виникли для власника? Ці питання є ключовими для кожного земельно-правового спору, оскільки між неправомірними діями чи бездіяльністю і негативними наслідками завжди повинен бути причинно-наслідковий зв'язок.

В цій частині коротко розглянемо питання земельного добросусідства, за яким як власники, так і землекористувачі повинні обирати такі способи використання своєї земельної ділянки, при яких сусіднім земельним ділянкам завдається найменше незручностей чи неприпустимого впливу, що не дозволяє сусідам використовувати свою земельну ділянку за її цільовим призначенням (ч. 1 та 2 с. 103 ЗК України) [2]. З точки зору доказового процесу засобами доказування у

спорах щодо земельного добросусідства є правовстановлюючі документи, якими б підтверджувалося питання власності обох сторін. Такими доказами є договори дарування, договори купівлі-продажу, свідоцтва про право на спадщину за законом чи заповітом на земельні ділянки тощо. Таким чином з точки зору доказового права для земельно-правових спорів з приватним їх предметом характерним є те, що ключовими, першорядними доказами в таких категоріях справ є не показання свідків, а письмові докази, під якими розуміється письмова форма документа в межах якої закріплено різнопредметний зміст, в якому зазначається порядок набуття права власності на земельну ділянку, її площу з визначенням місця її знаходження. Отже це та базова доказова інформація, яка завжди характеризується належністю, допустимістю та достовірністю по відношенню до якої в подальшому встановлюються ті чи інші правомірні чи неправомірні дії чи бездіяльність щодо тієї чи іншої сторони спору. Таким чином дана група доказів (акти технічна документація, фототаблиці, витяги тощо) буде мати похідний характер по відношенню до першорядних доказів.

Якщо ж розглянути земельно-правові спори, які виникають із права користування чужою земельною ділянкою, де таке право виникає на підставі земельно-правового договору: а) договору оренди земельної ділянки; б) договору земельного сервітуту; в) договору суперфіцію; г) договору емфітевзису тощо, то такі договори письмового формату характеризуються не лише їх належністю, допустимістю та достовірністю як засобів доказування, а і вказують на те, хто є власником земельної ділянки, а хто є її користувачем, визначаючи при цьому їх права та обов'язки відповідно до змісту договору. В договорах зазначаються строки дії таких договорів, площі земельних ділянок, їх місцезнаходження, строки і розміри оплати за користування земельними ділянками.

Саме дана доказова інформація виникає із внутрішньо-системної складової договору, а відтак вона стає відправною по відношенню до кожної істотної умови кожного договору. Це означає, що така похідна система доказів формується персоніфіковано по відношенню не до всього договору, а лише щодо тієї чи іншої істотної умови договору.

Таким чином система доказів у сфері земельно-правових спорів, пов'язаних із користуванням чужою земельною ділянкою, формується: а) як за рахунок двосторонньо-добровільного формату договорів, які після їх державної реєстрації набувають форми документа, а при наявності спору – набувають процесуально-правового статусу доказів; б) вся системність засобів доказування є структурованою, оскільки вони завжди будуть безпосередньо пов'язані з кожною істотною умовою кожного договору.

Отже, доказами в земельно-правових відносинах може бути лише та доказова інформація, зміст якої стосується прав і обов'язки власників земельних ділянок та землекористувачів і закріплена у правостановлюючих документах та договорах, зміст яких співвідноситься до певних дій чи бездіяльності сторін у сфері земельно-правових відносин.

Література:

1. Ясинок Д. М. Теорія доказового права: Монографія. За заг. ред. д.ю.н., проф., акад. М. М. Ясинка. Київ: Алерта, 2021. 426 с.
2. Земельний кодекс України. Суми: ТОВ «ВВП-Нотіс», 2023. 184 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-13>

ON THE WAY TO IMPLEMENTING BARRIER-FREE AS A EUROPEAN PRINCIPLE OF PUBLIC SERVICE IN UKRAINE

НА ШЛЯХУ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ ЯК ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРИНЦИПУ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ

Kolomoiets T. O.

*Doctor of Law, Professor,
Corresponding-Member of the National
Academy of Legal Sciences of Ukraine,
The Honored Lawyer of Ukraine,
Dean of the Faculty of Law,
Zaporizhzhia National University
Zaporozhzhia, Ukraine*

Коломоєць Т. О.

*доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної
академії правових наук України,
Заслужений юрист України,
декан юридичного факультету,
Запорізький національний
університет
м. Запоріжжя, Україна*

В умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні всі без винятку інституції, їх функціональне призначення, інструментарій, кадрове, інформаційне, технологічне та інше їх забезпечення модифікуються для того, щоб забезпечити їх адаптацію до реальних вимог та спрогнозувати і підготуватися до функціонування на найближчу перспективу, із урахуванням стратегічних цілей та пріоритетів державотворення та правотворення. Все це у повній мірі поширюється і на публічну службу, яка, як зазначила Н. Алюшина, Голова НАДС, « ... має гарантувати права людини «тут і зараз» – у

реаліях війни, трансформацій, відбудови та цифрових змін – і стати надійною опорою для суспільства, забезпечуючи довіру, захист та інклюзію ... на найближчу перспективу» [1]. В сучасних умовах кардинально змінився весь унікальний ресурс публічної служби, в т.ч. й її кадровий елемент, завдяки розширенню представництва тих категорій осіб серед публічних службовців, які раніше були менш представленими. Мова йде, насамперед, про внутрішньо переміщених осіб, ветеранів та ветеранок та інших осіб, які захищали незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України, осіб, які належать до маломобільних груп населення, зокрема осіб з інвалідністю та осіб старшого віку, нейровідмінних осіб тощо, що, беззаперечно, є цілком логічним з огляду на ті умови, в яких функціонує держава і публічна служба, і що водночас вимагає певного корегування унормованих засад функціонування публічної служби, із тим, щоб забезпечити урахування відповідних реалій часу, а також, враховуючи євроінтеграційні вектори розвитку державотворення та правотворення в Україні як пріоритетні на шляху до її членства у ЄС, імплементувати європейські правові стандарти публічної служби, в т.ч. й стосовно рівного допуску (рівних можливостей доступу) осіб до публічної служби та формування своєї публічної кар'єри, усунення будь-яких бар'єрів, що, беззаперечно, вимагає прискіпливої уваги до перегляду унормованих засадних положень публічної служби, порівняння із європейськими аналогами й імплементацию у вигляді нової унормованої моделі. У поле зору потрапляють положення «базових» національних та європейських правових актів, що регламентують відносини публічної служби, саме у частині релевантності їх змісту реаліям функціонування публічної служби з «новим кадровим її ресурсом». Стаття 1 Загальної декларації прав людини передбачає, що «всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах» [2], Конституція України закріплює положення, згідно з яким «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [3], а стаття 4 «базового» законодавчого акту – Закону України «Про державну службу» деталізує ці положення стосовно відповідної сфери суспільних відносин та конкретного права особи, фіксує в якості одного із принципів державної служби «... забезпечення рівного доступу – заборону всіх форм та проявів дискримінації, відсутність необґрунтованих обмежень або надання необґрунтованих переваг певним категоріям громадян під час вступу на державну службу та її проходження» [4], що цілком логічно актуалізує питання, а чи можна вважати ці вітчизняні нормативно-правові положення такими, які забезпечують реалізацію (у широкому розумінні) права особи на публічну службу в сучасних особливих умовах, різним

категоріям («в оновленому огляду на сучасний кадровий ресурс публічної служби») і чи узгоджуються вони із європейськими правовими аналогами? Мова йде, насамперед, про унормованість усунення будь-яких бар'єрів для допуску особи до публічної служби та формування своєї професійної кар'єри. Акцент уваги на положення цілого ряду Директив, Рекомендацій, серед яких, насамперед: Директива Ради ЄС 2000/78/ЄС від 27 листопада 2000 р. «Про встановлення загальних рамок для рівного ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності», Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи № R (2000) 6 від 24 лютого 2000 р. «Про статус публічних службовців в Європі» дозволяє погодитися із тим, що, на жаль, національний рівень правової регламентації засад публічної служби характеризується дещо узагальненим підходом до нормативно-правового врегулювання відповідних суспільних відносин, спрощеним сприйняттям європейських правових стандартів публічної служби в цілому та стосовно безбар'єрності зокрема [5, с. 45], розумінням «рівного доступу» як «заборони всіх форм та проявів дискримінації» та «відсутності необґрунтованих обмежень або надання необґрунтованих переваг» [5, с. 45], а отже спрощеним підходом до формування «базового» понятійного апарату, в т.ч. й у частині розмежування «недискримінації» та «безбар'єрності» на публічній службі. Цей «дефект» потребує свого усунення з огляду на актуалізацію оновлення нормативної моделі публічної служби в Україні в цілому та у частині модифікації реалізації «її кадрового ресурсу» у всьому його багатоманітті, із імплементацією європейських правових стандартів у частині визнання засадничої ролі безбар'єрності для публічної служби в цілому. А це, у свою чергу, обумовлює потребу концентрації уваги на дослідженні безбар'єрності як «... загального підходу до формування та імплементації державної політики для забезпечення безперешкодного доступу всіх груп населення до різних сфер життєдіяльності» [6], в т.ч. й до публічної служби (як в аспекті допуску, так і формування професійної службової кар'єри), «філософії публічної служби без обмежень», «публічної служби із повагою до різноманіття, із повагою до гідності людини», як основи для формування публічної служби, де «... кожна людина відчуває себе почутою, цінною та захищеною» [1], із поглядом на безбар'єрність у розумінні її комплексного змісту, із виокремленням: фізичного, суспільного, громадянського, економічного, освітнього, цифрового, інформаційного аспектів. До того ж доцільним є «кореспондуючий» підхід до розуміння безбар'єрності публічної служби та унормуванням її як засадничої ролі як для публічних службовців (осіб, які на професійній основі «служать» публічним інтересам), так і для інших осіб як потенційних суб'єктів відносин

публічної служби (наприклад, у забезпеченні рівного доступу до послуг, інформації та фізичного простору), гарантуючи тим самим цифрову, фізичну, інформаційну та соціальну доступність публічної служби. «Безбар'єрність на публічній службі – це умови, в яких кожен, хто прийшов на публічну службу, не лише розуміють потребу надавати найкращі послуги людям, але й всередині публічної служби відчують взаємну повагу, підтримку й мають ті умови, які надають змогу будь-якій людині працювати у колективі та вільно користуватися простором» [7]. І у цьому контексті актуалізується потреба вітчизняної нормотворчої та правотворчої діяльності щодо впровадження європейських правових стандартів безбар'єрності як обов'язкового компоненту євроінтеграції, що закріплено «наскрізними змінами» у законодавстві, зокрема через Національну стратегію створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року.

Не менш важливим вбачається й ґрунтовний підхід до формування тематичного понятійного апарату для його використання у тематичних доктринальних дослідженнях для створення новітнього наукового базису для вітчизняної нормотворчості із оновлення нормативної моделі публічної служби у частині фіксації безбар'єрності як її засадничого принципу, так і для самої тематичної нормотворчості та правозастосування. Хоча Національна стратегія створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року й фіксує низку понять (безбар'єрність, гендерна рівність, доступність, об'єкти фізичного оточення, стала мобільність, універсальний дизайн (Розділ I. Загальна частина. Вступ [6]), водночас завершеним його, навряд чи, варто визнати, хоча водночас варто розглядати як «крок» на шляху до імплементації європейської правової термінології та правових стандартів безбар'єрності в цілому та публічної служби зокрема. У поєднанні результати доктринальних тематичних досліджень та нормопроектної тематичної діяльності варто сконцентрувати задля не тільки підзаконної регламентації окремих положень впровадження різних аспектів комплексного ресурсу безбар'єрності у сферу публічної служби, але й унормування засадничої ролі безбар'єрності для публічної служби як одного із її принципів, із внесенням відповідних корегувань до статті 4 Закону України «Про державну службу» та інших законодавчих актів щодо різновидів публічної служби, із одночасною функціональною розбудовою інституційного аспекту впровадження цього принципу та поглибленою профорієнтаційною роботою, в т.ч. й серед публічних службовців.

Література:

1. Безбар'єрність на публічній службі: стислі рекомендації. URL: <https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/DIYALNIST/UPRAVLINJA%20PERSONALOM/Analitika%20ta%20doslidgenja/Barriers-free-Manual-1.pdf>.

Дата звернення: 24.03.2026

2. Загальна декларація прав людини: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text Дата звернення: 24.03.2026

3. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> Дата звернення: 24.03.2026

4. Закон України «Про державну службу»: Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 4, ст.43 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> Дата звернення: 24.03.2026

5. Федчишин С. Забезпечення рівного доступу до державної служби: окремі питання змістовної характеристики та законодавчого регулювання. *Публічне право*. 2022. № 2 (46). С. 43–50. URL: <http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi38/publichnepravo2022n2/43.pdf>.

6. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: розпорядження КМУ від 14 квітня 2021 р. № 366 (в редакції розпорядження КМУ від 25 березня 2025 р. № 294-р). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> Дата звернення: 24.03.2026

7. Впровадуйте безбар'єрність на практиці: новий освітній серіал для публічних службовців URL: <https://nads.gov.ua/news/vprovadzhuite-bezbariarnist-na-praktytsi-novy-i-osvitnii-serial-dlia-publichnykh-sluzhbovtziv> Дата звернення: 24.03.2026.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-14>

THE EUROPEAN INTEGRATION VECTOR OF UKRAINE'S POST-WAR RECOVERY

Kostiuk K. V.

*3rd year Bachelor's student,
University of Customs and Finance
Dnipro, Ukraine*

Labenska L. L.

*Candidate of Juridical Sciences (Ph. D.), Associate Professor,
Associate Professor at the International Law Department,
University of Customs and Finance
Dnipro, Ukraine*

Ukraine's aspiration to join the European Union (EU) represents a strategic vision for its future, symbolizing a commitment to democratic values, economic development, and integration into the European community. However, the path to EU membership is complex and requires meeting a series of stringent benchmarks across political, economic, legal, and social dimensions. [1, p. 65] The research discussion demonstrates that the process of setting priorities for Ukraine's post-war reconstruction, in the lead up to its EU membership preparation, is a challenging task. Considering economic, social, and other factors requires a comprehensive and balanced approach. It is essential to consider the best practices and experience of EU member states, but it is also necessary to preserve Ukrainian identity and uniqueness of national reconstruction. [2, p. 48] In 2022, EU accession was applied to boost the war effort of Ukraine and to enhance the potency of European common values when they are defended on the battlefield. If so, the question can then be raised whether Ukraine's further accession process will continue to be framed by the so-called "accession through war" approach,²¹ or whether it will ultimately comply with the "gradual integration" track. There is no obvious answer to this question at least till the war in Ukraine is over. Most likely, Ukraine will deal with all these tracks since it is the first and only one candidate country in history of European integration that embarked upon a meticulous accession process while an exhausting war effort threatens its existence as an independent state. It implies the reformatting of the EU accession process as not only the exercise to align candidate countries with demanding "Copenhagen criteria" but also refining it as a tool to ensure security and peace and post-war recovery of Ukraine. [3, p. 1065]. In order to ground the present study in original empirical evidence, a sociological survey was designed and administered through Google Forms in February 2026. The

survey was developed to capture public attitudes toward two interconnected questions: what principles should guide Ukraine's post-war reconstruction, and how strongly does Ukrainian society support the integration of European legal standards into that process. The data collection effort reached 111 respondents spanning 16 regions of Ukraine, reflecting a broad geographic distribution. Dnipropetrovsk region accounted for the largest share of participants (77.5%). However, the survey also included respondents from Zaporizhzhia, Kyiv, Odesa, Kharkiv, Sumy, Volyn, Zhytomyr, Rivne, Donetsk, Lviv, Vinnytsia, Kherson, Chernihiv, Kirovohrad, and Ternopil regions, ensuring that the sample was not limited to a single region or macro-area. The results of this independently conducted survey serve as the primary empirical basis for the analysis presented throughout this paper.

Respondents were asked to assess the extent to which Ukraine's reconstruction should be grounded in European values. The results reveal strong aggregate support: 32.4% fully agreed, 31.5% largely agreed, 27.9% took a neutral position, 6.3% largely disagreed, and only 1.8% fully disagreed. In total, 63.9% of respondents positively evaluated the need for a European-oriented reconstruction strategy.

One of the central questions concerned citizens' attitudes toward the proposition that human rights should constitute the foundation of Ukraine's reconstruction. The results demonstrated an exceptionally high level of consensus: 63.1% fully agreed, 27.9% largely agreed, 7.2% were undecided, and only 0.9% each largely or fully disagreed. Altogether, 91% of respondents endorsed human rights as a priority principle for reconstruction.

The individuals taking part in the survey were also asked whether the implementation of EU human rights standards would contribute to Ukraine's successful reconstruction. The results showed: 27.0% fully agreed, 47.7% largely agreed, 22.5% were uncertain, 1.8% largely disagreed, and 0.9% fully disagreed. Thus, 74.7% positively assessed the role of EU standards in the recovery process.

The survey revealed a more nuanced picture regarding public trust in state institutions. Among respondents: 38.7% reported a medium level of trust; 27.9% – low, 15.3% – very low, 15.3% – relatively high; and only 2.7% – very high. This means that 43.2% express low or very low trust in state bodies in the domain of human rights.

Respondents were asked to identify which EU values they consider most critical for Ukraine's future. The distribution was as follows: Freedom and Security – 92.8%, Respect for Human Rights – 88.3%, Equality and Non-Discrimination – 69.4%, Democracy – 65.8%, Solidarity – 45.9%, Rule of Law – 44.1%. The primacy of freedom and security (92.8%) reflects the immediate wartime context, while the high salience of human rights (88.3%) and equality (69.4%) confirms the broad legitimacy of rights-based framing

in Ukrainian public discourse. Notably, rule of law – a formal prerequisite for EU accession – ranked last among the listed values (44.1%), suggesting a potential gap between formal EU requirements and citizens' value hierarchies that post-war civic education efforts should address.

The survey findings collectively indicate a strong and coherent pro-European normative orientation among Ukrainian citizens across 16 regions. Three dominant conclusions emerge:

First, there is substantial public support (63.9%) for grounding Ukraine's reconstruction in European values, and near-unanimous consensus (91%) that human rights should be its foundational principle.

Second, a substantial majority (74.7%) endorses the implementation of EU human rights standards as a pathway to successful reconstruction – a finding that justifies the conditionality-based approach embedded in EU support instruments such as the Ukraine Facility.

Third, the moderate-to-low trust in state institutions (43.2% report low or very low trust in the human rights domain) represents a significant implementation gap. Without meaningful institutional reform, citizens' normative aspirations risk remaining unmet.

Based on the findings, the following recommendations are proposed:

1. It is imperative that human rights criteria form an explicit component of every national rebuilding strategy, supported by autonomous oversight bodies from civil society to guarantee adherence and responsibility.

2. To bridge the divide between what citizens value and the formal criteria for joining the EU, civic outreach efforts ought to connect the abstract principles of the Union, with a strong emphasis on the rule of law (cited by 44.1% as important), directly to tangible experiences stemming from the post-war period.

3. Achieving public confidence in governmental bodies necessitates fundamental judicial and anti-graft overhauls, which must serve as foundational necessities rather than later outcomes of the rebuilding process.

4. Data gathered from the survey points to a dominant public sentiment: the call for transformation must extend past mere tweaks to organizational frameworks, fostering an environment where inhabitants can attain an adequate quality of life holds parallel significance. Consequently, these revitalization initiatives necessitate extensive involvement from the populace and the establishment of avenues for individuals to articulate their perspectives. These ways for involvement must yield genuine authority to the community, encompassing those who became internally displaced persons, granting them the capacity to shape how European Union tenets are actually put into practice, which in turn fortifies the core compact between state authorities and the citizenry amidst the ongoing hostilities.

Bibliography:

1. Soloviova A., Fomin A. Ukraine and the EU: Prospects and Challenges on the Road to Integration. *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*. 2025. P. 58-68. DOI: 10.26693/ahpsxxi2025.09.058. URL: <https://ahpsxxi.org/index.php/journal/article/view/133/116> (accessed: 31.03.2026).
2. Leshchenko K., Leshchenko S. Determining Priorities for Ukraine's Post-War Reconstruction in the Conditions of Preparation for EU Membership. *Economics of Development*. 2023. Vol. 22, No. 3. P. 42-50. DOI: 10.57111/econ/3.2023.42. URL: <https://ecdev.com.ua/en/journals/t-22-3-2023> (accessed: 31.03.2026).
3. Petrov R. Bumpy Road of Ukraine Towards the EU Membership in Time of War: “Accession Through War” v “Gradual Integration”. *European Papers*. 2023. Vol. 8, No. 3. P. 1057-1065. DOI: 10.15166/2499-8249/701. URL: <https://www.europeanpapers.eu/europeanforum/bumpy-road-ukraine-towards-eu-membership-time-war> (accessed: 31.01.2026).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-15>

**COMBATING FORCED LABOR IN THE EU:
REGULATORY INSTRUMENTS AND THE APPLICABILITY
OF THE “BRUSSELS EFFECT”**

**БОРОТЬБА З ПРИМУСОВОЮ ПРАЦЕЮ В ЄС: РЕГУЛЯТОРНІ
ІНСТРУМЕНТИ ТА ЗАСТОСОВНІСТЬ «ЕФЕКТУ БРЮССЕЛЯ»**

Lutsenko O. Ye.

*PhD, Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of Labor Law
Yaroslav Mudryi National Law
University
Kharkiv, Ukraine*

Луценко О. Є.

*кандидат юридичних наук,
доцентка,
доцентка кафедри трудового права
Національного юридичного
університету імені Ярослава
Мудрого
м. Харків, Україна*

У вересні 2022 року Європейська Комісія схвалила проект Регламенту, що має на меті заборону продукції, виготовленої за допомогою примусової праці, на ринку ЄС [1]. У цьому контексті варто наголосити, що ЄС не єдиний суб'єкт, який прагне вирішити цю проблему: США уже давно мають акти, які обмежують імпорт товарів,

вироблених із залученням примусової праці [2 (*section* 307); 3 (*section* 1502); 4]. Серед інших країн, що запровадили імпорتنі обмеження або інші регуляторні заходи для імпортерів, варто виділити Канаду, Велику Британію [5] та Мексику [6]. Міжнародна організація праці (далі – МОП) розробила численні інструменти та стратегії, що мають на меті викоринення примусової праці та найгірших форм дитячої праці [7].

ЄС активно розробляє комплекс регуляторних інструментів, які, хоча й можуть відрізнятися за формою, мають схожу функціональну спрямованість. Найновішим із таких інструментів є запропонований Регламент про заборону продукції, виготовленої з використанням примусової праці, на ринку ЄС [8]. Загалом, ЄС демонструє значні успіхи в поширенні своїх регуляторних стандартів у багатьох секторах. Це явище, відоме як «ефект Брюсселя», детально описане А. Бредфорд, яка наголошує на провідній ролі ЄС у встановленні регуляторних стандартів у таких галузях, як ринкова конкуренція, захист даних, охорона здоров'я та безпека споживачів, а також різноманітні екологічні нормативи. Однак і досі цей ефект не поширювався на європейські трудові стандарти, і А. Бредфорд висловлює скептицизм щодо можливостей застосування «ефекту Брюсселя» у сфері трудового права [9].

«Ефект Брюсселя» проявляється у двох основних формах: де-факто та де-юре. Перша форма передбачає, що компанії, розташовані за межами ЄС, адаптують свої виробничі процеси згідно з європейськими стандартами з метою реалізації своєї продукції та послуг на європейському ринку. Друга форма, де-юре, полягає в односторонньому прийнятті урядами третіх країн внутрішніх нормативно-правових актів, які базуються на регуляторних положеннях ЄС або подібні до них. Основна ідея «ефекту Брюсселя» полягає в тому, що треті країни імплементують норми ЄС або під тиском внутрішніх компаній, які вже відповідають де-факто ефекту Брюсселя, або з метою збільшення власного експорту на ринок ЄС.

Варто зазначити, що запропонований Регламент щодо примусової праці не є першою ініціативою ЄС у цій галузі, адже вже існують: Директива про фінансову звітність [10], Директива про належну перевірку корпоративного сталого розвитку [11], Регламент щодо мінералів із конфліктних та зон високого ризику [12], а також два запропоновані регламенти щодо належної перевірки ланцюгів постачання у виробництві батарей [13] та деревини [14]. Паралельно з цим Директива щодо протидії торгівлі людьми [15] встановлює мінімальні санкції за злочини щодо торгівлі людьми.

Дія Регламенту [8] поширюється на розміщення продукції на ринку, але не охоплює товари, що вже досягли кінцевих споживачів. Ключове положення закріплено у ст. 3 Регламенту: «Економічні оператори не

повинні розміщувати або видавати на ринок ЄС товари, виготовлені за допомогою примусової праці, а також не можуть експортувати таку продукцію». Стаття 4 передбачає проведення попередніх розслідувань на основі оцінки ризиків, здійснюваних національними органами [8]. Якщо орган не вважає надані відомості достатніми, то відповідно до ст. 5 може бути розпочато офіційне розслідування. Оператори зобов'язані надати «будь-яку інформацію, що є релевантною та необхідною для розслідування, включно з даними, що ідентифікують продукти, які підлягають перевірці, їхнього виробника та постачальників продукції» [8]. Відповідно до ст. 6, у випадку виявлення органом порушення ст. 3, він ухвалює рішення про заборону розміщення відповідного продукту на внутрішньому ринку та зобов'язує оператора відкликати продукцію, яка вже була в обігу (однак це не стосується відкликання всіх товарів, які вже реалізовані кінцевим споживачем). Оператори несуть відповідальність за утилізацію всіх таких продуктів згідно з чинними європейськими екологічними нормами. У разі невиконання оператором цих вимог органи влади мають право самостійно вживати заходів для забезпечення виконання заборони, відкликання та ліквідації.

Так як Регламент щодо примусової праці поширюється на всі товари, що розміщуються на внутрішньому ринку, його потенційна сфера є широкою. Утім, ця сфера може варіюватися залежно від конкретних секторів, ланцюгові постачання яких можуть містити елементи примусової праці, та від того, наскільки значущим є ЄС як імпортер товарів. Важливо, що оскільки дія Регламенту охоплює весь ланцюг постачання, його вплив, імовірно, буде найбільш відчутним у галузях, що виробляють сировину, яка використовується у багатьох видах продукції, де початково може бути незрозуміло, чи потраплять ці товари на внутрішній ринок ЄС.

Відзначаю, що у світовому просторі визначено п'ять ключових критеріїв, що є необхідними для виникнення «ефекту Брюсселя»: обсяг імпортного ринку; регуляторна спроможність; жорсткість регулювання; нееластичність цілей; та нероздільність виробництва [16, с. 151]. «Справжній» ефект Брюсселя реалізується лише тоді, коли ЄС виступає як найсуворіший регулятор серед провідних економік. При цьому жорсткість регулювання безпосередньо залежить від рівня політичної підтримки, особливо у випадках, коли вона призводить до збільшення витрат для споживачів.

Отже, запропонований Регламент щодо примусової праці має на меті забезпечити дотримання міжнародних стандартів трудового права, узгоджених у рамках багатосторонніх інституцій (таких як МОП). У зв'язку з цим постають два ключових питання: чи здатний Регламент щодо примусової праці запропонувати унікальну модель експорту

трудоувих стандартів, притаманну саме ЄС, або ж він є моделлю використання економічного впливу ЄС для забезпечення дотримання інших міжнародних норм? Ці підходи не обов'язково є взаємовиключними, особливо якщо існують міжнародні стандарти, які значною мірою відповідають сильній європейській позиції, але мають обмежену практичну підтримку за межами ЄС. Однак вони порушують низку важливих питань стосовно сприйнятої легітимності дій ЄС у міжнародному контексті.

Література:

1. Report on the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on prohibiting products made with forced labour on the Union market. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2023-0306_EN.html
2. Tariff Act 1930. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-8183/pdf/COMPS-8183.pdf> (дата звернення: 26.03.2026)
3. Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act. URL: <https://www.congress.gov/111/plaws/publ203/PLAW-111publ203.pdf> (дата звернення: 26.03.2026)
4. Uyghur Forced Labor Prevention Act. URL: <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-bill/1155/text> (дата звернення: 26.03.2026)
5. Vanpeperstraete B. Towards an EU import ban on forced labour and modern slavery. *European Parliament discussion paper*. 2021. 17 p. URL: https://www.annacavazzini.eu/wp-content/uploads/Towards_an_EU_import_ban_on_forced_labour_and_modern_slavery_February.pdf (дата звернення: 25.03.2026)
6. Forced Labor Regulation. URL: <https://www.dol.gov/agencies/ilab/our-work/trade/labor-rights-usmca> (дата звернення: 24.03.2026)
7. ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work. URL: https://www.ilo.org/sites/default/files/2024-04/ILO_1998_Declaration_EN.pdf (дата звернення: 24.03.2026)
8. Regulation (EU) 2024/3015 of the European Parliament and of the Council of 27 November 2024 on prohibiting products made with forced labour on the Union market and amending Directive (EU) 2019/1937. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/3015/oj/eng> (дата звернення: 24.03.2026)
9. Bradford Anu, *The Brussels Effect: How the European Union Rules the World* (New York, 2020; online edn, Oxford Academic, 19 Dec. 2019). <https://doi.org/10.1093/oso/9780190088583.001.0001> (дата звернення: 23.03.2026)

10. Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on the annual financial statements, consolidated financial statements and related reports of certain types of undertakings, amending Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directives 78/660/EEC and 83/349/EEC Text with EEA relevance. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2013/34/oj/eng> (дата звернення: 23.03.2026)

11. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Corporate Sustainability Due Diligence and amending Directive (EU) 2019/1937. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52022PC0071> (дата звернення: 23.03.2026)

12. Regulation (EU) 2017/821 of the European Parliament and of the Council of 17 May 2017 laying down supply chain due diligence obligations for Union importers of tin, tantalum and tungsten, their ores, and gold originating from conflict-affected and high-risk areas. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2017/821/oj/eng> (дата звернення: 22.03.2026)

13. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council concerning batteries and waste batteries, repealing Directive 2006/66/EC and amending Regulation (EU) No 2019/1020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52020PC0798> (дата звернення: 22.03.2026)

14. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the making available on the Union market as well as export from the Union of certain commodities and products associated with deforestation and forest degradation and repealing Regulation (EU) No 995/2010. URL: https://environment.ec.europa.eu/system/files/2021-11/COM_2021_706_1_EN_ACT_part1_v6.pdf (дата звернення: 20.03.2026)

15. Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims, and replacing Council Framework Decision 2002/629/JHA. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/36/oj/eng> (дата звернення: 19.03.2026)

16. Eustace Alan The European Union's forced labour regulation: Putting the 'brussels effect' to work for international labour standards. *European Labour Law Journal*. 2024. Vol. 15 (1). P. 144–165. <https://doi.org/10.1177/20319525231221097> (дата звернення: 19.03.2026)

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-16>

**FORMATION OF INTERCULTURAL COMMUNICATIVE
COMPETENCE IN THE CONTEXT OF THE EUROPEAN
EDUCATIONAL SPACE**

**ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО
ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ**

Pavlov V. O.

*Senior Lecturer at the Department
of General Theoretical Legal and
Social-Humanitarian Disciplines,
Kyiv University of Law of the National
Academy of Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine*

Павлов В. О.

*старший викладач кафедри
загальнотеоретичних правових та
соціально-гуманітарних дисциплін,
Київський університет права
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Інтенсифікація глобалізаційних процесів та динамічні міграційні потоки зумовлюють нагальну потребу в науковому переосмисленні стратегій формування міжкультурної комунікативної компетентності особистості. У контексті розбудови єдиного Європейського освітнього простору та реалізації євроінтеграційних устремлінь України, розвиток здатності до ефективного міжкультурного діалогу стає базовою умовою успішної взаємодії з державами-членами ЄС. Це вимагає не лише адаптації вітчизняних освітніх стандартів до європейських вимог, а й створення цілісної системи підготовки фахівців, здатних до конструктивної комунікації в полікультурному середовищі, що є фундаментом для повноправної інтеграції України в соціокультурний та інституційний простір Європи.

У межах розбудови Європейського освітнього простору міжкультурна комунікація розглядається як фундаментальний смисловий вимір соціальної взаємодії. Вона виступає базисом для формування комунікативної компетентності, забезпечуючи не лише трансляцію культурних смислів, а й безперервне відтворення та збереження цілісності загальноєвропейської культури в усьому розмаїтті її складових.

Формування міжкультурної комунікативної компетентності передбачає розвиток комплексної здатності особистості до ефективної взаємодії. Це охоплює низку стратегічних умінь:

– когнітивний аспект: здатність адекватно інтерпретувати різноманітні культурні цінності, систематизувати факти культурного життя та інтегрувати нові знання про «іншого» для глибшого самопізнання;

– психологічний аспект: розвиток емпатії, готовність до перегляду власних етнокультурних стереотипів та трансформація самооцінки через досвід міжкультурного діалогу;

– діяльнісний аспект: свідоме подолання міжкультурних бар'єрів, пошук спільних рис у різних культурах та постійне вдосконалення навичок спілкування на основі отриманого досвіду.

Фундаментом цієї моделі в європейському контексті виступає стратегія інтеграції, яка базується на гармонійному поєднанні збереження власної ідентичності з активним засвоєнням культурних надбань інших народів [1, с. 83]. У межах Європейського освітнього простору процес формування міжкультурної комунікативної компетентності стає фундаментом для успішної життєдіяльності індивіда в єдиній системі економічних, політичних та культурних зв'язків: фахівець має не лише володіти базовими знаннями, а й забезпечувати високу ефективність організації, у якій він працює. Сучасний ринок праці потребує не просто виконавців функціональних обов'язків, а фахівців, здатних генерувати додану вартість для свого роботодавця через ефективні комунікації. У контексті глобалізації, успіх будь-якої структури безпосередньо залежить від здатності її персоналу працювати в мультикультурному середовищі [4].

У сучасній візії розвитку освіти в ЄС на період до 2030 року формування міжкультурної комунікативної компетентності посідає центральне місце. Це зумовлено трансформацією Європейського освітнього простору із сукупності механізмів підтримки мобільності у комплексний освітній концепт, який базується на таких засадах:

– соціальна інклюзія та демократія: розвиток навичок взаємодії у багатокультурному середовищі;

– економічний прогрес: підготовка фахівців для інноваційного ринку праці через концепцію навчання впродовж життя (lifelong learning);

– особистісний потенціал: забезпечення умов для самореалізації індивіда в межах відкритого європейського простору [3, с. 11].

Сучасний освітній простір забезпечує умови для реалізації концепції навчання впродовж життя (lifelong learning) через доступність (можливість перекваліфікації та професійного зростання для всіх верств населення), адаптивність (швидке реагування на зміни технологій та запити роботодавців), інтегрованість (поєднання навчання з практичним досвідом та соціальним розвитком) та варіативність (різноманітність форм і методів здобуття знань). Різноманітні форми освіти є

розвиненими та доступними в сучасному освітньому просторі України. Варто розмежовувати формальну, неформальну та інформальну освіту за способом організації та результатом. Неформальна освіта зазвичай базується на конкретних навчальних програмах (курси, тренінги), де можна отримати сертифікат або часткову професійну кваліфікацію. Натомість інформальна освіта – це стихійне самонавчання через побутову діяльність, роботу чи хобі, яке не має чіткої структури, але збагачує особистий досвід.

Євроінтеграційний вектор України зумовлює необхідність продовження інтеграційних процесів національної освітньої стратегії з ключовими орієнтирами Європейського Союзу через налагодження нового та продовження сталого партнерства з інституціями ЄС, розбудову спільних інноваційних кластерів, а також перехід до прогресивних механізмів фінансування університетів [2, с. 75].

Продовження проєктування цілісної методичної моделі, яка повинна включати спеціалізовані тренінгові модулі з розвитку м'яких навичок (soft skills), застосування у навчальному процесі кейс-методів на основі реальних міжнародних бізнес-ситуацій, інструменти оцінки готовності фахівця до партнерської взаємодії та ін. Впровадження такої системи дозволяє підготувати спеціалістів, здатних до стратегічного партнерства з іноземними колегами, що на сьогодні є не просто перевагою, а обов'язковою умовою професійної придатності та конкурентоспроможності на ринку праці.

Сучасна місія вищої школи полягає у формуванні висококваліфікованого кадрового потенціалу, здатного стати рушієм інноваційного оновлення економіки України та ефективно протистояти глобальним геополітичним загрозам. Визначальним чинником у цьому процесі виступають стратегічні інвестиції в освіту. Саме розвиток людського капіталу є ключем до подолання критичних наслідків війни [5, с. 68].

Побудова методологічно обґрунтованої та прогностичної системи освіти, що фокусується на формуванні міжкультурної, цифрової та громадянської компетентностей, є запорукою інноваційного поступу. Таке узгодження пріоритетів дозволить вітчизняній системі навчання досягти високої конкурентоспроможності та органічно вписатися у структуру Європейського освітнього простору.

Література:

1. Костенко Д. В. Міжкультурна комунікація у сучасному світі. Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка: збірник наукових праць. 2018. № 30. С. 80–85.

2. Круглов В. В., Терещенко Д. А. Інтеграція системи вищої освіти України в європейський освітній простір. Публічне управління та митне адміністрування. 2022. Спецвипуск. С. 70–76. DOI: <https://doi.org/10.32782/2310-9653-2022-spec.11> (дата звернення: 02.04.2026).

3. Локшина О. Європейський освітній простір як інтеграційна перспектива української освіти. Український Педагогічний журнал. 2024. № 2. С. 6–19. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-2-6-19> (дата звернення: 02.04.2026).

4. Резунова О. С. Міжкультурна компетентність як необхідна складова професійної компетентності сучасного фахівця. Науковий огляд. 2021. № 1(73). URL: <https://www.naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/2218> (дата звернення: 02.04.2026).

5. Zaiko L., Davydova L. Educational trends in the conditions of the russian-Ukrainian war and current geopolitical challenges. EUROPEAN HUMANITIES STUDIES: State and Society. 2022. Iss. 4. PP. 65–77. URL: <https://ehs.ceipsy.org/index.php/ehs/article/view/386/372> (дата звернення: 02.04.2026).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-17>

INTEGRATION OF THE CIVIL PROCEDURE OF UKRAINE INTO THE LEGAL SPACE OF THE EUROPEAN UNION: PROCEDURAL AND DIMENSION

ІНТЕГРАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ У ПРАВОВИЙ ПРОСТІР ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ПРОЦЕСУАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

Perunova O. M.

Candidate of juridical Sciences,

Docent,

Docent Associate Professor

of Accounting and taxation,

Kharkiv National Automobile and

Highway University

Kharkiv, Ukraine

Перунова О. М.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри обліку і

оподаткування

Харківський національний

автомобільно-дорожній

університет

м. Харків, Україна

Сучасний етап розвитку правової системи України характеризується активними інтеграційними процесами, спрямованими на наближення національного законодавства до правових стандартів Європейського

Союзу. У цьому контексті особливого значення набуває реформування цивільного судочинства, оскільки саме ефективний та справедливий судовий процес виступає одним із ключових індикаторів функціонування демократичної правової держави. Інтеграція цивільного процесу України до європейського правового простору передбачає не лише гармонізацію окремих норм законодавства, але й переосмислення фундаментальних засад організації цивільного судочинства, серед яких важливе місце займає процесуальна форма цивільного судочинства.

Процесуальна форма цивільного процесу традиційно розглядається у правовій доктрині як нормативно визначена система процесуальних правил і процедур, що регулюють порядок розгляду та вирішення цивільних справ судом. Вона виступає своєрідним механізмом організації судової діяльності, який забезпечує впорядкованість процесуальних дій, гарантує дотримання прав учасників процесу та сприяє досягненню основної мети правосуддя – справедливого та ефективного вирішення правових спорів. У сучасних умовах європейської інтеграції значення процесуальної форми суттєво зростає оскільки саме вона визначає практичні механізми реалізації таких фундаментальних принципів, як доступ до правосуддя, рівність сторін, змагальність процесу та розумні строки розгляду справи.

Основними завданнями (принципами) цивільного судочинства є: верховенство права; повага до честі і гідності, рівність усіх учасників судового процесу перед законом та судом; гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; змагальність сторін; диспозитивність; пропорційність; обов'язковість судового рішення; забезпечення права на апеляційний перегляд справи; забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, встановлених законом; розумність строків розгляду справи судом; неприпустимість зловживання процесуальними правами; відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення [1].

На сьогоднішній час, правова система Європейського Союзу виробила низку стандартів, які безпосередньо впливають на розвиток національних моделей цивільного судочинства. До таких стандартів належать забезпечення ефективного судового захисту прав і свобод, процесуальна економія, пропорційність процесуальних засобів та гарантування реальної можливості виконання судових рішень. Так, інтеграція цивільного процесу України до європейського правового простору передбачає поступове вдосконалення процесуальної форми судочинства з урахуванням зазначених підходів.

Визначимо, що однією з важливих тенденцій сучасного розвитку цивільного процесу є його цифровізація, яка також активно впроваджується у правових системах держав-членів Європейського Союзу. Використання електронного судочинства, електронних доказів,

дистанційної участі сторін у судовому розгляді та інших цифрових інструментів трансформує традиційне уявлення про процесуальну форму цивільного судочинства. Якщо раніше вона розглядалася переважно як сукупність формалізованих процедурних правил, то сьогодні процесуальна форма поступово набуває більш гнучкого та адаптованого характеру, що дозволяє ефективніше реагувати на сучасні виклики та потреби правозастосовної практики.

В той же час інтеграційні процеси зумовлюють необхідність забезпечення балансу між збереженням національних особливостей цивільного судочинства та впровадження європейських правових стандартів. Процесуальна форма цивільного процесу України сформувалася під впливом історичних, соціальних та правових чинників, що обумовлює її специфіку. Саме тому гармонізація цивільного процесуального законодавства повинна здійснюватися з урахуванням принципу правової наступності, який передбачає поступове впровадження нових правових механізмів без руйнування існуючої системи процесуального регулювання.

Особливого значення у контексті європейської інтеграції набуває також питання ефективності судового захисту та виконання судових рішень. Європейська правова традиція виходить із того, що право на справедливий суд не обмежується лише винесенням судового рішення, а передбачає також реальну можливість його виконання. У цьому зв'язку процесуальна форма повинна забезпечувати належне оформлення результатів судового розгляду, створюючи необхідні передумови для подальшого виконання судових актів.

Сьогодні розвиток цивільного судочинства України є важливим напрямом реформування і удосконалення механізмів процесуальної взаємодії між судом та учасниками процесу. Європейський підхід до організації судового розгляду передбачає активну роль суду у сприянні ефективному вирішенню спору, що проявляється впровадженні елементів процесуального менеджменту справи, спрямованого на оптимізацію строків розгляду та раціональне використання процесуальних ресурсів. Такі підходи поступово інтегруються і в національну модель цивільного судочинства.

Важливо підкреслити, що інтеграція цивільного процесу України до правового простору Європейського Союзу не є одноразовим актом законодавчого реформування. Це тривалий і комплексний процес, який охоплює як вдосконалення нормативної бази, так і розвиток правозастосовної практики, формування нової правової культури судочинства та підвищення рівня професійної підготовки суддів і правників.

Таким чином, інтеграція цивільного процесу України у правовий простір Європейського Союзу виступає важливим етапом розвитку національної правової системи. У цьому процесі процесуальна форма

цивільного судочинства відіграє ключову роль, оскільки саме вона забезпечує практичну реалізацію основних принципів правосуддя та визначає ефективність судового захисту прав і свобод особи. Отже, подальше вдосконалення процесуальної форми з урахуванням європейських правових стандартів сприятиме підвищенню ефективності цивільного судочинства та зміцненню гарантій судового захисту в Україні.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Рада. Законодавство України / Верхов. Рада України*. Ст. 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 05.03.2026).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-18>

AGREEMENT ON THE TRANSFER OF PROPERTY RIGHTS TO A SERVICE WORK AS A NEW FORM OF AGREEMENT AMONG THE LIST OF AGREEMENTS IN THE FIELD OF DISPOSAL OF PROPERTY RIGHTS TO OBJECTS OF RELATED RIGHTS

ДОГОВІР ПРО ПЕРЕДАННЯ МАЙНОВИХ ПРАВ НА СЛУЖБОВИЙ ТВІР ЯК НОВА ФОРМА ДОГОВОРУ СЕРЕД ПЕРЕЛІКУ ДОГОВОРІВ У СФЕРІ РОЗПОРЯДЖАННЯ МАЙНОВИМИ ПРАВАМИ НА ОБ'ЄКТИ СУМІЖНИХ ПРАВ

Pecherova N. H.

*candidate of juridical sciences,
Kyiv, Ukraine*

Печерова Н. Г.

*кандидат юридичних наук,
м. Київ, Україна*

На сьогоднішній день перелік договорів у сфері права інтелектуальної власності відображений в ч. 1 ст. 1107 Цивільного кодексу України. Також відповідний перелік надається згідно ч. 1 ст. 48 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Одним із договорів, що входить до переліку згідно вище зазначеної норми є

трудоий договір (контракт) в частині розподілу майнових прав на службовий об'єкт суміжних прав, в тому числі.

Чому назріло питання про введення нової форми розпоряджання майновими правами на службові об'єкти суміжних прав? Дане питання є назрілим, на думку автора, у зв'язку з невірним розумінням того, що до відносин у сфері права інтелектуальної власності можна застосовувати норми трудового права, а також відсутністю віднесення творця службових об'єктів суміжних прав до переліку суб'єктів суміжних прав. Самі відносини у сфері права інтелектуальної власності, за своєю правовою природою, є відмінними від відносин, що складаються у сфері трудового права. У цьому контексті задамо собі питання чи перестають такі об'єкти як виконання, фонограми, відеограми, програми організації мовлення бути об'єктами суміжних прав? Ні, звичайно не перестають. Більш того згідно ч. 1 ст. 418 Цивільного кодексу України «1. Право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом» [1].

Саме створення службового об'єкту, в тому числі і суміжних прав не може охоплюватися виплатою заробітної плати. Чому створення службового об'єкту суміжних прав не може охоплюватися виплатою авторської винагороди у вигляді заробітної плати? Тому, що заробітна плата не може корелюватися з тим, що особа, що створила службовий об'єкт суміжних прав може змінити місце працевлаштування, а строк чинності майнових прав на такі об'єкти як виконання, фонограма, відеограма, програма організації мовлення становить 50 років згідно ст. 45 Закону України «Про авторське право і суміжні права». До того ж у випадку Цивільного кодексу України йдеться про спільну належність майнових прав на створений службовий об'єкт суміжних прав як працівнику, так і роботодавцю, а у випадку ж Закону України «Про авторське право і суміжні права» йде мова про передачу, за загальним правилом, таких майнових прав від працівника до роботодавця. Проілюструємо вище викладене на прикладі відповідних норм. Так, згідно ч. 2 ст. 429 Цивільного кодексу України «2. Майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту), належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де або у якій він працює, спільно, якщо інше не встановлено цим Кодексом або договором. Майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням службових обов'язків під час проходження військової служби, належать суб'єкту, визначеному законом» [1]. Згідно ж ч. 2 ст. 14 Закону України «Про авторське право і суміжні права» «2. Майнові права на службовий твір переходять до роботодавця з моменту створення службового твору у повному складі, якщо інше не передбачено цим Законом, трудовим договором (контрактом) або іншим договором щодо

майнових прав на службовий твір, укладеним між працівником (автором) і роботодавцем. Якщо майнові права на твір переходять до роботодавця, працівник, який є автором службового твору, має право на винагороду. Якщо посадові обов'язки працівника прямо передбачають створення службових творів відповідних видів, авторська винагорода за створення і використання таких творів, а також за перехід прав на них може бути включена до заробітної плати працівника відповідно до договору між працівником і роботодавцем» [2].

Тобто, у випадку ч. 2 ст. 14 Закону України «Про авторське право і суміжні права» відбувається, за загальним правилом, перехід майнових прав у повному складі від працівника до роботодавця, але при цьому момент такого переходу є чітко не прописаним. При цьому як згідно ч. 1 ст. 429 Цивільного кодексу України, так і згідно ч. 1 ст. 14 Закону України «Про авторське право і суміжні права» особисті немайнові права належать працівникові, що створив той чи інший службовий твір, в тому числі і службовий об'єкт суміжних прав.

Додатково пояснимо, чому в роботі автор висвітлює поставлену проблематику саме на прикладі об'єктів суміжних прав. Автор висвітлює поставлену проблематику саме таким чином, оскільки творець не відноситься до переліку суб'єктів суміжних прав, хоча при цьому, зазначаючи положення як Цивільного кодексу України, так і Закону України «Про авторське право і суміжні права» на прикладі трудового договору (контракту) ілюструвалося закріплення особистих немайнових прав за працівником – фактичним творцем того чи іншого службового об'єкту суміжних прав. Згідно ж ч. 1 ст. 421 Цивільного кодексу України «1. Суб'єктами права інтелектуальної власності є: творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) та інші учасники цивільних відносин, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності відповідно до цього Кодексу, іншого закону чи договору» [1].

Підсумовуючи, зазначимо щодо того, які питання дозволить вирішити введення запропонованої нової форми договору з розпоряджання майновими правами на службові об'єкти суміжних прав. По-перше, дане нововведення сприятиме чіткому моменту переходу майнових прав від творця службового об'єкту суміжних прав до роботодавця; по-друге дозволить творцям службових об'єктів суміжних прав здійснювати розпоряджання належними їм майновими правами на службові об'єкти суміжних прав як повністю, так і частково, враховуючи подільність майнового права; по-третє здійснювати захист свого майнового права на службовий об'єкт суміжних прав, оскільки, будучи «ніби» не визнаним та не закріпленим за фактичним творцем службового об'єкту суміжних прав – не може йти й мова про захист такого права, оскільки його «ніби» і не має. Вважаємо, що запропоновані зміни цілком

кореспондуються з розумінням права інтелектуальної власності та суб'єктами права інтелектуальної власності за Цивільним кодексом України, оскільки право інтелектуальної власності не може бути усиченим, воно є двокомпонентним та складається з двох нероздільних складових – особистих немайнових прав та майнових прав. Також запропоновані зміни, на думку автора, цілком кореспондуються з гарантіями, що надаються Конституцією України в ст. 41, 54.

Література:

1. Цивільний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Закон України «Про авторське право і суміжні права» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-19>

NUREMBERG PRINCIPLES AS A LEGAL BASIS FOR THE ESTABLISHMENT OF A SPECIAL INTERNATIONAL TRIBUNAL TO PUNISH THE CRIMES OF AGGRESSION AGAINST UKRAINE

НЮРНБЕРЗЬКІ ПРИНЦИПИ ЯК ПРАВОВА ОСНОВА ДЛЯ УТВОРЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО МІЖНАРОДНОГО ТРИБУНАЛУ ДЛЯ ПОКАРАННЯ ЗА ЗЛОЧИН АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Pulypenko V. P.

*Doctor Hab., Associate Professor,
Vice-Rector on Research,
Kyiv University of Law of National
Academy of Sciences of Ukraine,
Affiliated Professor
Kazimieras Simonavicius University
Vilnius, Lithuania*

Пилипенко В. П.

*Заслужений юрист України, доктор
юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного та
приватного права
проректор з наукової роботи,
Київський університет права
Національної академії наук України,
афілійований професор
Університет Казимира
Симонавічуса
м. Вільнюс, Литва
<https://orcid.org/0000-0002-9560-2754>*

У науковому та політико-правовому дискурсі, що сформувався після початку повномасштабної збройної агресії росії проти України, питання створення спеціального міжнародного трибуналу для притягнення до

відповідальності за злочин агресії набуло характеру однієї з центральних проблем сучасної доктрини міжнародного кримінального права. Його актуалізація зумовлена не лише безпрецедентним характером самого акту агресії, але й виявленими структурними обмеженнями чинних інституцій міжнародного кримінального правосуддя.

У межах наукового дискурсу сформувалося кілька основних концептуальних підходів до інституціоналізації відповідальності. Обґрунтовувалася можливість створення трибуналу на підставі резолюції Генеральної Асамблеї ООН, або заснування такого органу на основі багатостороннього договору між державами як гнучкого механізму, здатного обійти право вето Ради Безпеки ООН. Паралельно обґрунтовувалась модель гібридного трибуналу, інтегрованого у національну правову систему України із залученням міжнародного компоненту [2; 3]. Нарешті, в українській правничій доктрині особливу підтримку отримав підхід, заснований на концепції делегованої юрисдикції в рамках Ради Європи, що визнається найбільш збалансованим з точки зору поєднання міжнародної легітимності, інституційної спроможності та дотримання стандартів прав людини [1].

Реакцією міжнародного співтовариства на ці дискусії стало укладення під егідою Ради Європи Угоди між Україною та Радою Європи про створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України. 25 червня 2025 р. у Страсбурзі підписано відповідну Угоду (ратифікована Законом України № 4518-IX від 15 липня 2025 р.), яка закладає міжнародно-правову основу для формування цього судового механізму [4].

Аналізуючи правовий статус новоствореного міжнародного судового механізму, концептуальне значення має звернення до практики Міжнародного військового трибуналу у Нюрнберзі, адже нюрнберзький процес залишається єдиним історичним прецедентом, у межах якого реалізовано механізм індивідуальної кримінальної відповідальності за розв'язання агресивної війни.

Порівняльний аналіз дозволяє виявити як концептуальні спільні риси, так і принципові відмінності між двома інституціями. До спільних рис належать: новаторський *ad hoc* характер для своєї епохи; виникнення поза традиційними універсальними інституціями міжнародного правосуддя; можливість провадження *in absentia* (у Нюрнберзі цей підхід застосовано щодо М. Бормана, засудженого заочно) [5]; схожий підхід до санкцій (позбавлення волі, штраф, конфіскація майна); відхилення аргументу щодо невідповідності осіб на підставі їхнього офіційного статусу.

Водночас відмінності між трибуналами є принциповими. По-перше, умови виникнення: Нюрнберзький трибунал створено після безумовної

капітуляції Німеччини, коли держави-союзниці здійснювали верховну владу над її територією (правова конструкція Берлінської декларації від 5 червня 1945 р.); натомість Спеціальний трибунал формується в умовах триваючого конфлікту, коли держава-агресор продовжує існувати. По-друге, суб'єкт ініціювання: Нюрнберг – держави-переможниці; новий Трибунал – держава-жертва агресії, що створює принципово новий прецедент у міжнародному кримінальному праві. По-третє, інституційна основа: Нюрнберзький трибунал діяв поза будь-якою постійною організацією; новий Трибунал функціонує під егідою Ради Європи, що вимагає відповідності стандартам ЄКПЛ та практиці ЄСПЛ і суттєво підвищує рівень процесуальних гарантій. По-четверте, темпоральний вимір: Нюрнберг розглядав злочини завершеної війни; новий Трибунал функціонуватиме паралельно з конфліктом, охоплюючи події від 2014 р. По-п'яте, проблема імунітетів, що фактично не стояла перед Нюрнбергом (більшість обвинувачених не перебували на посадах (на відміну від ситуації з РФ), набуває центрального значення для нового механізму.

Нюрнберзький трибунал залишається єдиним прецедентом реалізації індивідуальної кримінальної відповідальності за злочин агресії; незавершеність кодифікації відповідних норм після 1946 р. спричинила формування системного юрисдикційного вакууму, що набув особливої гостроти в контексті агресії Росії проти України.

Спільність між Нюрнберзьким трибуналом і новим Трибуналом проявляється у новаторському *ad hoc* характері, позасистемній природі, можливості провадження *in absentia* та визнанні принципу невідворотності відповідальності незалежно від офіційного статусу особи. Принципові відмінності зумовлені умовами виникнення (триваючий конфлікт *vs.* капітуляція агресора), суб'єктом ініціювання (держава-жертва *vs.* держави-переможниці), інституційною основою (Рада Європи зі стандартами ЄКПЛ), темпоральними характеристиками (охоплення подій від 2014 р.) та актуальністю проблеми імунітетів посадових осіб.

Зрештою, Спеціальний трибунал щодо злочину агресії проти України має потенціал не лише забезпечити притягнення до відповідальності за конкретний акт агресії, але й здійснити вагомий внесок у розвиток міжнародного кримінального права: конкретизувати зміст злочину агресії, сформувані нові підходи до взаємодії міжнародних і національних механізмів правосуддя та стати важливим чинником у формуванні ефективного стримування потенційних агресорів у майбутньому.

Література:

1. Пилипенко В. Покарання осіб, винних у вчиненні злочину агресії проти України: проблеми міжнародно-правової юрисдикції. *Право України*. 2024. № 2. С. 86–95. DOI: <https://doi.org/10.33498/louu-2024-02-086>
2. Цветкова Ю. В. Спеціальний трибунал зі злочину агресії проти України: мета і перспективи створення. *Альманах права*. 2023. Вип. 14. С. 171–176. URL: <https://almanahprava.org/en/assets/images/issues/14/almanah-prava-14-2023.pdf#page=171>
3. Войціховський А. В., Бакумов О. С. Спеціальний міжнародний трибунал із розслідування злочину агресії Росії проти України: правовий аналіз, міжнародна юрисдикція та виклики. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2023. № 3(102). С. 203–217. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2023.3.19>
4. Угода між Україною та Радою Європи про створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України : ратифікована Законом України № 4518-IX від 15 липня 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002-25#n492
5. Шуман Є. Так страчували головних нацистських злочинців. *DW*. 2021. 7 червня. URL: <https://www.dw.com/uk/tak-strachували-holovnykh-natsystskykh-zlochynstiv/a-57802914>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-20>

UKRAINE'S POSITION AT WRC-27: SPECTRUM GOVERNANCE AS DE FACTO REGULATORY INTEGRATION WITH THE EU

Pop-Stasiv V. H.

*2nd year Ph.D. candidate of the Department of International Law
Educational and Scientific Institute of International Relations of Taras Shevchenko
National University of Kyiv
Kyiv, Ukraine*

The ITU World Radiocommunication Conference 2027 (WRC-27), scheduled for Shanghai in October-November 2027, will consider revisions to the Radio Regulations – the binding treaty framework governing the use of the radio-frequency spectrum by all 194 ITU Member States [1]. Three agenda items carry particular significance for Ukraine: Agenda Item 1.5 on unauthorised non-geostationary satellite (NGSO) earth-station operations and territorial exclusion from service areas; Agenda Item 1.7 on possible IMT

identification in security-sensitive frequency bands; and, underlying both, the adequacy of Radio Regulation No. 4.4 as a legal basis for commercial satellite direct-to-device (D2D) services.

Pre-accession alignment in spectrum governance is a political and institutional practice. It has legal implications though: Ukraine's positions at WRC-27 will contribute to the formation of the Radio Regulations, which are binding treaty law.

The central thesis is that Ukraine's alignment with European spectrum positions at WRC-27 constitutes a form of pre-accession institutional alignment. Ukraine is embedded in the European preparatory architecture, applies European regulatory logic, and produces positions that converge with CEPT and EU outcomes – voluntarily, not under compulsion – that is both supported by treaty interpretation methodology and necessitated by wartime operational experience. The paper argues that disciplined application of the Vienna Convention on the Law of Treaties (VCLT) to the Radio Regulations produces conclusions that independently converge with CEPT and EU positions, and that this analytical compatibility, combined with Ukraine's institutional embedding in European preparatory processes, represents a concrete dimension of de facto regulatory integration that goes beyond legislative approximation.

Ukraine's Institutional Position and Wartime Experience

Following its withdrawal from the Regional Commonwealth in the Field of Communications (RCC) after Russia's invasion in 2022, Ukraine coordinates its WRC positions exclusively through CEPT and the European Conference Preparatory Group (CPG). While not bound by EU Council Decisions on WRC positions, Ukraine's CEPT membership aligns its preparatory work with the EU-CEPT framework [2]. At the domestic level, ongoing work on CEPT spectrum harmonisation – including satellite IoT regulation under RR No. 4.4 in the 862-870 MHz band – confirms that Ukraine's regulatory infrastructure is increasingly embedded in European coordination frameworks [3].

This institutional realignment occurs alongside unprecedented wartime experience with commercial satellite infrastructure. Ukraine's wartime Starlink experience – unlicensed deployment, reported use of terminals by Russian forces in occupied territory [4], and the military consequences of private geofencing decisions – constitutes diagnostic evidence of regulatory gaps rather than practice capable of generating general rules.

RR No. 4.4: Adaptive Derogation and the Limits of Subsequent Practice

Radio Regulation (RR) No. 4.4 permits frequency assignments in derogation from the Table of Frequency Allocations and other relevant provisions, but only on conditions of non-interference and non-protection [5].

Properly interpreted under VCLT Article 31, RR No. 4.4 operates as an adaptive derogation: legally available, but structurally precarious as a basis for scaled commercial D2D services. That conclusion is supported not only by the text of RR No. 4.4 itself, but also by the Rules of Procedure, which preserve notification obligations where harmful interference may be caused and require administrations using RR No. 4.4 to identify in advance measures to avoid and immediately eliminate harmful interference [8].

The interpretive element most likely to challenge this reading is subsequent practice under Article 31(3)(b). A critical methodological point must be established: this inquiry asks whether party practice establishes the agreement of the parties regarding interpretation – a shared interpretive understanding, not *opinio juris* in the customary law sense [6]. The existence of AI 1.13 on the WRC-27 agenda – supported by the administrations hosting the largest constellations reliant on RR No.4.4 – demonstrates that those administrations themselves do not regard RR No. 4.4 as a sufficient permanent basis. The RSPG has identified the gap explicitly: D2D constellations operate under No. 4.4 without any quantification of acceptable interference levels into terrestrial mobile networks [7, p. 4]. This is contested, not concordant, practice – it fails the ILC’s threshold for establishing party agreement [6].

This conclusion mirrors the RSPG and CEPT approach [2; 7], representing regulatory alignment at the level of legal reasoning – not merely policy preference – a form of *de facto* integration more substantive than legislative approximation alone.

Agenda Item 1.7: Article 48 and Security-Sensitive Bands

Agenda Item 1.7 considers possible IMT identification in the bands 4,400-4,800 MHz, 7,125-8,400 MHz, and 14.8-15.35 GHz [15]. NATO does not support identification in 4,400-4,800 MHz or 14.8-15.35 GHz, while conditionally admitting changes only in the narrow 7,125-7,250 MHz sub-band [11]. The RCC, by contrast, supports identification at 14.8-15.35 GHz and advances a “General Provisions” argument that IMT stations should not be constrained by stations in international airspace or waters whose frequency assignments are not recorded in the MIFR [10]. If accepted, that argument would strip protection from precisely those stations – including maritime, aeronautical, and defence-related systems – whose deployment in international spaces is operationally critical and not always amenable to ordinary registration logic.

Article 48 of the ITU Constitution is best read as a qualified reserved-domain clause internal to the ITU legal order. Article 48(1) preserves Member States' freedom with regard to military radio installations; Article 48(2) nonetheless requires such installations, so far as possible, to observe the measures necessary to prevent harmful interference and the relevant provisions of the Administrative Regulations; Article 48(3) requires general

compliance when those installations participate in public correspondence [9, p. 50]. Resolution 216 confirms that invocation of Article 48 is procedurally managed within the RR/MIFR framework and may trigger Bureau and RRB scrutiny [9, pp. 921-923]. Article 48 therefore does not create a general security exception for all strategic spectrum uses. It establishes a qualified constitutional reservation for military radio installations while keeping them inside the broader multilateral order.

The interaction between the ITU, the EU, and general international law on this issue is better described as managed pluralism than as full normative convergence. The EU's European Electronic Communications Code preserves Member State competence over defence spectrum [16], and the Union Secure Connectivity Programme treats governmental satellite communications as strategic infrastructure [17]. Those instruments support compatibility with protective treatment of security-sensitive bands, but they do not themselves determine the meaning of Article 48. Ukraine's alignment with NATO and CEPT on AI 1.7 is therefore best understood as accession-oriented compatibility with the EU's defence-spectrum framework, not as direct implementation of a specific accession obligation.

Conclusions

On RR No. 4.4, systematic application of VCLT Article 31 supports reading the provision as an adaptive derogation: legally available, but structurally precarious as a framework for scaled D2D, with the Rules of Procedure underscoring continuing notification, transparency, and immediate-elimination obligations [5; 8; 18].

Ukraine's contribution is specific and grounded in both legal analysis and wartime experience. Its positions are not borrowed from European actors but independently derived through treaty interpretation methodology that produces convergent results. For a state on an EU accession trajectory, this represents a dimension of de facto regulatory integration – alignment at the level of legal reasoning across multiple substantive issues, through active participation in European institutional processes – that conventional accounts of legislative approximation do not capture. WRC-27 preparation is not a peripheral technical exercise but a concrete site where Ukraine publicly demonstrates, the compatibility of its spectrum governance with the normative discipline of both the ITU order and its European trajectory.

Bibliography:

1. International Telecommunication Union. World Radiocommunication Conference 2023 (WRC-23): Final Acts. – Geneva: ITU, 2024.
2. Radio Spectrum Policy Group. Interim Opinion on WRC-27: RSPG25-022 FINAL. – Brussels: European Commission, 2025.

3. Тичинський А. В. Європейська система управління спектром: стратегічні пріоритети СЕПТ та розвиток гармонізації // ІКТК-2025: матеріали конф. – Харків, 2025. – С. 111–116.
4. Militaryni. Starlink on Russian Drones: How Ukraine Can Protect Its SatCom Domain? 24 December 2025. URL: <https://mil.in.ua>.
5. International Telecommunication Union. Radio Regulations: Edition of 2024. – Geneva: ITU, 2024.
6. International Law Commission. Draft Conclusions on Subsequent Agreements and Subsequent Practice in Relation to the Interpretation of Treaties // Yearbook of the International Law Commission. – 2018. – Vol. II, Part Two.
7. Radio Spectrum Policy Group. Opinion on D2D and Single Market Issues: RSPG25-020 FINAL. – Brussels: European Commission, 2025.
8. International Telecommunication Union. Rules of Procedure approved by the Radio Regulations Board. – 2025 ed. – Geneva: ITU, 2025.
9. Collection of the basic texts of the International Telecommunication Union adopted by the Plenipotentiary Conference. – Ed. 2023. – Geneva: ITU, 2023.
10. Проект позиції АС РСС по пунктам повестки дня ВКР-27: Док. РГ2027/140, Прил. 5. – [б. м.]: РСС, 2025.
11. NATO. Preliminary NATO Position on WRC-27 Agenda Items: Presentation. – Joint EC-CEPT Workshop on WRC-27, 20 November 2025.
12. International Law Commission. Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts // Yearbook of the International Law Commission. – 2001. – Vol. II, Part Two.
13. Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory: Advisory Opinion // ICJ Reports. – 2004. – P. 136.
14. UN General Assembly. Resolution ES-11/4: Territorial integrity of Ukraine: defending the principles of the Charter of the United Nations, 12 October 2022. – UN Doc. A/RES/ES-11/4.
15. СЕПТ. Draft СЕПТ Brief on WRC-27 Agenda Item 1.7: Doc. ECC PT1(25)016. – Edinburgh, 2025.
16. Directive (EU) 2018/1972 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 establishing the European Electronic Communications Code (Recast) // Official Journal of the European Union. – L 321. – 17.12.2018.
17. Regulation (EU) 2023/588 of the European Parliament and of the Council of 15 March 2023 establishing the Union Secure Connectivity Programme for the period 2023–2027 // Official Journal of the European Union. – L 79. – 17.3.2023.
18. Vienna Convention on the Law of Treaties, 23 May 1969 // United Nations Treaty Series. – Vol. 1155. – P. 331.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-21>

**SPECIFIC ASPECTS OF ACADEMIC MOBILITY
IMPLEMENTATION IN UKRAINE IN THE CONTEXT
OF WARTIME AND EDUCATIONAL DIGITALIZATION**

**ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ
В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ
ТА ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ**

Romanova O. M.

*PhD History, Associate Professor,
Head of the Department of General
Theoretical Legal and Socio-
Humanitarian Disciplines,
Kyiv University of Law of the National
Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Романова О. М.

*кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри
загальнотеоретичних правових
і соціально-гуманітарних дисциплін
Київський університет права
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Академічна мобільність у сучасному світі виступає важливим чинником розвитку системи вищої освіти, оскільки вона сприяє інтеграції університетів у міжнародний освітній і науковий простір, забезпечує обмін знаннями та формує нові професійні й соціокультурні компетентності. В умовах глобалізації освітні процеси дедалі більше орієнтуються на відкритість, взаємодію та співпрацю між різними країнами, що підвищує значення мобільності як інструменту модернізації освіти. Для України ця проблема набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану, коли традиційні форми академічних обмінів зазнають істотних обмежень, а сама система вищої освіти змушена адаптуватися до нових реалій функціонування.

У наукових дослідженнях академічна мобільність розглядається як важливий механізм підвищення якості освіти, розвитку наукового потенціалу та формування міжкультурної компетентності учасників освітнього процесу. Вона створює умови для розширення професійних можливостей студентів і викладачів, сприяє освоєнню інноваційних підходів до навчання та досліджень, а також підвищує конкурентоспроможність випускників на міжнародному ринку праці. Крім того, мобільність забезпечує інтеграцію національних освітніх систем у глобальний освітній простір, що є важливою передумовою розвитку сучасної науки та освіти [1–4].

Разом із тим, у сучасних умовах академічна мобільність стикається з низкою суттєвих перешкод. Однією з ключових проблем є те, що

Україна поки що не є повноправним членом Європейського Союзу, що ускладнює доступ до окремих освітніх можливостей, програм фінансування та інституційних механізмів підтримки мобільності. Це створює додаткові бюрократичні бар'єри, пов'язані з візовими процедурами, визнанням дипломів і кваліфікацій, а також обмежує участь у певних ініціативах, доступних для країн-членів ЄС. У поєднанні з воєнними викликами це суттєво впливає на можливості реалізації міжнародної мобільності та потребує пошуку альтернативних рішень.

Війна значно ускладнила реалізацію академічної мобільності, зокрема через обмеження виїзду за кордон для окремих категорій громадян, порушення стабільності освітнього процесу та зниження доступу до матеріально-технічних ресурсів. Водночас ці складні умови стимулювали розвиток нових форм мобільності, таких як дистанційне та гібридне навчання, внутрішня мобільність між українськими закладами освіти, а також активне використання цифрових платформ. Такі формати дозволяють забезпечити безперервність освітнього процесу, підтримувати наукову діяльність і зберігати міжнародні зв'язки навіть у кризових умовах [2, 3].

Особливого значення в цьому контексті набуває віртуальна мобільність, яка передбачає участь студентів і викладачів у міжнародних освітніх і наукових проєктах за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Вона дає змогу отримувати доступ до курсів, лекцій і дослідницьких програм провідних університетів світу без фізичного переміщення, що є надзвичайно актуальним у період обмежень. Крім того, такі форми сприяють розвитку цифрових компетентностей і гнучкості освітніх систем, що відповідає сучасним тенденціям розвитку освіти.

Важливу роль у підтримці академічної мобільності відіграє програма Erasmus+, яка є однією з наймасштабніших ініціатив Європейського Союзу у сфері освіти, науки та молодіжної політики. Вона надає широкі можливості для навчання, стажування, викладання та участі у спільних наукових проєктах. Бюджет програми на період 2021–2027 років перевищує 28 мільярдів євро, що дозволяє реалізовувати численні міжнародні ініціативи та підтримувати мобільність учасників освітнього процесу [6]. Для України Erasmus+ є важливим інструментом інтеграції у європейський освітній простір, оскільки сприяє підвищенню якості освіти, розвитку міжнародного співробітництва та впровадженню інноваційних підходів до навчання [12].

Програма охоплює різні напрями діяльності, включаючи індивідуальну мобільність, розвиток партнерств між університетами, підтримку освітніх реформ і впровадження спеціалізованих навчальних модулів. Участь у таких ініціативах дозволяє студентам отримувати

міжнародний досвід, удосконалювати знання іноземних мов і формувати глобальне бачення професійної діяльності. Викладачі, у свою чергу, мають можливість обмінюватися досвідом, підвищувати кваліфікацію та впроваджувати новітні методи навчання у своїй практиці.

Водночас існують й інші виклики, які впливають на розвиток академічної мобільності. Серед них можна виділити фінансові обмеження, нерівний доступ до цифрових ресурсів, труднощі адаптації студентів до нових умов навчання, а також психологічні фактори, пов'язані з війною. Усе це вимагає комплексного підходу до організації мобільності, що включає підтримку учасників освітнього процесу, розвиток інфраструктури та вдосконалення нормативно-правової бази.

Перспективи розвитку академічної мобільності в Україні пов'язані з подальшою цифровізацією освіти, розширенням міжнародного співробітництва та впровадженням інноваційних освітніх технологій. Особливу увагу слід приділити розвитку гібридних форматів навчання, які поєднують онлайн– та офлайн-компоненти, що дозволяє підвищити доступність освіти та забезпечити її гнучкість. Важливим напрямом є також підтримка внутрішньої мобільності, яка може стати ефективним інструментом обміну досвідом між українськими університетами та сприяти підвищенню якості освіти на національному рівні.

Головна складність впровадження масової академічної мобільності полягає в тому, що заклади вищої освіти ще не проявляють достатньої ініціативи для ефективного вирішення проблем студентської мобільності. Тому розвиток академічної мобільності потребує істотних змін у роботі університетів – від удосконалення організаційних процесів до оновлення нормативно-методичної бази для визнання навчання, пройденого в інших закладах. Крім того, рівень залученості наукових і науково-педагогічних працівників у міжнародне освітнє співробітництво залишається дуже низьким, а частка тих, хто здобув освіту та наукові ступені за кордоном і повернувся працювати в Україні, надзвичайно мала. Більшість дослідників погоджується, що попри зусилля інституцій та покращення нормативно-правового забезпечення, Україна досі переважно експортує висококваліфікованих науковців.

Отже, академічна мобільність в умовах сучасних викликів виступає не лише як інструмент розвитку освіти, а й як стратегічний ресурс, що забезпечує її стійкість і адаптивність. Незважаючи на численні перешкоди, зокрема воєнні обставини та обмеження, пов'язані з євроінтеграційними процесами, вона продовжує відігравати важливу роль у формуванні конкурентоспроможної системи вищої освіти. Подальший розвиток мобільності потребує активного впровадження нових форм навчання, підтримки міжнародних програм співпраці та створення сприятливих умов для участі студентів і викладачів у

глобальних освітніх процесах. У довгостроковій перспективі це сприятиме інтеграції України у світовий освітній простір, розвитку наукового потенціалу та підготовці висококваліфікованих фахівців, здатних ефективно діяти в умовах сучасного глобалізованого світу.

Література:

1. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. –Режим доступу:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

2. Чимбай Л.Л. Інтернаціоналізації системи вищої освіти України на шляху до європейського союзу / Л.Л. Чимбай, Л. В. Попкова, Т. О. Ханюк // “Освітня аналітика України” –2022. -№ 4 (20) С. 31-48.–Режим доступу:https://science.ica.gov.ua/wpcontent/uploads/2022/12/3_Chimbay_Ko_420_2022_31-48.pdf

3. Хоминець С.І. Поняття та види академічної мобільності студентів / С.І. Хоминець // Науковий вісник Ужгородського університету –2019.-Серія: «Педагогіка. Соціальна робота» -випуск 2 (45). -С.223-227.

4. Т. Грубі Реалізація освітніх послуг в умовах воєнного стану: виклики та перспективи (Doctoral dissertation, матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (27 жовтня 2023 року)/уклад. ВС Бліхар. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. С. 92-97.).

5. Полянська А.С. Особливості управління проектом «Міжнародна академічна мобільність» Програми Еразмус+ в умовах війни / А.С. Полянська // Економіка, управління та адміністрування. -2023. -№ 1 (103). С. 57–62.–Режим доступу:file:///C:/Users/user/Downloads/Osoblivosti_upravlinna_proektom_Miznarodna_akademi.pdf

6. Teicher U. Changes of ERASMUS under the Umbrella of SOCRATES / U.Teicher // Journal of Studies inInternational Education. –2001. –№ 5. – P. 201–227.

7. Постанова Кабінет Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань навчання і стажування громадян України за кордоном» від 28 грудня 2011 р. No 1411, м. Київ. –Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1411-2011-%D0%BF#Text>

8. Постанова Кабінету Міністрів України «Питання національного інформаційного центру академічної мобільності» від 31 серпня 2011 р. No 924, м. Київ.–Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/924-2011-%D0%BF#Text>

9. Наказ Міністерства освіти і науки України «Щодо затвердження Примірного положення про академічну мобільність студентів вищих навчальних закладів України» від 29.05.2013 No 635, м. Київ. –Режим доступу:<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0635729-13#Text>

10.Постанова Кабінет Міністрів України «Про затвердження Порядку реалізації права на академічну мобільність» від 12 серпня 2015 р. No 579. м. Київ –Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-%D0%BF#Text>

11.Постанова Кабінет Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо врегулювання питань академічної мобільності» від 13 травня 2022 р. No 599, м. Київ –Режим доступу:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/599-2022-%D0%BF#Text>

12.Еразмус+ . [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <https://erasmusplus.org.ua/>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-22>

**RENEWAL OF PROCEDURAL DEADLINES
IN WARTIME: PROBLEMS OF PROOF AND APPROACHES
OF THE SUPREME COURT**

**ПОНОВЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ В УМОВАХ
ВІЙНИ: ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ ТА ПІДХОДИ
ВЕРХОВНОГО СУДУ**

Rubinsky M. M.

*Postgraduate Student, Department of
Law Enforcement Activities,
Educational and Scientific
Law Institute,
Vasyl Stefanyk Carpathian National
University
Ivano-Frankivsk, Ukraine*

Рубінський М. М.

*аспірант кафедри правоохоронної
діяльності
Навчально-науковий юридичний
інститут
Карпатського національного
університету імені Василя
Стефаніка
м. Івано-Франківськ, Україна*

В умовах повномасштабної війни питання поновлення процесуальних строків набуло особливої практичної ваги, оскільки доступ до правосуддя дедалі частіше залежить не лише від знання норми, а й від здатності сторони належно довести, чому саме процесуальна дія не була вчинена вчасно. Чинне процесуальне законодавство України виходить із загального правила, за яким пропущений строк може бути поновлений судом за заявою учасника справи, якщо причини пропуску визнаються поважними. Такі положення прямо закріплені, зокрема, у статті 127 ЦПК України,

статті 119 ГПК України та статті 121 КАС України [1]. Водночас процесуальні кодекси не передбачили автоматичного зупинення чи продовження всіх строків у зв'язку з воєнним станом, а Закон України «Про правовий режим воєнного стану» лише встановлює, що правосуддя здійснюється судами і скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства не допускається [2].

Саме тому ключова проблема полягає не у формальному посиланні на війну, а у доказуванні конкретних обставин, які об'єктивно перешкодили особі реалізувати своє процесуальне право у визначений законом строк. Верховний Суд послідовно виходить із того, що сам по собі факт запровадження воєнного стану не є безумовною підставою для поновлення строку. Такий висновок чітко сформульований Великою Палатою Верховного Суду у постанові від 10 листопада 2022 року у справі № 990/115/22: підставою можуть бути лише ті обставини, що виникли внаслідок запровадження воєнного стану та унеможливили вчинення процесуальної дії протягом установленого строку. Аналогічний підхід відтворено й в оглядах практики Касаційного господарського суду та матеріалах Верховного Суду за 2022–2026 роки. Звідси випливає перший базовий висновок: для позитивного вирішення питання про поновлення строку недостатньо загальної тези про небезпеку, складність пересування чи наявність воєнного стану в державі. Заявник повинен показати причинно-наслідковий зв'язок між конкретною воєнною обставиною і неможливістю подати скаргу, заяву, докази чи інший процесуальний документ. Верховний Суд прямо наголошує, що необхідним є наведення конкретних обставин, надання доказів на підтвердження їх існування, а також доведення їх впливу на своєчасність реалізації особою своїх прав. Отже, предметом доказування стає не сама війна як загальний режим, а її індивідуалізований вплив на конкретного учасника процесу.

У цьому аспекті найбільш проблемним є саме стандарт доказування. На практиці суди очікують від заявника не абстрактних пояснень, а документально підтверджених фактів: довідок про перебування на тимчасово окупованій території або в зоні активних бойових дій, підтверджень евакуації, мобілізації, проходження служби, перебування в лікарні, відсутності доступу до офісу, архівів чи засобів зв'язку, доказів знищення майна, тривалих відключень електроенергії або інтернету саме в критичний період, коли мала бути вчинена процесуальна дія. Важливим є також часовий критерій: сторона повинна пояснити не лише, чому строк був пропущений, а й чому відповідний документ не був поданий одразу після усунення перешкоди. Такий підхід простежується, зокрема, в огляді КГС ВС, де наголошено, що заявник

має довести, яким саме чином воєнний стан зумовив пропуск строку, і чому процесуальна дія не могла бути вчинена в найкоротший термін.

Показовим є й те, що Верховний Суд не заперечує можливості визнання воєнних обставин поважними причинами, але оцінює це суворо індивідуально. В одному з узагальнень КГС ВС прямо зазначено, що якщо початок і завершення строку припали на період повномасштабного вторгнення, ця обставина *могла* унеможливити своєчасне звернення до суду, однак лише за умови подання належних доказів. Отже, війна не нівелює процесуальну дисципліну, а лише змінює зміст належного обґрунтування поважності причин. Судова практика фактично формує баланс між принципом правової визначеності та необхідністю зберегти реальний доступ до правосуддя для осіб, які постраждали від бойових дій. Ще однією важливою проблемою є розмежування поновлення строку, встановленого законом, і продовження строку, встановленого судом. Процесуальні кодекси виходять із того, що продовження можливе до спливу строку, тоді як поновлення застосовується вже після його пропуску. Крім того, ЦПК і ГПК прямо вимагають, щоб одночасно із поданням заяви про поновлення строку була вчинена і сама процесуальна дія, щодо якої цей строк пропущено. Так це означає, що клопотання без самої апеляційної чи касаційної скарги, без доказів або без іншого документа, як правило, не відповідає процесуальному закону [3].

Таким чином, підходи Верховного Суду у справах про поновлення процесуальних строків в умовах війни можна звести до кількох засадничих положень. По-перше, воєнний стан не зупиняє автоматично перебіг процесуальних строків. По-друге, поновлення можливе лише за наявності конкретних, доведених і причинно пов'язаних із війною перешкод. По-третє, суд оцінює не загальний суспільний контекст, а індивідуальну процесуальну ситуацію заявника. По-четверте, після усунення перешкоди особа повинна діяти без невиправданої затримки. Саме такий підхід забезпечує одночасно і гнучкість правосуддя в екстремальних умовах, і збереження принципу юридичної визначеності, без якого неможливе справедливе судочинство.

Література:

1. Про державні цільові програми : Закон України від 14.09.2004 № 1914-IV. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 14.03.2026).
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада

України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 10.03.2026).

3. Про Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 15.03.2026).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-23>

ENVIRONMENTAL INNOVATIONS AS AN ESG INSTRUMENT: LEGAL MECHANISMS FOR IMPLEMENTATION

ЕКОЛОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ESG: ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Savchuk O. O.

*Doctor of Law (PhD),
Senior Researcher,
Associate Professor of the
Environmental Law department,
Yaroslav Mudryi National
Law University
Kharkiv, Ukraine*

Савчук О. О.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри екологічного права
Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

Butenko V. B.

*PhD in Law, Assistant at the Law
Department of National Aerospace
University – “Kharkiv Aviation
Institute” NAU “KhAI”,
The head of the Shchastia district,
Prosecutor's Office of Luhansk region
Kharkiv, Ukraine*

Бутенко В. Б.

*кандидат юридичних наук,
асистент кафедри права
Національний аерокосмічний
університет,
керівник Щастинської окружної
прокуратури Луганської області
м. Харків, Україна*

В умовах глобальних екологічних викликів, зокрема зміни клімату, виснаження природних ресурсів та зростання антропогенного навантаження на довкілля, питання впровадження ефективних інструментів забезпечення сталого розвитку набуває особливої актуальності. Одним із ключових підходів до вирішення цих проблем є інтеграція принципів ESG (Environmental, Social, Governance) у діяльність держав, бізнесу та фінансових інституцій. У цьому контексті екологічні інновації виступають важливим інструментом досягнення

екологічних цілей, сприяючи зниженню негативного впливу на довкілля, підвищенню ресурсоефективності та формуванню нових моделей сталого виробництва і споживання.

Сучасний етап розвитку правових систем характеризується активним пошуком механізмів стимулювання впровадження екологічних інновацій, зокрема через регуляторні, економічні та інституційні інструменти. Правове забезпечення цих процесів передбачає формування комплексної нормативної бази, яка б не лише встановлювала екологічні стандарти, але й створювала сприятливі умови для інноваційної діяльності. Особливого значення набуває узгодження національного законодавства з міжнародними зобов'язаннями та стандартами у сфері сталого розвитку.

Попри зростаючий інтерес до тематики ESG, питання ролі екологічних інновацій як правового інструменту їх реалізації залишається недостатньо дослідженим у вітчизняній науковій літературі. Це зумовлює необхідність комплексного аналізу правових механізмів, які забезпечують впровадження екологічних інновацій, а також оцінки їх ефективності в контексті досягнення цілей сталого розвитку.

На рівні національного законодавства України основи екологічної політики закріплені у Конституції України [1]. Зокрема, відповідно до статті 16 забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги на території України є обов'язком держави, а стаття 50 гарантує кожному право на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Зазначені положення формують конституційний базис для впровадження принципів сталого розвитку та ESG, зокрема їх екологічної складової.

Подальший розвиток відповідного правового регулювання здійснюється у спеціальному законодавстві. Так, Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року № 1264-ХІІ [2] визначає загальні засади державної політики у сфері охорони довкілля, встановлює систему екологічних стандартів, нормативів і лімітів, а також передбачає економічні та правові механізми стимулювання раціонального використання природних ресурсів. У цьому контексті він закладає підґрунтя для впровадження екологічних інновацій як засобу зниження негативного впливу на довкілля.

Важливим інструментом превентивного екологічного контролю є Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» від 23 травня 2017 року № 2059-VІІІ [3], який встановлює обов'язок суб'єктів господарювання здійснювати оцінку потенційного впливу планованої діяльності на довкілля. Такий підхід стимулює використання більш екологічно

безпечних технологій і сприяє впровадженню інноваційних рішень ще на стадії планування діяльності.

Стратегічний напрям державної політики визначено Законом України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII [4], який передбачає розвиток «зеленої» економіки, впровадження екосистемного підходу та інтеграцію екологічних вимог у всі сфери суспільного розвитку. У цьому документі екологічні інновації розглядаються як один із ключових інструментів досягнення цілей сталого розвитку.

Окремої уваги заслуговує новітнє законодавство, спрямоване на імплементацію європейських підходів, зокрема Закон України «Про інтегроване запобігання та контроль промислового забруднення» [5], який базується на положеннях Директиви 2010/75/ЄС про промислові викиди. Цей акт закріплює принцип застосування найкращих доступних технологій (Best Available Techniques), що прямо стимулює суб'єктів господарювання до впровадження екологічних інновацій.

Водночас слід зазначити, що, незважаючи на наявність значної кількості нормативно-правових актів, правове регулювання екологічних інновацій в Україні має фрагментарний характер і перебуває на стадії становлення, що зумовлює необхідність його подальшої систематизації та гармонізації з міжнародними стандартами.

На міжнародному рівні правове забезпечення екологічних інновацій формується через систему універсальних і регіональних актів. Одним із ключових документів є Паризька угода 2015 року, прийнята в межах Рамкової конвенції ООН про зміну клімату [6], яка визначає глобальну мету обмеження підвищення середньої температури та передбачає перехід до низьковуглецевого розвитку. Реалізація цієї мети безпосередньо пов'язана з впровадженням інноваційних екологічних технологій.

Важливе значення також має Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року, ухвалений Генеральною Асамблеєю ООН, який містить Цілі сталого розвитку (Sustainable Development Goals) [7]. Зокрема, цілі 9, 12 та 13 передбачають розвиток інновацій, забезпечення сталих моделей виробництва і споживання, а також боротьбу зі зміною клімату, що формує концептуальну основу для розвитку ESG-підходу.

Впровадження ESG-стандартів поступово стає двигуном трансформації у рамках досягнення Цілей сталого розвитку, оскільки підприємства оцінюють їх як ефективний інструмент підвищення ефективності співпраці з інвесторами, постачальниками, покупцями, персоналом та іншими діловими партнерами, мінімізації ризиків та підвищення ступеня адаптивності бізнес моделі до нестабільних умов

зовнішнього та внутрішнього середовища. Суб'єкти господарювання поступово розуміють необхідність впровадження ESG-принципів у свою практичну діяльність. Запорукою ефективності такого впровадження є усвідомлений поділ цінностей відповідального бізнесу як з боку органів державної та місцевої влади, так і на всіх рівнях компанії (досвід Ради директорів, проактивний підхід менеджменту, внутрішня ефективна мотивація всіх співробітників – все це сприяє переходу до управління, заснованому на ESG-принципах) [8, с. 35].

Отже, ESG сьогодні виконує подвійну функцію: з одного боку, воно є інструментом оцінки ефективності корпоративної діяльності з позиції сталого розвитку; з іншого – правовим і регуляторним механізмом, що стимулює впровадження екологічних інновацій. Поєднання цих аспектів формує нову парадигму взаємодії бізнесу, держави та суспільства, у якій економічний прогрес нерозривно пов'язаний із захистом довкілля та дотриманням принципів соціальної відповідальності. Таким чином, перспективи подальшого розвитку ESG у контексті екологічних інновацій полягають у розширенні нормативного регулювання, вдосконаленні системи звітності та запровадженні більш дієвих механізмів моніторингу й контролю.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 30.03.2026).
2. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 черв. 1991 р. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/126412> (дата звернення: 30.03.2026).
3. Про оцінку впливу на довкілля : Закон України від 23 трав. 2017 р. № 2059-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19> (дата звернення: 30.03.2026).
4. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28 лют. 2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19> (дата звернення: 30.03.2026).
5. Про інтегроване запобігання та контроль промислового забруднення : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 30.03.2026).
6. Paris Agreement. United Nations Framework Convention on Climate Change, 2015. URL: <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement> (дата звернення: 30.03.2026).
7. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development : Resolution adopted by the UN General Assembly on

25 September 2015. URL: <https://sdgs.un.org/goals> (дата звернення: 30.03.2026).

1. Дорошенко Г. О., Калініченко Л. Л., Сукрушева Г. О., Тернова І. А., Кононенко Я. В. Реалізація цілей сталого розвитку на основі ESG-факторів крізь призму європейського досвіду. Інвестиції: практика та досвід № 2/2024. С. 33-38.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-24>

LEGAL POLICY AND RELATED SOCIO-ECONOMIC ASPECTS IN UKRAINE DURING ITS EUROPEAN INTEGRATION

ПРАВОВА ПОЛІТИКА ТА ПОВ'ЯЗАНІ З НЕЮ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ЇЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Serhiienko R. M.

*Postgraduate student
at Kyiv University of Law
of the National Academy of Sciences
of Ukraine,
Head of the Charitable Foundation
“Change Our Lives”
Kyiv, Ukraine*

Сергієнко Р. М.

*аспірант
Київського університету права
Національної академії наук України,
Голова Благодійного Фонду «Змінимо
наші життя»
м. Київ, Україна*

Своє прагнення до членства в Європейському Союзі, Україна розпочала фактично з моменту прийняття Верховною Радою України постанови «Про Основні напрями зовнішньої політики України», де закріпила розширення участі в європейському регіональному співробітництві у всіх сферах з метою зміцнення своєї державної незалежності та ефективного забезпечення національних інтересів [1]. Наступним кроком було підписання «Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами» [2] і ці документи дійсно декларували розвиток України у партнерстві з країнами-сусідами, країнами європейського континенту та іншими. Наступним документом стала «Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами – членами, з іншої сторони» [3].

Вищепераховані документи, інші документи, що спрямовані на розвиток взаємовідносин між Україною та Європейським Союзом, в своїй більшості дійсно декларують кроки до економічного розвитку, розвитку правової політики, розвитку зовнішньої та внутрішньої політики держав-учасниць всіх цих угод та підписантів цих документів. Але чи насправді все це є взаємовигідним для України і чи дійсно, за останні тридцять років відбувся розвиток України, як це декларувалося?

Оскільки моя доповідь має на меті показати фактичні досягнуті результати через шляхи реформування галузей та політик, то в першу чергу я хочу почати з короткого опису поняття «правова політика» в сьогоднішніх реаліях України. А саме: правова політика, по факту, це забезпечення прав та свобод громадян, забезпечення законності, правопорядку через застосування юридичних засобів і що є цілеспрямованою, стратегічною діяльністю держави. Тобто держава, в нашому випадку – Україна, не може порушувати власні конституційні норми задля позбавлення конституційних прав та свобод своїх громадян. Але на практиці ми маємо те, що кожне п'яте рішення Європейського суду з прав людини стосується України і стосується в питанні нелюдського поводження та незаконних затримань, а сам суд фактично перебуває у стані кризи, оскільки не в змозі опрацювати ту кількість скарг, які надходять [4]. Так, можна зазначити те, що за останні роки кількість скарг від громадян України зменшується, але розглядати це з позитивного боку не варто, оскільки Україна перебуває в стані тяжкої демографічної кризи, а населення України з 52,244 млн. у 1993 році [5] до кінця 2026 року може скоротитися вже до 20 млн.[6] за словами британського журналіста Вілла Ллойда. Тобто в період з 1993 року до кінця 2026 року, ми можемо прогнозувати щорічне зменшення населення України у кількості 977тис. осіб на рік. По факту Україна щороку втрачає кількість населення, яку має місто Стокгольм у Швеції [7].

Щодо того, як правова політика держави Україна, впливає на соціально-економічні аспекти, то фактично напряду. Такі висновки ми можемо зробити з того, що держава, сформувавши свою правову політику, в результаті повинна отримати підвищення рівня життя та зайнятості населення, підняти рівень виробництва та розподілу товарів та послуг, створити гідні умови праці та підвищити рівень її оплати, зробити більш доступними освіту та медицину для населення, створити максимально комфортні умови для розвитку малого та середнього бізнесу. Але, що ми маємо по факту в результаті так званих реформ спрямованих на євроінтеграцію України? З 1995-1996 років кількість шкіл в Україні скоротилася з 22 255 [8] до 12 268, майже вдвічі, кількість закладів вищої освіти теж зменшилася вдвічі. Кількість лікарняних закладів, у період з 1990 року по 2021 рік, зменшилася з 3900 до 1200 закладів [9]. Більш ніж втричі.

Ознайомившись з наслідками формування правової політики державою Україна, під час задекларованих євроінтеграційних процесів та реформ, коротко в рамках доповіді і тільки надавши приклади в двох галузях – освіта та медицина, можна побачити те, що формування правової політики Україною у співпраці з країнами Європейського Союзу призвело до тяжкої демографічної кризи, катастрофічного зниження рівня життя, зменшення закладів освіти та лікарняних закладів, що в свою чергу буде тільки поглиблювати кризу у формуванні правової політики Україною по відношенню , як до своїх громадян, так і ведення зовнішньої політики. Особливо гостро це питання постає в розрізі того, що станом на сьогодні Україна не має жодних гарантій та термінів, щодо вступу до Європейського Союзу, як повноправний член цього Союзу.

Література:

1. Про Основні напрями зовнішньої політики України: Постанова станом на 2 лип. 1993 р. /Верховна Рада України. Київ : Парлам. вид-во, 1993.
2. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами: Угода станом на 01 січ. 1998 р. /Верховна Рада України. Київ : Парлам. вид-во, 1998.
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами – членами, з іншої сторони: Угода станом на 14 жовт. 2025 р. /Верховна Рада України. Київ : Парлам. вид-во, 2025.
4. URL:<https://renews.com.ua/politika/ykrajina-lidiryue-za-poryshenniami-y-yespl-sho-pokazav-shorichnii-zvit-za-2025-rik/>
5. URL:<https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/> (дата звернення 31.03.2026)
6. URL:https://www.unian.ua/society/naselennya-ukrajini-skorotilosya-do-20-milyoniv-britanskiy-zhurnalist-13322685.html#goog_rewarded (дата звернення 31.03.2026)
7. URL:<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%BE%D0%BA%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%BC> (дата звернення 31.03.2026)
8. URL:<https://cedos.org.ua/edustat/graph/> (дата звернення 31.03.2026)
9. URL:<https://skilky-skilky.info/kilkist-likarnianykh-zakladiv/> (дата звернення 31.03.2026)

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-25>

DIGITALIZATION OF CRIMINAL PROCEEDINGS UNDER MARTIAL LAW: LEGAL FOUNDATIONS AND CHALLENGES OF THE E-CASE SYSTEM IN UKRAINE

ЦИФРОВІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА ВИКЛИКИ СИСТЕМИ E-CASE В УКРАЇНІ

Tikhonov A. M.

*Student, Specialty D8 "Law",
Expert– NAQA
Bogdan Khmelnitsky Melitopol State
Pedagogical University
Zaporizhzhia, Ukraine*

Тіхонов А. М.

*студент спеціальності D8 «Право»,
експерт– НАЗЯВО
Мелітопольський державний
педагогічний університет імені
Богдана Хмельницького
м. Запоріжжя, Україна*

Nesterova S. V.

*Student, Specialty D8 "Law"
Bogdan Khmelnitsky Melitopol State
Pedagogical University
Zaporizhzhia, Ukraine*

Нестерова С. В.

*студентка спеціальності
D8 «Право»
Мелітопольський державний
педагогічний університет імені
Богдана Хмельницького
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник:*

Scientific supervisor:

Predmestnikov O. H.

*Doctor of Legal Sciences, Professor,
Honored Lawyer of Ukraine
Head of the Department of Law
Bogdan Khmelnitsky Melitopol State
Pedagogical University
Zaporizhzhia, Ukraine*

Предместніков О. Г.

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
завідувач кафедри права
Мелітопольський державний
педагогічний університет імені
Богдана Хмельницького
м. Запоріжжя, Україна*

Запровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування (ІТС ДР) в умовах повномасштабної війни та євроінтеграційного курсу України актуалізує комплекс нерозв'язаних теоретико-прикладних проблем. Чинний КПК України оперує категорією «документ» у традиційному матеріальному розумінні, що породжує концептуальну суперечність із природою цифрових даних. Водночас питання допустимості електронних доказів, рівного доступу учасників провадження до системи та відповідності її кіберзахисту стандартам ЄС залишаються недостатньо дослідженими в науковій літературі [1; 2]. Зазначені прогалини визначають необхідність

комплексного аналізу правових засад функціонування системи e-Case та перешкод її імплементації.

Мета дослідження – на підставі аналізу норм КПК України, актів ЄС та судової практики виявити системні правові виклики цифровізації кримінального провадження і сформулювати пропозиції щодо їх усунення.

У дослідженні застосовано: догматично-юридичний метод – для аналізу норм статей 99, 106-1, 290 КПК України; порівняльно-правовий метод – для зіставлення вітчизняного регулювання з Директивою (ЄС) 2016/680 та Конвенцією 108+ Ради Європи; метод системного аналізу – для дослідження взаємодії між ІКС ДР, ЄРДР та ЄСІТС.

Правовим підґрунтям електронного провадження є стаття 106-1 КПК України, яка закріплює поняття інформаційно-комунікаційної системи досудового розслідування (ІКС ДР), як системи для створення, збирання, зберігання, пошуку та передачі матеріалів кримінального провадження. Принципово важливо, що процесуальні рішення, підписані кваліфікованим електронним підписом (КЕП), отримують рівнозначну юридичну силу з паперовими аналогами [3]. Система функціонує у взаємодії з ЄРДР та ЄСІТС, утворюючи єдиний цифровий хребет кримінального процесу.

Разом із тим аналіз законодавства виявляє глибоку концептуальну суперечність: КПК України традиційно мислить документ як фізичний об'єкт, тоді як цифровий файл за своєю природою є нематеріальним [2]. Ця суперечність набуває практичного значення у питанні про «оригінал» електронного документа, який може одночасно існувати на численних серверах. На думку авторів, вирішення проблеми потребує законодавчого закріплення в статті 99 КПК України поняття електронного оригіналу через сукупність цифрових ідентифікаторів – хеш-суми та верифікованих метаданих, а не через прив'язку до конкретного носія інформації.

Повномасштабна війна в Україні надала цифровізації характеру стратегічної необхідності. Загроза фізичного знищення архівів кримінальних проваджень перетворила електронне провадження з реформаторської ініціативи на інструмент виживання правової системи [2]. Станом на 2024 рік правоохоронними органами зареєстровано понад 190 тис. воєнних кримінальних правопорушень [5]. Цифровізація забезпечила територіальну незалежність проваджень: слідчі та прокурори отримали можливість дистанційного доступу через захищені канали зв'язку, що виявилось критично важливим під час вимушеної релокації органів правопорядку [2].

Судова практика 2024–2025 років виробила три критерії допустимості електронних доказів: належне джерело (ідентифікованість пристрою або ресурсу), цілісність (верифікована хеш-сумами та метаданими) та автентичність (підтвердження особи автора або

власника облікового запису) [4]. Верховний Суд України визнав допустимими скріншоти з месенджерів за умови їхнього оцінювання у сукупності з іншими доказами [4]. У контексті документування воєнних кримінальних правопорушень особливого значення набувають OSINT-дані та геолоковані метадані, зокрема GPS-координати та часові мітки цифрових зображень.

Перехід на хмарні КЕП («Дія.Підпис» «Вчасно.КЕП») усунув ризики, пов'язані з фізичним апаратним токеном. Водночас захист персональних даних учасників провадження потребує гармонізації з вимогами Директиви (ЄС) 2016/680 [6] та Конвенції 108+ [7] через впровадження протоколів шифрування й обов'язкової двофакторної автентифікації. Дослідження 2024 року фіксують відсутність повноцінного доступу адвокатів до окремих модулів e-Case як один із ключових організаційних бар'єрів [1]. З погляду авторів, це є потенційним порушенням права на захист, гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Проведений аналіз дозволяє сформулювати такі пропозиції *de lege ferenda*. По-перше, необхідно закріпити в статті 99 КПК України поняття електронного оригіналу через сукупність цифрових ідентифікаторів (хеш-сума, верифіковані метадані), що усуне концептуальну суперечність між матеріальним трактуванням документа і природою цифрових даних. По-друге, слід законодавчо забезпечити адвокатам рівний доступ до всіх процесуальних модулів системи e-Case, привівши відповідне регулювання у відповідність зі стандартом статті 6 СКПЛ щодо права на захист. По-третє, інфраструктуру ІКС ДР доцільно сертифікувати за вимогами Директиви (ЄС) 2016/680 і Конвенції 108+, що є необхідною умовою як технічної надійності системи, так і майбутньої інтеграції з платформою e-CODEX в межах евроінтеграційного процесу.

Література:

1. Попович М. В. Особливості ведення ЄРДР та інформаційно-телекомунікаційної системи на етапі досудового слідства. *Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Сер. Право*. 2024. Вип. 85, ч. 4. DOI: 10.24144/2307-3322.2024.85.4.58
2. Nazarko A. E-Evidence in Ukrainian Criminal Justice: Exploring the Legal Realities and Theoretical Perspectives. *Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Сер. Право*. 2023. Вип. 80, ч. 2. DOI: 10.24144/2307-3322.2023.80.2.28
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 15.03.2026).
4. Романюк В. В., Абламський С. Є. Критерії допустимості цифрових доказів у кримінальному процесі. *Проблеми законності*. 2024. Вип. 2. DOI: 10.32631/pb.2024.2.13

5. Понад 190 тисяч воєнних злочинів: Офіс Генпрокурора представив Комісії ООН масштаби злочинів РФ. Офіс Генерального прокурора України. 2024. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/ponad-190-tisyac-vojennix-zlociniv-ofis-genprokurora-predstaviv-komisiyi-oon-masstab-i-zlociniv-rf-proti-ukrayini> (дата звернення: 15.03.2026).

6. Директива (ЄС) 2016/680 від 27.04.2016 про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних компетентними органами... URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016L0680> (дата звернення: 15.03.2026).

7. Протокол про внесення змін до Конвенції 108+ від 10.10.2018. Рада Європи. URL: <https://rm.coe.int/convention-108-convention-for-the-protection-of-individuals-with-regar/16808b36f1> (дата звернення: 15.03.2026).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-26>

**CENTER FOR LEGAL INFORMATION, PROFESSIONAL
DEVELOPMENT AND EXPERT RESEARCH:
CONCEPT AND EUROPEAN ANALOGUES**

**ЦЕНТР ПРАВНИЧОЇ ІНФОРМАЦІЇ, ПРОФЕСІЙНОГО
РОЗВИТКУ ТА ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ:
КОНЦЕПЦІЯ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ АНАЛОГИ**

Shevchuk O. A.

*Candidate of Law, Director of the
Center for Legal Information,
Professional Development
and Expert Research,
Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine*

Шевчук О. А.

*кандидат юридичних наук, директор
Центру правничої інформації,
професійного розвитку та
експертних досліджень юридичного
інституту,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна*

Глобальні виклики сучасності формують принципово нові вимоги до правової системи України і до якості підготовки юристів. В умовах, коли Україна реалізує безпрецедентний за масштабом курс на інтеграцію до Європейського Союзу, особливої стратегічної ваги набувають інституції, здатні одночасно генерувати правничі знання, впливати на законодавчий процес і виховувати нове покоління фахівців, які розуміють логіку та цінності європейського права. Саме в цьому

контексті постає питання про роль і значення університетських центрів правничих досліджень та експертиз – інституцій, що в країнах ЄС давно стали незамінними посередниками між академічною наукою, державою і суспільством.

Однією з таких інституцій є Центр правничої інформації, професійного розвитку та експертних досліджень Юридичного інституту Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана (далі – Центр). Його концепція, принципи діяльності та реалізовані проекти демонструють, що Центр органічно вписується у тренд на практико-орієнтованість, міждисциплінарність та суспільну відповідальність університетського права, який вже десятиліттями визначає розвиток правничої науки та освіти в Європі.

Центр створено як структурний підрозділ Юридичного інституту КНЕУ з метою системної реалізації кількох взаємопов'язаних функцій, таких як систематизація правничої інформації та проведення економіко-правових і міждисциплінарних досліджень у сферах інформаційних технологій, інформаційної безпеки та суспільно-правових явищ; внесення пропозицій щодо вдосконалення законодавства, проведення правових експертиз і впровадження результатів наукових досліджень у практичну діяльність органів влади; практична підготовка студентів-правників і науково-педагогічних працівників, формування у них компетентностей, необхідних для роботи в умовах євроінтеграції та глобальних викликів.

Одним із найбільш показових прикладів практичного виміру діяльності Центру є організований ним Всеукраїнський конкурс із розробки проєктів безпекових договорів. Студенти-правники, залучені до цього конкурсу, розробляли реальні правові документи у сфері безпеки, які були представлені в Національній асоціації адвокатів України, а в майбутньому планується їх представлення в Офісі Президента України та Міністерстві закордонних справ України. Цей приклад є унікальним навіть у масштабах Європи, адже він демонструє, що університетський центр здатен перетворити навчальний процес на інструмент формування реальної державної правової політики.

Значення цього формату важко переоцінити. По-перше, студенти отримують досвід роботи з документами, які мають реальний вплив на міжнародно-правове становище України, а отже, набувають компетентностей значно вищого рівня, ніж передбачає традиційна правнича освіта. По-друге, держава отримує якісний незалежний аналітичний продукт, сформований на основі сучасних правничих знань. По-третє, формується покоління юристів, для яких участь у євроінтеграційних процесах є не абстрактним поняттям, а особистим досвідом. Саме такий підхід забезпечує стале кадрове підґрунтя для

правової євроінтеграції України – процесу, що потребує не лише законів, а й людей, здатних ці закони творити та застосовувати відповідно до стандартів ЄС.

Не менш важливим є внесок Центру у сфері правової експертизи та законотворення. Центр системно вносить пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства відповідно до принципів і права ЄС, проводить економіко-правові дослідження, залучає до практичної діяльності науково-педагогічних працівників інституту.

В умовах масштабних євроінтеграційних реформ, що охоплюють сотні галузей українського законодавства, потреба у якісній незалежній правовій експертизі є критичною. Адаптація національного права до *acquis communautaire* – одна з ключових умов членства в ЄС та є завданням, яке неможливо вирішити силами лише державного апарату. Університетські центри правничих досліджень є в цьому процесі незамінними партнерами держави, оскільки поєднують академічну незалежність із практичною орієнтованістю та доступом до актуальних наукових знань.

Концепція Центру КНЕУ органічно корелює з моделями провідних університетських правничих інституцій Європи. Найбільш показовим є приклад T.M.C. Asser Instituut (Нідерланди), заснованого у 1965 році - міжуніверситетського центру міжнародного та європейського права, що розташований у Гаазі. Місія Asser Institute полягає у проведенні фундаментальних та незалежних досліджень, орієнтованих на правову політику, а також у поширенні знань через освітні програми, конференції та публікації [1]. Характерно, що цей центр функціонує на перетині академічної науки, правової практики та державного управління – саме так, як це передбачено концепцією Центру КНЕУ.

Подібну модель реалізує Maastricht Centre for European Law (MCEL) Університету Маастрихта – один із найбільших у світі академічних центрів вивчення права ЄС, що об'єднує 57 дослідників і ставить за мету генерувати правову науку, релевантну для судів, законодавців та громадянського суспільства [2]. Amsterdam Centre for European Law and Governance (ACELG) Університету Амстердама, у свою чергу, реалізує Amsterdam European Law Clinic – формат, у якому студенти магістратури працюють із реальними клієнтами та проектами, отримуючи досвід практичного застосування права ЄС [3]. Саме такий формат є аналогом конкурсу безпекових договорів, що проводив Центр КНЕУ.

Спільними ознаками всіх цих інституцій є поєднання наукової, освітньої та консультативної функцій; орієнтація на потреби держави і суспільства; практична підготовка студентів через реальні проекти; активна участь у формуванні правової політики; міжнародна мережева взаємодія. Усі ці ознаки притаманні й Центру КНЕУ, що свідчить про

відповідність його концепції найкращим стандартам університетської правничої науки ЄС.

Важливим аспектом стратегічного впливу є питання міжнародного визнання Центру. Всесвітньо визнані правничі центри, як-от T.M.C. Asser Instituut чи MCEL, залучають до співпраці уряди, міжнародні організації та інституції ЄС, формують порядок денний правової дискусії і впливають на рішення, що визначають правовий порядок у Європі та світі. Для України, яка перебуває у процесі правової трансформації та одночасно у стані збройного протистояння, що несе загрози всьому міжнародному правопорядку, наявність власного авторитетного правничого центру з міжнародним визнанням є стратегічною необхідністю.

Центр, що розробляє проекти безпекових договорів з представленням на національному рівні, що готує фахівців, здатних формулювати позицію України у міжнародно-правових дискусіях, що проводить незалежну правову експертизу в умовах, коли кожна правова норма має значення для виживання та майбутнього держави, заслуговує не лише національного, а й міжнародного визнання, що відкриє можливості для участі у спільних дослідницьких проектах з провідними університетами ЄС, залучення міжнародного фінансування, обміну досвідом і побудови мереж взаємодії, що матимуть безпосередній вплив на якість євроінтеграційних реформ в Україні. Крім того, присутність українського правничого центру на міжнародній арені є важливим інструментом правового суверенітету держави: вона свідчить про здатність України не лише адаптувати чуже право, а й генерувати власну правову думку, що заслуговує на увагу світу.

Висновки. Центр правничої інформації, професійного розвитку та експертних досліджень КНЕУ імені Вадима Гетьмана є інституцією, що відповідає концептуальним стандартам провідних університетських правничих центрів Європейського Союзу.

Подальший розвиток Центру, розширення його міжнародної мережевої взаємодії та інституційне визнання у європейському правничому просторі є стратегічним завданням, реалізація якого матиме системний позитивний вплив на хід та якість євроінтеграційних перетворень в Україні.

Література:

1. T.M.C. Asser Instituut. About the Asser Institute. URL: <https://www.asser.nl/about-the-asser-institute/> (дата звернення: 25.04.2026).
2. Maastricht Centre for European Law. URL: <https://www.maastrichtuniversity.nl/research/maastricht-centre-european-law> (дата звернення: 25.04.2026).

3. Amsterdam Centre for European Law and Governance. European Law Clinic. URL: <https://acelg.uva.nl/elc/about-aelc.html> (дата звернення: 25.04.2026).

4. Centre for European Legal Studies, University of Cambridge. URL: <https://www.cels.law.cam.ac.uk/> (дата звернення: 25.04.2026).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-27>

EXTRADITION AS AN INTERNATIONAL LEGAL CATEGORY: TERMINOLOGICAL AND CONCEPTUAL APPROACHES

Shyshatska Yu. O.

PhD in Law,

International University

Odesa, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-4731-5769>

The modern world is inconceivable without cooperation and interaction between states in various spheres of activity. This is primarily due to the processes of globalization and integration, which “have gradually led to the transparency of state borders, the free movement of capital, and the possibility of unhindered and virtually uncontrolled movement of people” [6, p. 139], consequently leading to a rise in criminal activity. As a vital institution of international criminal law and a key vector of international cooperation in crime prevention, the institution of extradition plays a crucial role in the administration of justice and the punishment of offenders.

Significant contributions to the development of the conceptual foundations of extradition have been made by prominent domestic and foreign scholars, including Yu. Alenin, S. Andreichenko, M. Bassiouni, N. Boister, V. Butkevych, O. Vinogradova, O. Voloshchuk, G. Grift, G. Gilbert, N. Zelinska, V. Kolesnyk, I. Lukashuk, V. Panova, M. Pashkovskiy, V. Popko, G. Rony, M. Ford, M. Khavronyuk, and others.

The purpose of this study is to analyze modern scholarly and conceptual approaches to understanding the concept of “extradition.”

In legal science, the issue of defining terms that meet the requirements of precision, clarity, conciseness, consistency, and international harmonization is becoming increasingly important. This is particularly relevant to the concept of “extradition,” the substantive content of which is influenced by both international acts and national regulatory frameworks, reflecting diverse linguistic systems and legal traditions. At the same time, a content analysis of scholarly literature reveals that there is no unified understanding of extradition and its legal nature within legal doctrine.

The term “extradition” derives from the Latin *extraditio*, which literally translates as “delivery from.” This term was first legally established in France and referred to the procedure for the forced return of a fugitive subject to the sovereign. Today, the content and meaning of this term regarding extradition have evolved. Legal doctrine has seen the emergence of several viewpoints concerning the legal nature of extradition, oscillating between two opposing positions: one based on the distinction between the concepts of “extradition” and “surrender/handing over” (“vydacha” in Ukrainian), and another that identifies extradition with surrender.

Scholars who distinguish between “extradition” and “surrender” proceed from the premise that these are not identical concepts and that extradition should not be reduced merely to the handing over of a person; it is argued that, while originating from the institution of surrender, the institution of extradition has undergone a significant transformation. The norms pertaining to extradition clearly do not fit within the boundaries afforded to the institution of surrender.

The view that the concept of “extradition” is synonymous with “surrender” has gained wide currency. An analysis of specialized literature confirms that this position is generally accepted. In particular, according to A. Dzhyhyr, “at the doctrinal level, the synonymy of the terms 'extradition' and 'surrender' is indisputable, and accordingly, their use in scientific literature is equally permissible.”

In modern legal doctrine, many scholars interpret the concept of “extradition” from this very perspective. Thus, according to S. Nesterenko, “extradition is a form of international legal assistance in criminal matters, based on international treaties, generally accepted principles of international law, and norms of domestic law, which consists in the surrender of an accused person for the administration of justice or a convicted person for the execution of a sentence, provided by the state in whose territory the requested person is located, at the request of the state in whose territory, by whose citizen, or against whose citizens' rights and freedoms or its own interests the crime was committed” [4, p. 314].

A. Malanyuk uses the term “surrender” (“vydacha” in Ukrainian), defining it as the “activity of competent authorities based on generally recognized principles of international law, norms of international treaties, and domestic legislation, during which a state – in the event that it has suffered from a crime, or the crime was committed on its territory or by its citizen – requests and receives an accused, defendant, or convicted person from the state where they are located, for the purpose of criminal prosecution or execution of a sentence, or otherwise considers a submitted motion from a foreign state and transfers the requested person” [3, p. 44].

In international law doctrine, this approach is explained by the fact that the institution of extradition originated from the institution of surrender and has not achieved autonomous recognition. Consequently, the further improvement of the regulatory framework for the institution of extradition, as well as the

resolution of many practical issues in extradition activity, is largely complicated by an adherence to outdated views and concepts.

Based on the analysis of the presented definitions, a conclusion can be drawn regarding the similarity, rather than the identity, of extradition and surrender. The institution of extradition represents an independent, complex, and poly-systemic institution of international criminal law, characterized by its own tasks, goals, and functions, which are neither absorbed nor duplicated by the institution of surrender. The norms pertaining to the institution of extradition clearly do not fit within the boundaries currently available to the institution of surrender.

It is important to note that in domestic legal doctrine, the concept of “extradition” is also defined through the term “transfer” (“peredacha” in Ukrainian), which denotes a somewhat different form of interstate cooperation in law enforcement that differs in its legal nature.

A classic definition, accepted as generally recognized and cited by scholars in their research, was formulated in the U.S. Supreme Court decision in *Terlinden v. Ames*, which established that “extradition is the surrender by one nation to another of an individual accused or convicted of an offense committed within the territorial jurisdiction of the demanding party, which, being competent to try and punish him, demands his surrender” [cited in 4, p. 312].

L. Maksymiv interprets the concept of extradition as “procedural activity based on the principles and norms of international and national law, related to the provision of mutual legal assistance by states, consisting in the transfer of a person to the state where the criminal offense was committed, or to the state of which the person who committed the criminal offense is a citizen, or to the state that suffered most from the criminal act, and whose competent authorities seek this person for criminal prosecution or execution of a sentence” [2, p. 275].

The position of O. Voloshchuk and V. Kolesnyk appears very close to the one mentioned above; they understand extradition as “a process comprising a series of sequential actions by states regarding the transfer of a person located on its territory to another authorized subject of international law, based on international agreements and domestic national legislation, in compliance with generally recognized principles of international law, for the purpose of criminal prosecution or the execution of a sentence handed down by a state court” [1, p. 9].

V. Popko, analyzing the etymology of the terms “surrender” (“vydacha” in Ukrainian) and “extradition,” concludes that they have significant differences. Specifically, “extradition differs from surrender primarily in its content, as it includes the stage of initiating the proposal for the transfer (surrender) of a person; the decision-making process on this issue by the competent authorities of two states; the stage of appealing the decision; the actual process of transfer (surrender) of the person; the legalization of the sentence by the court of the state that received the person, etc.” [5, p. 21].

Based on the analyzed approaches to understanding this phenomenon of legal reality, it should first be noted that labeling the same institution as both “surrender” (vydacha) and “extradition” introduces discrepancies in the understanding, interpretation, and application of extradition within international law doctrine and law enforcement practice. In this regard, it is appropriate to use a term that most closely aligns with the procedures for the surrender/transfer/delivery of persons at the request of one state to another state where the person was in hiding, for the purpose of subsequent criminal prosecution or to ensure the execution of a sentence; the term “extradition” appears to be the most comprehensive for this purpose.

An analysis of doctrinal and dogmatic approaches to defining the concept of “extradition” in the context of international law allows for the conclusion that extradition can be viewed as a form of international legal assistance, based on international treaties, principles of international law, and norms of national law, which consists in the surrender of a person by the state in whose territory they are located to a state that has grounds for exercising its jurisdiction, for the purpose of subsequent criminal prosecution or to ensure the execution of a sentence.

Bibliography:

1. Волощук О.Т., Колесник В.Ю. Поняття та юридична сутність екстрадиції в міжнародному праві. *Право та державне управління*. 2019. № 4. С. 5–11.
2. Максимів Л. В. Деякі аспекти видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиції) за кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року. *Науково-інформаційний вісник*. 2013. № 7. С. 272-277.
3. Маланюк А. Г. Провадження у кримінальних справах, пов’язане з міжнародними відносинами, за законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2004. 237 с.
4. Нестеренко С.С. До визначення поняття екстрадиція у міжнародному праві. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 50. С. 311-315.
5. Попко В. Видача (екстрадиція) у транснаціональному кримінальному праві. *European political and law discourse*. 2019. Vol. 6. Is. 3. С. 20-28.
6. Янчук Н.Д. Генеза та еволюція Агентства Європейського Союзу із співробітництва у сфері правоохоронної діяльності (Європолу). *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2025. Вип. 3. С. 139-143.

SECTION 2. POLITICAL ASPECTS

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-28>

EUROPEAN UNION SUPPORT FOR UKRAINE AS EXAMPLLED BY THE INSTRUMENT FOR UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE CHALLENGES OF UKRAINE'S INTEGRATION PROCESS WITH THE EU

Perepelkin I. O.

*Master's student,
Eurasian Studies Department,
Jagellonian University,
Kraków, Poland*

On February 29, 2024, the Instrument for Ukraine was established, consolidating European Union assistance to Ukraine from the EU budget for the years 2024–2027. The regulation establishing the Instrument (Regulation (EU) 2024 of the European Parliament and of the Council) stipulates that the support provided should not only focus on war-damaged reconstruction, but that this reconstruction should aim to modernize and improve Ukraine's economy. Planned investments should contribute to eliminating the factors that are blocking Ukraine's accession to the EU. In this context, the main challenges identified include: strengthening the rule of law,

including the independence of the judiciary, supporting measures to deligarchize the economy, and combating corruption, particularly high-level corruption, money laundering, tax avoidance, tax evasion, tax fraud, and organized crime. The tasks facing Ukraine include improving transparency, which includes public access to information, good governance at all levels with the participation of civil society organizations, including human rights organizations. Additionally, the protection of free and pluralistic media, and the implementation of public administration reform, including the introduction of regulations consistent with EU standards in the areas of public procurement, competition, and state aid, require strengthening. Therefore, the scale of the challenges Ukraine faces, especially in the context of the ongoing war, may pose serious risks related to their fulfillment and, consequently, the use of EU funds for the modernization and reconstruction of the country.

The Facility's budget amounts to up to €50 billion. It is divided into non-repayable grants of €33 billion and a loan of up to €17 billion. The loan amount will be repaid by Ukraine on preferential terms over a 35-year period,

with the repayment period beginning in 2034. The Facility provides Ukraine with support under the following three pillars:

a) Pillar I: financial support for the implementation of reforms and investments to implement the Ukraine Plan and maintain macrofinancial stability;

b) Pillar II: a special investment framework to support investments and ensure access to finance;

c) Pillar III: Technical Assistance – financing activities aimed at developing and implementing reforms related to accession to the European Union and to enhance Ukraine's administrative capacity, grants to cover external financing costs and build reserves [1].

The legal act regulating the Ukraine Facility precisely defines the objectives of this facility. These include supporting Ukraine:

a. in coping with the social, economic, and environmental consequences of Russia's aggressive war, thereby contributing to the peaceful reconstruction, rehabilitation, renewal, and modernization of the state and the post-war rebuilding of Ukrainian society, including by creating social and economic conditions enabling the return of internally displaced persons and persons under temporary protection;

b. in building social and territorial cohesion, democratic, economic and environmental resilience, fostering gradual integration with the EU and global economies and markets, and upward economic, social and environmental convergence with EU standards;

c. in adopting and implementing political, institutional, legal, administrative, social, and economic reforms that are necessary to align with EU values, and in gradually aligning with the Union's laws, standards, policies and practices (the “acquis”) with a view to future membership in the Union, and thus contributing to mutual stability, security, peace, and prosperity (Regulation (EU) 2024 of the European Parliament and of the Council, Article 3) [2].

The European Commission (EC) has secured a very strong position in overseeing the Ukraine Facility budget. Primarily, it is implemented under the so-called direct management model. This means that full responsibility, including making key decisions regarding the financing of activities under the Facility, rests with the EC. The Commission has the right to intervene at every stage of implementation, including making key decisions regarding the advisability of the activities undertaken. This model therefore differs from the shared management model, in which approximately 70% of the Multiannual Financial Framework budget is implemented, including Cohesion Policy and the Common Agricultural Policy. In shared management, the role of the member states is stronger; they agree with the European Commission on spending targets, but programming and responsibility for the proper implementation of the budget rests with the Member State. It can therefore be

concluded that the shared management model allows for greater autonomy for the Member States in managing the EU budget. An agreement (Framework Agreement) was concluded between the European Commission and Ukraine (Commission Implementing Decision, 2024) [3]. It defines the rules for management, control, supervision, monitoring, evaluation, reporting, and auditing of financial resources under the Instrument, including the prevention of irregularities, fraud, corruption, or any other illegal activities detrimental to the financial interests of the Union. Furthermore, Ukraine was obligated to prepare a Ukraine Plan, which is intended to constitute a coherent, comprehensive response to the need for reconstruction and modernization of the country. The regulation specified that the Ukraine Plan should, in particular, strengthen the economic, social, environmental, and territorial development of Ukrainian regions and support decentralization reform in Ukraine and convergence with EU standards. It also specified the scope of possible actions to be financed from the EU budget. The preparation of the Ukraine Plan was a condition for the release of funding.

Bibliography:

1. Council Implementing Decision (EU) 2024/1447 of 14 May 2024 on the approval of the assessment of the Ukraine Plan, URL: [ST/9492/2024/INIT, OJ L, 2024/1447, 24.5.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/dec_impl/2024/1447/oj](http://data.europa.eu/eli/dec_impl/2024/1447/oj)
2. Commission Implementing Decision of 8.7.2024 approving the Financing Agreement between the EU and Ukraine on the non-repayable financial support under the Ukraine Plan of the Ukraine Facility, URL: https://enlargement.ec.europa.eu/cid-872024-approving-financing-agreement-between-eu-and-ukraine-non-repayable-financial-support_en
3. Commission StaY working document, Ukraine 2024 Report Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, 2024 Communication on EU Enlargement Policy, Brussels, 30.10.2024, SWD(2024) 699 final

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-29>

THE REPUBLIC OF MOLDOVA PATH TOWARDS EUROPEAN INTEGRATION AND ITS VISIBILITY IN SOCIAL MEDIA

Mihaela Spînu

*PhD UBB, Faculty of European Studies,
Cluj-Napoca, România*

Introduction. At this moment, social media is one of the most powerful tools in contemporary society for influencing and mobilizing large groups of people. The purpose of this paper is to explore and define the extent of social media's influence in today's world, examining why it has such a profound impact on society and various aspects of our lives.

We all know how important communication is in understanding how a new way of communicating can change society. Social media is the latest way of communicating that has had a huge impact on society. Right now, when we talk about social media, we're talking about a whole range of web-based and mobile technologies that allow people to create, share, or exchange information, ideas, pictures, and videos and to participate in online conversations. The downsides of social media include the fact that some people may not be able to access social media, spending too much time on it, cyberbullying, manipulation and sharing wrong information that causes mass disinformation.

The relationship between social media and the European integration of the Republic of Moldova is deeply interconnected. In 2024, as the referendum on EU integration emerged as a key issue on the national agenda, various forms of disinformation began to circulate, highlighting the critical role social media plays in shaping public opinion and influencing political processes. Social media platforms serve as crucial arenas for political discourse in Moldova, particularly in the context of EU integration. First of all, these dynamics between social media and the process of promoting the European integration highlight the need for strategic communication and an engaged media-literate speech to address the challenges posed by digital disinformation.

Republic of Moldova and EU Integration

First of all, we need to know that Republic of Moldova is a state in Eastern Europe that emerged from the USSR in 1991. It has always been a country deeply interconnected with Russian culture and politics.

As Oliver Schmidtke underlines in his book that the Soviet legacy in the region include the importance of economic ties with Russia (often underwritten by energy dependency of Russian oil and gas), a shared post-Communist political culture, and compactly settled national minorities

pushing for regional autonomy.¹ Most people know the Russian language, and it has even been mandatory to teach it in schools, until 2015, when it was decided that Russian would be taught as an optional subject. The country has been involved in political and economic difficulties for the last two decades. The disputes about the need to strengthen ties with the EU during the uprisings of 2009 and the subsequent acquisition of the status of candidate for EU membership led to the divergence of foreign policy lines. The election of the pro-European President Maia Sandu in December 2020 and the assignment of the pro-European parliamentary majority confirmed the pro-European orientation of the country.

Moldova's European journey isn't just about geopolitics—it's about identity. It's about choosing democracy, progress, and connectivity in a region that often faces division. Social media offers Moldova a chance to share that vision, not only with its people but also with the world.

In this context, the purpose of this research is to investigate the visibility of the Republic of Moldova on the main social media platforms, Facebook, Instagram, TikTok, where the country publishes all kinds of information about their activities. Furthermore, this paper aims to identify the influence of Russian media in the Republic of Moldova, the sentiment of the Russian speaking Moldavians towards the European Union, and their previous voting behaviour.

As shown by the International Monetary Fund, the topic of the Republic of Moldova and its path toward EU integration is widely discussed. Moldova has initiated the implementation of a National Adaptation Program, supported by ongoing efforts to align with European Union directives.²

In 20 October 2024, the Republic of Moldova held a referendum to decide its future relationship with the European Union. Voters were asked a simple, yet profound question: 'Do you support amending the Constitution to enable the Republic of Moldova's accession to the European Union?', the answers were YES or NO. The first major issue with this referendum is the lack

of a clear and comprehensive campaign explaining the implications of amending the Constitution and the subsequent steps that would follow.

¹ Schmidtke, Oliver., Yekelchik, S.. Europe's Last Frontier? Belarus, Moldova, and Ukraine Between Russia and the European Union. Statele Unite ale Americii: Palgrave Macmillan US, 2016.

² Monetary, International. Republic of Moldova: Fifth Reviews Under the Extended Credit Facility and Extended Fund Facility Arrangements, First Review Under the Arrangement Under the Resilience and Sustainability Facility, and Request for Modification of a Performance Criterion-Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for the Republic of Moldova. Statele Unite ale Americii: International Monetary Fund, 2024.

Now, here's where things get interesting. Social media is playing a transformative role in this narrative. Platforms like Facebook, Instagram, and TikTok are no longer just spaces for personal updates—they've become crucial tools for Moldova's government and civil society. President Maia Sandu, for example, has effectively used social media to advocate for reforms, build public trust, and highlight Moldova's progress toward European standards. At the same time, grassroots organizations have harnessed these platforms to engage younger audiences and counter disinformation campaigns.

But this isn't a straightforward success story. Social media is also a double-edged sword. We see misinformation campaigns, often linked to foreign actors, attempting to undermine the integration narrative. These efforts exploit existing societal divides between pro-European and pro-Russian communities, making the digital space both a tool for engagement and a battleground for competing ideologies.

The general population in the Republic of Moldova has fallen prey to false information often disseminated on social media, leading to widespread disinformation and fear. This has portrayed the European Union as the ultimate antagonist. The phrasing of the 2024 referendum question has been manipulated, with constitutional amendments framed as harmful changes and the pro-European government demonized.

According to the news platform Radio Free Europe Moldova (moldova.europalibera.org), this phenomenon involved “inauthentic and coordinated behaviour (Bolotnicov n.d.).” Meta reported the removal of 1,326 Facebook accounts, 80 pages, a group, and one Instagram account, all part of a network targeting audiences in Moldova and Madagascar. The network, which reportedly spent approximately \$42,000 to disseminate these messages, focused its content on promoting figures like Ilan Șor and Marina Tauber—politicians known for their pro-Russian sympathies.¹

Meta's Threat Report, published on May 29, highlights the scale and intent of this disinformation campaign, underscoring its detrimental impact on Moldovan public discourse.

¹ Cristian Bolotnicov, “Meta a eliminat peste o mie de conturi false ce răspândeau dezinformări pe Facebook-ul din R. Moldova”, <http://bit.ly/4fOvDY5>, Decembrie 2024.

**Fig. 1 A protest in the Republic of Moldova
(Photo: Daniel MIHAILESCU / AFP / Profimedia)**

Anti-European Union Campaign 2024

In 2024, the Republic of Moldova faced significant political challenges. The uncertainty about the future, combined with a constant flow of information from the east, created an environment ripe for widespread disinformation. Social media's impact on decision-making is no longer a myth, and in 2024, Moldova saw a huge wave of bots promoting Russian values and opposing EU membership. Telegram became the main tool for spreading Russian propaganda.

In an interview, Evghenia Gutul, leader of the UTA Gagauzia, argued that blocking these Telegram channels is actually a strategy by Maia Sandu and her party to limit people's access to reliable information. This raises concerns about the control of information and its impact on Moldova's democratic process. The TikTok platform also recorded a massive number of videos featuring people coldly discussing what would happen in Moldova if the referendum vote were to pass in favor of Maia Sandu. The main arguments promoted by supporters of Russian propaganda focused on fears of the European Union buying up all of Moldova's land, claiming that people living abroad would no longer have a place to return to, that same-sex marriages would be legalized, and that there would be heavy fines and the demolition of churches. These messages targeted the country's predominantly Christian population, attempting to appeal to their religious sentiments and raise concerns among the older population, whose average age is over 40.

Thus, as we can see in Figure 2, both the comments and the videos come from regular people, which further increases their credibility and creates a snowball effect. This causes many individuals to firmly decide to vote NO in the referendum. The results clearly show that a large majority of citizens

remaining in the country voted NO. The final results were very closely, with 50.08% for YES and 49.93% for NO.

Fig 2. Comments from a propagandistic video on TikTok

Conclusions

In conclusion, the social media campaign surrounding Moldova's potential EU membership has had a major impact on public opinion. Both pro-European and anti-European content has circulated widely, often fueled by misinformation and propaganda, creating a deeply divided environment. Platforms like TikTok and Telegram have played a central role in shaping how people view the EU, especially among the older population who are more vulnerable to fear-based messages.

The campaign has influenced people's choices by playing on emotions, spreading exaggerated or misleading claims about what joining the EU would mean. These messages have had a strong effect, particularly on those who already have concerns, pushing many to vote against EU membership.

Overall, the impact of social media on Moldova's EU referendum highlights how powerful digital platforms can be in shaping public opinion, especially when misinformation is used to tap into people's anxieties about the future.

Bibliografie:

1. Bolotnicov, Cristina. Moldova Europa Libera. fără an. /a/meta-a-eliminatat-pestea-o-mie-de-conturi-false-ce-raspandeau-dezinformati-pe-facebook-ul-din-r-moldova/32971876.html (accesat Decembrie 2024).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-30>

**DIALOGUE BETWEEN CIVIL SOCIETY AND THE STATE
AS AN IMPORTANT PREREQUISITE FOR THE SUCCESSFUL
EUROPEAN INTEGRATION OF MODERN UKRAINE**

**ДІАЛОГ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ
ЯК ВАЖЛИВА ПЕРЕДУМОВА УСПІШНОЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ
СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ**

Bratasyuk M. H.

*Doctor of Philosophical
Sciences, Professor,
Professor of the Department of
Philosophy
Ivan Franko National University
of Lviv
Lviv, Ukraine*

Братасюк М. Г.

*доктор філософських наук,
професор,
професор кафедри філософії
Львівський національний
університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

1. Не дивлячись на широкомасштабну агресію путінського режиму проти України, український народ продовжує реалізовувати свої євроінтеграційні прагнення. Це випробування не з легких, оскільки дуже живуча спадщина, яка дісталася від радянського минулого в різних сферах, особливо в політичній, правовій та соціально-економічній. Дуже повільно рветься зв'язок із «руським міром» в культурній сфері. А без цього прощання з радянщиною в різних її проявах успішна демократизація України, навряд, чи можлива. А євроінтеграція передбачає наявність спільних базових засад для обох сторін. І ці базові засади Україні треба творити. Це складний процес, бо опір новаціям всередині країни дуже відчутний. На жаль, державно-владні інституції замість того, щоб проводити в країні глибинні реформи в різних сферах, проводять їх імітацію, як от в правовій сфері, коли змінюються лише назви та форма, чи в політичній, де відбувається щось аналогічне. Ці поверхові зміни нічого істотно в житті українців не змінюють, на жаль, порушення і незахищеність їх прав залишаються на тому ж рівні. Влада проводить імітацію боротьби з корупцією, бо насправді замість цієї боротьби, вона її очолює – серед корупційних правопорушень лєвова частка – це правопорушення в політичній сфері. Правова сфера в країні стала заручницею політиків, яким не потрібні глибинні реформи, напр., незалежна судова влада, бо вони не зможуть при її наявності так відверто сваволити, як вони це роблять нині. Очевидно в ситуації, яка склалася, значно активніше має працювати громадянське суспільство, воно має

інтенсивніше проводити демократизацію країни «знизу», тиснути на владні інституції з вимогою проведення реальних глибинних реформ, які вимагає ЄС.

2. Основна мета громадянського суспільства як спільноти приватних власників – якнайповніше ствердження та захист їх невідчужуваних прав і свобод. Саме воно є тим чинником без якого неможлива ні демократія, ні правова держава. Саме йому належить бути каталізатором тих докорінних змін, які, в кінцевому підсумку, мають зробити сучасну Україну європейською державою. Європейською не в сенсі, що вона територіально належатиме до Європи, бо вона нині вже там, а в сенсі органічного засвоєння, «привласнення» і творення європейськості як способу життя, ґрунтованого на загальнолюдських цінностях, а не на індивідуальних чи групових, як в нинішній Україні. Для євроінтеграції українцям необхідно зробити підґрунтям свого життя демократичні цінності, закріплені в загальнолюдських принципах права. Оскільки ці цінності і принципи є фундаментальними засадами людського буття, вони мають бути загальнообов'язковими для всіх суб'єктів права, захищеними і непорушними. Європейцям вдалося створити високий рівень життя, дати людям належний соціально-економічний та правовий захист, бо вони вибрали загальнолюдське, з повагою поставилися до базових загальнолюдських засад життя, які і є європейськими цінностями та смислами. Держави ЄС – це держави, в яких домінуючим принципом є принцип спільного блага, а не індивідуальний чи груповий інтерес.

ЄС видав українській владі низку «кластерів», які необхідно виконати для вступу в ЄС. Вони стосуються створення незалежної судової влади, прозорого відбору кандидатів на суддівські посади, посилення вимог до них, бо нинішній суддівський корпус явно не добирає в плані морально-етичних якостей. Необхідна реформа Конституційного Суду України, який нині дуже залежний від політичного чинника. ЄС вимагає розширення повноважень НАБУ і САП на топ-чиновників України, активної антикорупційної боротьби, вироків для топ-корупціонерів тощо. Необхідно реформувати правоохоронні органи, зробити їх реально правоохоронними, гарантувати захист прав людини. Інші кластери стосуються низки проблем пов'язаних з внутрішнім ринком, митним контролем, екологією тощо. Якщо підсумувати, це комплекс завдань, для виконання яких необхідні великі спільні зусилля і держави, і громадянського суспільства.

Громадянське суспільство протистоїть владі, якщо вона стає самодостатньою. Але, якщо вона народна і демократична не лише по формі, а за суттю, вони мають співпрацювати і спільно вирішувати ті завдання, які стоять на порядку денному. Нинішнє українське

громадянське суспільство не настільки зріле і сильне, щоб влада відчувала, що воно складає їй альтернативу. Але воно дорослішає, у нього в минулому було два Майдани, і стає зрілішим, досвідченішим, особливо ця зрілість і досвідченість додалася з нинішнім широкомасштабним вторгненням путінської Росії на нашу землю. Мудра, окультурена державна влада не повинна боротися із громадянським суспільством, його структурами і лідерами, як це час від часу трапляється в сучасній Україні. Вона повинна усвідомити, що їй не може бути вигідно протистояти громадянському суспільству, у якого такий досвід самоврядування, як в українців (громадівське самоврядування українців у різних формах і проявах має багатотисячолітню історію). Вона повинна йти на діалог із ним, вибудовувати діалог на спільних базових інтелектуальних, морально-етичних засадах, співпрацювати у різних формах і в різних напрямках. Вона повинна сприяти інституціям громадянського суспільства, його органам самоврядування у вирішенні різних завдань, які необхідно вирішувати, як на локальному рівні, так і на загальнодержавному. В Україні нині є чимало проблем, які мають спільно вирішувати влада і громадяни: боротьба із корупцією, яка стала загрозою для національної безпеки; подолання бідності великої частини населення, бо за роки війни рівень життя українців і до неї невисокий, впав ще більше; проблема переселенців (ВПО), яких мільйони; проблема створення незалежної, а, отже, справедливої судової влади; створення гарантій захисту прав людини тощо. Ці проблеми можна продовжувати перераховувати, проте і названих досить, щоб побачити, яке значне поле співпраці у державних інституціях і громадянського суспільства. Чим краще ця співпраця буде налагоджена, чим відкритішими будуть державні органи влади до діалогу із громадянами, тим швидше підуть необхідні реформи.

Нинішня українська влада не поспішає вибудовувати діалог із громадянським суспільством і проводити необхідні реформи для вступу в ЄС. І це, швидше за все тому, що саме вона не готова жити на засадах, що втілюють загальнолюдське, жити і працювати відповідно до тих цінностей і смислів, які є європейськими і загальнолюдськими. Жаль, звісно, бо заручником цього небажання влади змінюватися є незламний український народ, який гідний кращої долі.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-31>

DIGITALIZATION CHALLENGES FOR UKRAINE'S POLITICAL AGENCY IN THE PROCESS OF EUROPEAN INTEGRATION

Vinnykova N. A.

*Doctor of Political Science, Associate Professor,
Head of International Relations Department*

Educational and Research Institute

"Karazin Institute of International Relations and Tourism Business"

V.N. Karazin Kharkiv National University

Kharkiv, Ukraine

The modern global order is undergoing a profound transformation driven by the rapid advancement of digital technologies and artificial intelligence. In this context, the traditional understanding of political agency – the capacity of a state to exercise autonomous strategic decision-making – is being redefined. For Ukraine, this transformation occurs at a critical historical juncture, where the demands of national security and wartime resilience intersect with the strategic necessity of European integration.

As Ukraine aligns its digital landscape with the European Union's *acquis Communautaire*, it faces a unique dual challenge. On one hand, digitalization serves as a cornerstone of state stability and a bridge to the European Single Market. On the other hand, the increasing reliance on algorithmic systems and global technology corporations introduces new forms of asymmetric interdependence. This shift points toward the emergence of an "algorithmic social contract", where the interaction between the state, the citizen, and technology platforms is mediated by automated processes that often transcend national borders [1].

The core problem lies in maintaining Ukraine's political subjectivity while navigating the regulatory frameworks of the EU, such as the EU AI Act [2] and the Digital Services Act [3]. How can a state ensure its digital sovereignty when critical political decisions are increasingly influenced by the logic of global platforms? This paper aims to analyze the challenges digitalization poses to Ukraine's agency, exploring how the transition to an algorithmic governance model impacts the country's path toward EU membership. By examining the tension between security-driven digital expediency and democratic normative standards, we seek to outline a strategic framework for Ukraine's empowered participation in the European digital space.

The traditional concept of the Social Contract, rooted in the Enlightenment, assumes a direct relationship between the state and the citizen based on transparency, representation, and the rule of law. However, the

current era of post-democratic transformation introduces a third, non-human actor into this equation: the algorithm. As digital platforms and AI systems increasingly mediate political decision-making, we witness the birth of what can be termed the “*algorithmic social contract*”.

In this new framework, the legitimacy of political power is no longer derived solely from electoral mandates but is increasingly tied to the efficiency of data processing and digital service delivery. For a state like Ukraine, which has pioneered “state-as-a-service” models, this shift is particularly evident. Yet, it poses a significant challenge to political agency: when algorithms – often developed by global private corporations – determine the visibility of information, the allocation of resources, or the assessment of security risks, the boundary between public policy and corporate logic becomes blurred.

This “algorithmic turn” signifies a transition where the logic of the code begins to supplement, and sometimes replace, the logic of the law. In a post-democratic context, this can lead to “technocratic displacement”, where complex political choices are reframed as neutral technical tasks. For Ukraine's European integration, this means that the struggle for agency is not just about adopting EU regulations, but about ensuring that the automated systems governing society remain accountable to democratic institutions rather than being black-boxed within proprietary software.

The current transformation of the state must be analyzed through the lens of post-democracy, a concept famously articulated by Colin Crouch [4]. In a post-democratic society, while the formal institutions of democracy remain intact, the actual center of gravity in decision-making shifts toward technocratic elites and global corporations. Within this framework, the “algorithmic social contract” emerges as the digital manifestation of this shift, where political deliberation is increasingly replaced by data-driven management.

Complementing this is Lawrence Lessig’s seminal thesis that “Code is Law” [5]. In the digital realm, the architecture of software and algorithms dictates the boundaries of what is possible, often more effectively than traditional legal statutes. For Ukraine, as it integrates into the European digital space, this creates a profound challenge: how to maintain political agency when the “code” governing its digital infrastructure is increasingly proprietary or regulated by external supranational entities.

The transition to an algorithmic contract implies that the state’s legitimacy is now tied to its digital efficiency. However, as Crouch warns, this focus on efficiency can hollow out the democratic substance of political decisions [4]. For Ukraine, the task is not merely to digitize bureaucratic processes but to ensure that the “code” remains transparent and subservient to the democratic

“law”, preventing the erosion of sovereignty in the face of global technological dependencies.

As Ukraine pursues full membership in the European Union, its digital agency is shaped by the “Brussels Effect” – the EU’s unique ability to set global regulatory standards. Integrating into the European Single Market requires more than just technical compatibility; it demands a deep normative alignment with the EU’s vision of Digital Sovereignty and human-centric technology.

1. The Regulatory framework: Ukraine must navigate a complex web of legislation, including the EU AI Act and the Digital Services Act (DSA). These instruments represent Europe’s attempt to reclaim the “algorithmic social contract” from private platforms and place it back under the rule of law.

2. The Harmonization paradox: While Ukraine’s rapid, wartime digitalization (driven by military necessity and administrative agility) has created a world-class digital ecosystem, it occasionally clashes with the EU’s precautionary approach to data privacy and algorithmic transparency.

3. Digital agency within the Union: The challenge for Ukraine is to avoid becoming a “norm-taker” – a state that simply adopts Brussels’ rules – and instead become a “norm-shaper”. By leveraging its unique experience in digital resilience, Ukraine can contribute to the EU’s strategic autonomy, asserting its agency through its practical expertise in managing digital governance under extreme conditions.

Ukraine’s digital transformation during the full-scale invasion represents a radical shift in the traditional Social Contract. The state has effectively integrated high-tech solutions into its core functions, creating a unique model of digital resilience. However, this experience also reveals deep-seated vulnerabilities regarding political agency. The survival of Ukraine’s digital infrastructure has been inextricably linked to the support of global technology corporations such as Starlink (SpaceX), Microsoft, and Palantir. This partnership has resulted in a state of “asymmetric interdependence”. While these platforms provide critical capabilities for defense and governance, they also introduce a new form of “external” algorithmic influence. When a state’s communication or intelligence systems depend on the proprietary algorithms and corporate policies of foreign entities, its political agency is exercised within a framework dictated by private actors. This highlights a core challenge of the “algorithmic social contract”: the blurring of boundaries between national sovereignty and corporate strategic interests.

A central challenge for Ukraine’s European integration is the security-democracy paradox. In wartime, the state prioritizes “digital expediency” – rapid, centralized, and often opaque algorithmic decision-making for national security and defense. However, the European Union’s normative framework demands high standards of transparency, accountability, and human-centric

control. Ukraine faces the complex task of maintaining democratic agency: ensuring that the algorithmic tools used for security do not become permanent instruments of post-democratic surveillance, but instead remain aligned with European democratic values.

Despite these challenges, Ukraine has emerged as a living lab for digital governance, leveraging the *Diiia* ecosystem and mil-tech innovations to manage a state under extreme conditions. This experience transforms data into a strategic asset, shifting Ukraine from a passive recipient of European norms to an active contributor to the EU's collective strategic autonomy. Ultimately, Ukraine's integration hinges on a balanced "algorithmic social contract" that protects citizens' rights, utilizes corporate innovation, and preserves state autonomy. A transparent, accountable digital governance model will both facilitate EU accession and safeguard Ukraine's political agency within a shifting global order.

References:

1. Viljoen S. A Relational Theory of Data Governance. *Yale Law Journal*. 2021. Vol. 131, № 2. URL: <https://www.yalelawjournal.org/article/a-relational-theory-of-data-governance> (accessed: 30.03.2026).
2. EU AI Act: Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689> (accessed: 30.03.2026).
3. Digital Services Act: Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32022R2065> (accessed: 30.03.2026).
4. Crouch C. *Post-Democracy: After the Crises*. Cambridge: Polity Press, 2020. 187 p.
5. Lessig L. *Code: Version 2.0*. New York: Basic Books, 2006. 432 p.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-32>

FACTOR OF HUNGARY IN EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES AND UKRAINE

ФАКТОР УГОРЩИНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ ТА УКРАЇНА

Hrubinko A. V.

*Doctor of Historical Sciences,
Professor,
West Ukrainian National University
Ternopil, Ukraine*

Грубінко А. В.

*доктор історичних наук, професор,
Західноукраїнський національний
університет
м. Тернопіль, Україна*

Увага широкої громадськості Європи (і не тільки) уже другий місяць прикута до проблеми парламентських виборів в Угорщині, що відбудуться 12 квітня. Напружений політичний процес в рамках звичайного електорального циклу так би і залишався в звичній нормі функціонування представницької демократії у відносно невеликій європейській державі, якби не особлива роль Угорщини в європейській політиці. Її уряд на чолі з одіозним Віктором Орбаном як лідером партії «Фідес» не один рік проводить системну антиєвропейську та антиукраїнську політику. Уперше за час правління Орбана виборча кампанія до парламенту особливо напружена, адже лідерські позиції в перегонах посідає опозиційна партія «Гіса», яку очолює амбітний Петер Мадяр.

Угорщина з 2004 року є членом ЄС і сповна користується усіма його благами – насамперед щедрими дотаціями для сільського господарства та інших програм соціально-економічного розвитку, можливостями зони Шенгену, але не входить до єврозони. Водночас країна не дуже успішна в економіці, посідає заключну позицію за подоланням корупції. Сформовано систему авторитарного режиму, який робив усе, щоб підпорядкувати собі та своїй партії судову і правоохоронну системи, пресу, навіть університети і науку [1].

Погляди самого Віктора Орбана еволюціонували від ліберальної демократії соціал-демократичного штибу до т. зв. «неліберальної демократії» та націоналізму, від прозахідного політика, стипендіата Фонду Джорджа Сороса «Відкрите суспільство», революціонера-антикомуніста, до проросійського лідера – агента впливу Кремля в Європі. Орбан не пориває з американцями. Ставши опонентом

демократів-соросівців, інституції яких вигнав з Угорщини, Орбан заручився підтримкою консервативних кіл, допомагає фінансувати фонд «Heritage Foundation». Прихід до влади вдруге Дональда Трампа небезпідставно надав надії Орбану на посилення власних політичних позицій.

Повний перехід на позиції консерваторів, що відзначається критикою міграційної політики, націоналізмом, підтримкою дезінтеграційних процесів в ЄС і конфронтацією з європейськими інституціями, зв'язками з радикальними правими колами в Європі і за її межами увійшли в явний дисонанс з ліберальним устроєм ЄС, який залишався довгі роки фінансовою та політичною опорою режиму Орбана. Така антиєвропейська політика особливо радикалізувалася у період повномасштабної російсько-української війни.

Нещодавно оприлюднені в західній пресі факти надзвичайно тісного узгодження зовнішньополітичних кроків Будапешта з Москвою стали справжньою інформаційною бомбою. Регулярні візити Орбана та Сіярто до Москви, багаторічна відмова угорського уряду диверсифікувати джерела імпорту нафти і природного газу в умовах отримання знижки на постачання російських енергоносіїв всупереч політиці ЄС стали головними маркерами проросійського курсу режиму Орбана. Наявна інформація про роботу в Угорщині представників російських політтехнологів і спецслужб [2].

Угорська влада намагається «всидіти на двох стільцях» – скористатися давньою підтримкою путінського режиму в росії і довірою адміністрації Дональда Трампа, насамперед його особисто. Обидва центри впливу розглядають ЄС як одного з своїх головних стратегічних економічних, політичних, безпекових (для росії) та світоглядних конкурентів і мають завдання значно послабити (а у перспективі і зруйнувати) єдність Європи.

Зрештою конфронтаційна політика уряду Орбана щодо ЄС, проблеми з виконанням базових норм об'єднання щодо підтримки демократії і верховенства права коштували Угорщині «замороження» фінансових дотацій на суму 17 млрд. євро, а нещодавно через блокування допомоги Україні Єврокомісія призупинила виділення країні 16 млрд. євро в рамках програми SAFE. Виправданість застосування засобів тиску Брюсселя на Будапешт показали свою слушність в умовах російсько-української війни, коли уряд Орбана перейшов до відкритої конфронтації з євроінституціями [3].

Другим визначальним маркером сучасної внутрішньої і зовнішньої політики Угорщини в умовах боротьби режиму Орбана за виживання стала проблема відносин з Україною, що виглядає особливо нахабно і цинічно в умовах багаторічної військової агресії Росії, яку вона

переживає. Україна та українці стали лебонь не опудалом в політичному, економічному, безпековому та навіть соціально-культурному плані, яким влада лякає своїх виборців (з метою електоральної мобілізації) та ЄС (ретрансляція російських наративів про Україну як державу-загрозу, що «не відбулася», загрозу неконтрольованого напливу українців до Європи тощо). Пригадаємо, що розпочиналося усе кілька років тому з істерії щодо надуманих порушень прав угорців в Україні (на Закарпатті) насамперед в мовному та освітньому питаннях та риторики про загрозу передачі частки дотацій ЄС від Угорщини до України. Продовжилася антиукраїнська істерія звинуваченнями в незаконній мобілізації громадян України з угорським паспортами на Закарпатті, погрозами на адресу України через начебто небажання її влади відновлювати пошкоджені ударами росії нафтопровід «Дружба», затриманням інкасаторської групи Ощадбанку за звинуваченнями у фінансуванні угорської опозиції, заявами про розкриття підготовки замаху на самого Орбана і навіть закликом до НАТО застосувати ст. 5 Північноатлантичного договору на випадок підризу ЗСУ газогону «Турецький потік», з якого Угорщина отримує російський газ. Серед останніх заяв – погроза припинити постачання газу до України з липня 2026 року. Орбан звик усі провали власної політики звалювати або на опозицію, або на зовнішні сили. Україна стала зручною мішенню.

Режим Орбана в своїй антиєвропейській та антиукраїнській політиці за своїми масштабами впливу, що підживлюється не стільки внутрішньою соціальною базою, яка помітно занепала, скільки потужною зовнішньою (російською, американською, та навіть до певної міри китайською) підтримкою далеко не єдиний серед політичних сил Європи, які абсолютно щиро та активно підтримують її політичну та економічну дезінтеграцію, фрагментацію і послаблення. Тому можемо цілком впевнено стверджувати, що режим Орбана є своєрідним флагманом, головною надією антиєвропейських (водночас й переважно антиукраїнських) сил в регіональному та глобальному політикумі.

Імовірна перемога «Фідес» на виборах чи її входження до коаліційного уряду може надалі ускладнювати відносини Угорщини з ЄС аж до можливого її виходу з об'єднання. Це з одного боку стане позитивом для України, але посилить неконтрольованість радикального проросійського західного сусіда. Водночас процес виходу з ЄС достатньо довгий, а, як відомо, Україні потрібна допомога вже сьогодні. Тому маємо надію на те, що в ЄС нарешті проявлять політичну волю і почнуть дієво застосовувати ст. 7 Договору про позбавлення голосу держави-члена. Утім Орбан за умови збереження влади в умовах необхідності відновлення повноцінного фінансування за програмами ЄС може відкоригувати тактику (але не стратегію, яка зрештою прагне

розвалу ЄС), тобто піти на тимчасове пом'якшення позиції щодо процедурних питань діяльності Співтовариства і навіть допомоги Україні, як це уже мало місце, зокрема, в грудні 2024 року з виділенням допомоги в 50 млрд. євро. Безумовно поведінку уряду Орбана чи правої коаліції визначатимуть позиції росії та США, тобто можливість влади цих країн надалі підтримувати дезінтеграційні рухи в Європі. Натомість перемога «Тиси» може пом'якшити поведінку Угорщини в Європі. Головний резон – знову ж таки відновлення макрофінансових вливань з фондів ЄС. Наявні сподівання і на більш проукраїнську політику, принаймні нейтральну позицію, що не передбачатиме гальмування рішень об'єднання, яка безперечно буде насамперед проугорська. Імовірно Угорщина відійде від ролі фронтира політичних угруповань в Європі, які панічно бояться посилення позицій України і прагнуть штучно створити перепони її інтеграції. Ідеальним для України буде її повернення в когорту держав з прагматично-конструктивними позиціями щодо розвитку співпраці.

Українській стороні у будь якому випадку важливо діяти в правових і дипломатичних рамках, не провокувати істерію режиму Орбана особливо напередодні виборів, захищати своїх громадян і продовжувати відбивати російську агресію. Саме від успіху у війні залежатиме рівень підтримки України в світі. І це не змінять жодні закордонні популярісти.

Література:

1. Ешплбом Е. Сутінки демократії: підступна спокуса авторитаризму. Київ: HREC PRESS, 2023. 220 с.
2. Пилипенко М. Віктор Орбан залучив російських політтехнологів, – розслідування VSquare. *Детектор медіа*, 7 березня 2026. URL: <https://detector.media/infospace/article/248153/2026-03-07-viktor-orban-zaluchyv-rosiyskykh-polittekhnologiv-rozsliduvannya-vsquare/> (дата звернення: 28.03.2026)
3. Бюджет Євросоюзу на €1,8 трильйона опинився під загрозою через квітневі вибори в Угорщині. *Infopost*, 27 березня 2026. URL: https://infopost.media/byudzheth-yevrosoyuzu-na-e18-tryljona-opynyvsya-pid-zagrozoyu-cherez-kvitnevi-vybory-v-ugorshhyni/?fbclid=IwY2xjawQ1VXJleHRuA2F1bQIxMQBzcnRjBmFwcf9pZBAyMjIwMzxxNzg4MjAwODkyAAEe5nLp1xURKhXle9RNqmwYPM0D5Q6Oz2r-tQIA6L7HC-xD5TGgxxmIDRxLSHA_aem_YCDOXM7qi8V0_benAmLRgw (дата звернення: 28.03.2026)

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-33>

**UKRAINE'S EUROPEAN INTEGRATION:
POLITICAL TRANSFORMATION, SECURITY CHALLENGES,
AND PROSPECTS**

**ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ: ПОЛІТИЧНА
ТРАНСФОРМАЦІЯ, ВИКЛИКИ БЕЗПЕЦИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Dubina Ye. E.

*Student,
Zaporizhzhia Academic Lyceum № 31
of Zaporizhzhia City Council
Zaporizhzhia, Ukraine*

Дубіна Є. Е.

*здобувачка загальної середньої
освіти,
Запорізький академічний ліцей № 31
Запорізької міської ради
м. Запоріжжя, Україна*

Вступ. Європейська інтеграція України є стратегічним напрямом розвитку держави та важливим чинником модернізації національних інституцій. Вона охоплює політичні, правові, економічні та безпекові аспекти, спрямовані на зближення з Європейським Союзом та реалізацію європейських стандартів управління і права [1, с. 95–102]. Особливе значення цей процес набув після 2014 року, коли Україна почала активну боротьбу за європейську ідентичність, а також після повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році, що прискорило необхідність реформ і зміцнення державних інституцій [3, с. 16].

Процес інтеграції охоплює кілька ключових напрямів: реформування правової системи, удосконалення демократичних інститутів, модернізацію економіки та розвиток механізмів національної безпеки у відповідності до стандартів ЄС. Його успіх залежить від внутрішньої політичної волі, активної участі громадянського суспільства, а також від підтримки європейських партнерів [2, с. 4].

1. Історичні та правові передумови інтеграції

Процес євроінтеграції України розпочався з підписання Угоди про партнерство і співробітництво з ЄС у 1994 році, яка встановила юридичні рамки взаємодії України з європейськими структурами. Далі, у 2014 році, була підписана Угода про асоціацію з ЄС, яка включала положення про глибоку та всеосяжну зону вільної торгівлі (DCFTA), що створило механізми економічної та правової гармонізації з нормами ЄС [1, с. 95–102].

Ця угода стала основою для масштабної адаптації українського законодавства, включаючи реформування судової системи,

антикорупційних інституцій та органів державного управління. Вона також передбачала інтеграцію України в спільні європейські механізми контролю за дотриманням стандартів прав людини, верховенства права та демократичних процедур [3, с. 16].

Крім того, важливим етапом історичного розвитку євроінтеграції стало створення національних програм з впровадження стандартів ЄС у сфері освіти, науки, енергетики та екології, що сприяє системній модернізації державного управління та розвитку суспільних інститутів [5, с. 48].

2. Політичні та безпекові аспекти

Отримання Україною статусу кандидата на членство в ЄС у 2022 році стало потужним політичним сигналом та стимулом для розвитку інституційної спроможності держави. Це підкреслює прагнення країни до демократичних стандартів, прозорості управління та верховенства права [3, с. 16].

Європейська інтеграція сприяє формуванню громадянського суспільства через посилення участі громадян у прийнятті рішень, розвиток незалежних медіа та організацій, що контролюють діяльність влади. Крім того, вона стимулює політичну стабільність за рахунок реформування партійної системи та удосконалення процедур виборів [2, с. 4].

З точки зору безпеки, співпраця з ЄС у рамках політики безпеки та оборони дозволяє Україні зміцнити національні механізми захисту, інтегруватися у спільні європейські системи оборони та отримати доступ до сучасних стандартів кібербезпеки, антитерористичних операцій та цивільного захисту [4, с. 36].

Водночас існують виклики: необхідність адаптації національних стратегій безпеки до європейських стандартів, зміцнення правоохоронних органів та судової системи, а також забезпечення комплексного захисту критичної інфраструктури. Розширена співпраця з ЄС у сфері безпеки включає участь у спільних навчаннях, обмін інформацією та технічну допомогу, що створює умови для підвищення ефективності національної безпеки [4, с. 36].

3. Соціально-економічний контекст

Євроінтеграція тісно пов'язана з економічним розвитком через модернізацію торгових відносин, залучення інвестицій, гармонізацію стандартів і регуляторних процедур. Адаптація українського законодавства до норм ЄС дозволяє українським підприємствам отримати конкурентні переваги, забезпечує доступ до внутрішнього ринку ЄС та стимулює інноваційний розвиток [5, с. 48].

Зокрема, впровадження стандартів ЄС у сфері безпеки продуктів, захисту прав споживачів та корпоративного управління сприяє підвищенню довіри іноземних інвесторів та залученню нових

технологій. Це створює умови для економічного відновлення після військових та політичних криз та стимулює розвиток малого і середнього бізнесу [5, с. 48].

Дослідження також відзначають, що євроінтеграція має значний соціальний ефект: зростання стандартів освіти та науки, розвиток програм обміну, модернізація медичної та соціальної інфраструктури [3, с. 16]. Таким чином, інтеграція не лише економічно, а й соціально покращує якість життя громадян та створює передумови для стабільного розвитку країни.

Висновки. Європейська інтеграція України є комплексним та багатовимірним процесом, що включає політичні, правові, соціально-економічні та безпекові аспекти. Вона сприяє модернізації державних інституцій, зміцненню демократичних стандартів і підвищенню міжнародної спроможності України.

Успішна інтеграція потребує системної роботи над реформами, посилення демократичних інститутів, забезпечення верховенства права, активної участі громадянського суспільства та підтримки з боку ЄС. Крім того, інтеграція створює нові економічні та соціальні можливості, стимулює розвиток підприємництва, інвестицій та інновацій, а також забезпечує підвищення рівня безпеки та захисту прав громадян [1–5].

Література:

1. Redko A. Ukraine – EU: Historical and Legal Analysis of European Integration. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2017;4(3-4):95–102. DOI:10.15330/jpnu.4.3-4.95-102.
2. Yakoviyk I.V., Shepliakova E. *The international legal cooperation between Ukraine and the EU in building modern system of European security*. DOI:10.21564/2414-990x.141.129444.
3. Pietukhova Y. *European integration course of Ukraine: implementation of national interests and current challenges*. DOI:10.21847/2411-3093.2025.738.
4. Kolomiyets Yu.M. *The European Integration Dimension of Legal Regulation of Ukraine's Cooperation with the European Union in the Field of Security*. DOI:10.32631/v.2025.4.36.
5. Shnyrkov O., Chugaiev O. *Economic integration of Ukraine: context of the Russian-Ukrainian war*. DOI:10.35774/jee2023.01.048.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-34>

**TRANSFORMATION OF EU DEFENSE POLICY
IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR:
FROM THE «STRATEGIC COMPASS» TO THE «WHITE PAPER
ON EUROPEAN DEFENSE – READINESS 2030»**

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБОРОННОЇ ПОЛІТИКИ ЄС В УМОВАХ
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ВІД «СТРАТЕГІЧНОГО
КОМПАСА» ДО «БІЛОЇ КНИГИ З ПИТАНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ
ОБОРОНИ – ГОТОВНІСТЬ 2030»**

Moiseieva T. M.

*Candidate of Historical
Sciences, Docent,
Docent of the Department of
International Relations and Law
National University «Odessa
Polytechnic»
Odessa, Ukraine*

Моїсеєва Т. М.

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних
відносин та права
Національний університет
«Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна*

З початком повномасштабної російсько-української війни, Європейський Союз опинився перед необхідністю переосмислення власної ролі у сфері безпеки та оборони. Нові геополітичні реалії актуалізували потребу у чіткій діагностиці загроз і формуванні ефективних механізмів реагування. Війна виступила каталізатором трансформації оборонної політики ЄС, водночас загостривши суперечність між прагненням до стратегічної автономії та збереженням залежності від НАТО.

Відправною точкою формування нового підходу стало неформальне засідання Європейської ради у Версалі (березень 2022 р.), за підсумками якого було ухвалено **Версальську декларацію** та започатковано підготовку «Стратегічного компаса», як довгострокового орієнтира розвитку політики безпеки і оборони ЄС до 2030 р. Учасники зустрічі, підкресливши що ЄС стикається із зростаючою нестабільністю, стратегічною конкуренцією та безпековими загрозами, «підтвердили своє зобов'язання брати на себе більше відповідальності за власну безпеку ЄС, дотримуватися стратегічного курсу дій у сфері оборони та посилювати його здатність діяти автономно» [5].

Версальська Декларація фокусується на **трьох основних вимірах діяльності**: а) зміцнення обороноздатності; б) зменшення енергетичної залежності; в) розбудова потужнішої економічної бази [6, с. 3].

Логічним продовженням цього курсу стало ухвалення **«Стратегічного компаса»** (березень 2022 р.), який закріпив спільне стратегічне бачення безпекової політики ЄС на середньострокову перспективу [2, с. 1].

Документ передбачає узгоджену оцінку безпекового середовища, підвищення скоординованості дій, розвиток інструментів кризового реагування, а також поглиблення співпраці з міжнародними партнерами, зокрема ООН і НАТО.

У «Стратегічному компасі» констатовано повернення до політики сили в умовах багатополярного світу. Центральним викликом визначено збройну агресію російської федерації проти України, що супроводжується грубим порушенням міжнародного правопорядку. Водночас, наголошується на зростанні нестабільності в інших регіонах – від Західних Балкан і країн Східного партнерства до Близького Сходу, Африки та Арктики. Окрему увагу приділено Китаю, як фактору стратегічної конкуренції та трансформації глобальної безпекової архітектури [4, с. 17-20].

Поряд із геополітичними викликами, ЄС стикається з комплексом транснаціональних загроз, серед яких: кібератаки, дезінформація, тероризм, кліматичні зміни та ризики поширення зброї масового ураження. Відповідно, «Стратегічний компас» передбачає реалізацію політики за **чотирма ключовими напрямками**: підвищення оперативності реагування, посилення захисту громадян, нарощування оборонних спроможностей і технологічного потенціалу, а також розширення партнерств [4, с. 6].

Політика адміністрації Трампа, щодо скорочення безпекових зобов'язань перед Європою, змусила ЄС переглянути власну стратегію та повернутися до ідеї «стратегічної автономії» [3, с. 19]. Подальша еволюція оборонної політики ЄС знайшла відображення у **«Білій книзі з питань європейської оборони – Готовність 2030»**, представленій Європейською Комісією 19 березня 2025 року [1].

Документ фіксує якісне погіршення безпекового середовища, пов'язане з руйнуванням післявоєнного міжнародного порядку, зростанням міждержавної конкуренції та посиленням воєнних загроз. Наголошується, що Європа переживає найсерйознішу безпекову кризу з часів завершення Другої світової війни, а тривале недофінансування оборонної сфери призвело до суттєвого ослаблення її спроможностей і поставило під загрозу спільну готовність до нових викликів. Ключовим викликом визначено екзистенційну загрозу з боку росії, системне суперництво з Китаєм та зростання гібридних загроз [7, с. 2, 4, 5].

У цих умовах, Європейський Союз декларує необхідність переходу до політики масштабного переозброєння та досягнення повної

оборонної готовності до 2030 р. Головними завданнями визначено суттєве збільшення оборонних витрат, посилення координації між державами-членами та подолання фрагментації оборонних зусиль. Європейський Союз позиціонується як платформа для розвитку спільних оборонних проєктів, інтеграції промислового потенціалу та забезпечення сумісності з НАТО [1; 7, с. 6].

Особливу увагу приділено ліквідації критичних прогалів у військових спроможностях, зокрема у сферах: протиповітряної та протиракетної оборони, артилерії, боєприпасів, безпілотних систем, військової мобільності, кібербезпеки та новітніх технологій. Важливим елементом стратегії є розвиток європейської оборонно-промислової бази, стимулювання інновацій та формування єдиного ринку озброєнь, як основи стратегічної автономії [7, с. 6-7, 12-13, 16-17].

Принциповим механізмом реалізації цієї політики визначено поглиблення колективних форм співпраці – насамперед через спільні закупівлі, багатосторонні проєкти та координацію в межах ЄС і НАТО. Такий підхід дозволяє досягти ефекту масштабу, знизити витрати та прискорити процес модернізації оборонного сектору [7, с. 18-20].

Окреме місце, у новій архітектурі безпеки ЄС, посідає Україна, адже її майбутнє є «основоположним для майбутнього Європи в цілому» [7, с. 2]. Передбачено розширення військової допомоги, розвитку оборонної промисловості України (зокрема, у межах так званої «стратегії дикобраза») та її поступову інтеграцію в оборонні ініціативи Європейського Союзу [1; 7, с. 10-12].

Отже, проведений аналіз свідчить, що повномасштабна російсько-українська війна стала ключовим каталізатором трансформації безпекової та оборонної політики Європейського Союзу. ЄС поступово переходить від обмеженої координаційної ролі до активного суб'єкта забезпечення колективної безпеки, що проявляється у формуванні цілісної стратегічної візії, закріпленої у «Стратегічному компасі» та конкретизованої у «Білій книзі – Готовність 2030». Центральними елементами цієї трансформації є визнання зростання воєнних загроз, необхідність нарощування оборонних спроможностей та посилення координації між державами-членами.

Водночас, стратегічний курс ЄС спрямований на досягнення більшої автономії у сфері безпеки, при збереженні трансатлантичної єдності. Важливими інструментами виступають розвиток оборонно-промислової бази, спільні закупівлі, інноваційні технології та поглиблення співпраці з партнерами. Особливе місце у цій системі посідає Україна, підтримка якої розглядається не лише як політичний чи моральний обов'язок, але й як невід'ємний елемент забезпечення довгострокової безпеки Європи.

Література:

1. «Біла книга з питань європейської оборони – Готовність 2030»: план розбудови європейського оборонного потенціалу: аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень. Київ, 2025. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/bila-knyha-z-putan-yeuropeyskoyi-oborony-hotovnist-2030-plan> (дата звернення: 27.03.2026).

2. Давимука О. О. Ухвалення «Стратегічного компасу» Європейського Союзу: аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень. Київ, 2022. 5 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-04/evropeyskiy_kompas.pdf (дата звернення: 24.03.2026).

3. Перспективи формування нової європейської системи безпеки та місце в ній України : аналіт. доп. / [Александров О., Веселовський А., Карауц О., Кононенко К., Орлик В., Паламарчук М., Ярмоленко В.] ; за ред. О. Александрова, М. Паламарчука. Київ : НІСД, 2025. 45 с. Ел. наук. видання. URL: https://www.niss.gov.ua/sites/default/files/2025-10/ad_evropeyska-sistema-bezpeki_w97_10102025.pdf (дата звернення: 25.03.2026).

4. A Strategic Compass for Security and Defence : For a European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security. Brussels : Council of the European Union, 2022. 64 p. URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/strategic_compass_en3_web.pdf (дата звернення: 26.03.2026).

5. Informal meeting of heads of state or government, Versailles, 10-11 March 2022. European Council. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2022/03/10-11/> (дата звернення: 23.03.2026).

6. The Versailles declaration, 10 and 11 March 2022. European Council. 2022. 9 p. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/54773/20220311-versailles-declaration-en.pdf> (дата звернення: 23.03.2026).

7. White Paper for European Defence – Readiness 2030. European Commission. 2024. 22 p. URL: https://commission.europa.eu/document/download/e6d5db69-e0ab-4bec-9dc0-3867b4373019_en?filename=White%20paper%20for%20European%20defence%20%E2%80%93%20Readiness%202030.pdf (дата звернення: 27.03.2026).

SECTION 3. SOCIO-ECONOMIC ASPECTS

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-35>

DETERMINANTS OF ORGANIZATIONAL CLIMATE AND THEIR IMPACT ON PERSONNEL PRODUCTIVITY

Irma Dikhaminjia

*Doctor of Economics, Associate Professor,
Faculty of Business and Social Sciences,
Sokhumi State University
Tbilisi, Georgia*

Teona Edzveradze

*PhD Candidate, Faculty of Business and Social Sciences,
Sokhumi State University
Tbilisi, Georgia*

The transformation of today's business ecosystem, driven simultaneously by technological progress and the reassessment of the role of human resources, assigns particular importance to the comprehensive study of organizational climate as one of the fundamental prerequisites for institutional success. The multifaceted nature of the work environment and its diverse characteristics are considered in contemporary organizational research as a multidimensional phenomenon that exerts a substantial influence on institutional effectiveness. In light of this context, the primary objective of our study was to analyze the relationship between the subjective perception of the work environment and employees' labor productivity. Within the framework of the study, the principal determinants of organizational climate have been identified as transformational leadership, organizational justice, psychological safety, and the degree of employee autonomy, which, in our view, exert a substantial influence on personnel productivity. In the subsequent empirical phase of the research, these determinants are intended to be assessed through a quantitative approach, based on a structured questionnaire and relevant measurement indicators.

Global crisis-related challenges and the post-pandemic reality have clearly demonstrated that traditional, strictly hierarchical management models are no longer sufficiently effective in responding to contemporary organizational dynamics. In the post-pandemic period, classical management mechanisms have undergone significant transformation, as a result of which particular

attention has been paid to such factors as psychological safety, employees' emotional resilience, and a supportive work climate. The study demonstrates that psychological stability and a work environment grounded in empathic principles are now not merely desirable, but rather necessary prerequisites for maintaining productivity and ensuring organizational sustainability.

One of the important objectives of the research was also to identify those managerial instruments that facilitate the transition of performance management systems from a model based on formal control to a strategic framework oriented toward development.

The study of organizational climate originates in Kurt Lewin's (Lewin, 1951) field theory in psychology, according to which an individual's behavior is determined by the interaction between personal characteristics and environmental factors. This classical perspective was further developed by Schneider and Reichers (Schneider & Reichers, 1983), who defined organizational climate as the collective perception of organizational policies, practices, and procedures. Contemporary studies further reinforce the significance of this concept: Berberoglu (2018) emphasizes that organizational climate is directly associated with employees' job satisfaction and their emotional commitment to the organization. At the same time, He et al. (2021) argue that innovative climate constitutes an important mediating mechanism between leadership and employees' creative productivity. In the context of performance management, particular attention is paid to Locke and Latham's (Locke & Latham, 2002) goal-setting theory, while Al-Kurdi et al. (2020) analyze the influence of a knowledge-sharing-oriented climate on organizational effectiveness.

Theoretical analysis of the mechanisms for managing organizational climate demonstrates that one of the most important foundations for stimulating productivity is transformational leadership (Bass & Riggio, 2006), as well as the integration of "green" management principles into organizational practice. According to the study published by Ahmad et al. (2023), ethical climate and organizational justice (Adams, 1963) significantly reduce deviant behavior and increase labor productivity. The paper also examines in detail Newman et al.'s (2020) concept of psychological safety; the authors substantiate that mechanisms which encourage learning from mistakes rather than punishing them (Edmondson, 1999) create the necessary preconditions for the formation of high-performing teams. In addition, based on Edward Deci and Richard Ryan's self-determination theory (SDT) (Deci & Ryan, 2000), the role of mechanisms supporting autonomy and competence in shaping employees' intrinsic motivation is analyzed.

Particularly important is the development of an integrated model in which organizational climate is presented as a mediating variable between managerial practices and labor outcomes. The study is grounded in the Job

Demands-Resources model (Bakker & Demerouti, 2017), according to which a positive organizational climate functions as a motivating resource that enhances employees' self-efficacy and reduces the risk of professional burnout. At the theoretical level, it is confirmed that performance management is especially effective when it is oriented toward the development of psychological capital (PsyCap). In the same context, the findings of O'Neill et al. (2021) on the climate of remote work indicate that, in the digital era, a trust-based climate is more effective than strict monitoring practices. Drawing on Rai & Maheshwari (2021), the paper further substantiates the role of work engagement as a key linking mechanism between organizational climate management practices and overall performance.

Although the theoretical and empirical studies reviewed provide an important foundation for understanding the nature of organizational climate and its outcomes, in our assessment the existing literature still insufficiently develops the role of organizational climate as a direct mediator of labor productivity, particularly in post-pandemic, remote, and hybrid work contexts. A considerable share of authors tend to examine climate primarily through the lenses of job satisfaction, engagement, and organizational commitment, whereas the present paper conceptualizes it as a central mechanism shaping productivity. From our perspective, transformational leadership, psychological safety, and organizational justice constitute the key determinants that foster a supportive climate and ensure employee effectiveness. Accordingly, it is advisable to shift performance management systems from control-oriented models toward frameworks grounded in support and the development of psychological capital, thereby promoting not only short-term outcomes but also long-term organizational sustainability.

In conclusion, it may be argued that for the modern organization, managing organizational climate constitutes not a cost but a strategic investment directly associated with increased institutional effectiveness and long-term competitiveness. An analysis of recent international scholarly literature confirms that organizations which deliberately invest in the development of a supportive, fair, and innovative climate achieve significant improvements in employee productivity, engagement, and organizational commitment.

The theoretical approaches examined in this paper demonstrate that such mechanisms as open and transparent communication, justice-based recognition systems, leadership support, the provision of psychological safety, and the encouragement of employee autonomy create a synergistic relationship between individual aspirations and organizational goals. It is precisely this kind of integrated environment that ensures the effective functioning of performance management systems and facilitates their

transformation from mechanisms of formal control into development-oriented strategic frameworks.

Based on the theoretical analysis conducted within the scope of this paper, it is confirmed that the success of performance management systems in contemporary organizations largely depends on management's ability to create a human-centered, trust-based, and psychologically safe work environment. Accordingly, organizational climate should be regarded as one of the key determining factors in ensuring labor productivity, employee well-being, and organizational sustainability.

At the same time, the theoretical novelty of the paper lies in its examination of global models of organizational climate within the context of the Georgian business environment and in raising the question of their necessary cultural adaptation. The theoretical analysis demonstrates that the direct transfer of Western approaches into the Georgian reality cannot always ensure the same effect, particularly under post-pandemic conditions, when remote and hybrid work models have generated new challenges for the formation and management of organizational climate. This is especially significant in an environment where hierarchical organizational culture continues to exert a strong influence. Accordingly, the purpose of the subsequent empirical study will be to determine how the principles of leadership, psychological safety, and organizational justice can be adapted to the Georgian business environment in order to achieve increased productivity and greater effectiveness of performance management systems.

JEL Classification: M12, M14, J24.

References:

1. Adams, J. S. (1963). Toward an understanding of inequity. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 67(5), 422–436.
2. Ahmad, N., et al. (2023). The impact of ethical climate on employee performance: The mediating role of organizational justice. *Journal of Business Ethics*. (Web of Science).
3. Al-Kurdi, O. F., et al. (2020). Knowledge sharing climate and its impact on employee performance. *International Journal of Information Management*, 50, 362-374. (Scopus Q1).
4. Bakker, A. B., & Demerouti, E. (2017). Job Demands–Resources Theory: Taking Stock and Looking Forward. *Journal of Occupational Health Psychology*, 22(3), 273–285.
5. Bass, B. M., & Riggio, R. E. (2006). *Transformational Leadership* (2nd ed.). Psychology Press.
6. Berberoglu, A. (2018). Impact of organizational climate on organizational commitment and perceived organizational performance:

Empirical evidence from public hospitals. *BMC Health Services Research*, 18(1), 399. (Scopus).

7. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The “What” and “Why” of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227–268.

8. Edmondson, A. (1999). Psychological Safety and Learning Behavior in Work Teams. *Administrative Science Quarterly*, 44(2), 350–383.

9. He, P., et al. (2021). How and when transformational leadership promotes service innovation: The roles of innovative climate and psychological capital. *Frontiers in Psychology*, 12.

10. Lewin, K. (1951). *Field theory in social science: Selected theoretical papers*. Harper & Brothers.

11. Locke, E. A., & Latham, G. P. (2002). Building a practically useful theory of goal setting and task motivation. *American Psychologist*, 57(9), 705–717.

12. Newman, A., et al. (2020). Psychological safety: A systematic review of the literature. *Human Resource Management Review*, 30(1), 100321. (Scopus Q1).

13. O’Neill, T. A., et al. (2021). Remote work and the role of organizational climate in maintaining performance and well-being. *Journal of Business and Psychology*.

14. Rai, A., & Maheshwari, S. (2021). Exploring the mediating role of work engagement between organizational climate and job performance. *Journal of Management & Organization*, 27(1), 114-131. (Web of Science).

15. Schneider, B., & Reichers, A. E. (1983). On the etiology of climates. *Personnel Psychology*, 36(1), 19–39.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-36>

INNOVATIVE ECOTOURISM MODELS AND THEIR ROLE IN SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN GEORGIA

Lana Mzarelua

*Associate Professor, Geography Department,
Sokhumi State University,
Tbilisi, Georgia*

Malkhaz Gvinjilia

*Professor,
Head of Cultural Tourism Department,
Shota Rustaveli State University of Theatre and Cinema,
Tbilisi, Georgia*

Maya Gvinjilia

*Associate Professor,
Cultural Tourism Department,
Shota Rustaveli State University of Theatre and Cinema
Tbilisi, Georgia*

This article assesses the role of innovative ecotourism development models—GIS and PPGIS systems, mobile applications, community-based management approaches, and artificial intelligence (AI)—in the sustainable development process (UNWTO, 2023; IUCN, 2020). The study aims to determine how the integration of these innovative tools contributes to effective visitor management, ecosystem protection, and strengthening of local economies in Georgia (UNEP & UNWTO, 2005).

The study is based on a comparative and analytical analysis of international practices, allowing for an assessment of the potential of Georgian ecotourism in a global context (GNTA, 2022; UNWTO, 2023). The study's findings demonstrate that innovative, data-driven management transforms ecotourism from a reactive to a predictive system, reduces pressure on ecosystems, and improves decision-making (IUCN, 2020; UNWTO, 2023).

Furthermore, GIS, PPGIS, and mobile applications enable spatial analysis and systematic monitoring of visitor flows (Buendía et al., 2019; Pietilä et al., 2018), while community-based management models and eco-infrastructure enhance local engagement and the development of small and medium-sized enterprises (IUCN, 2008; UNDP, 2020). The study confirms that ecotourism sustainability is achieved when technological innovation and community-based management function as a unified system, which is an important strategic prerequisite for the long-term development of ecotourism in Georgia.

An important foundation for the sustainable development of the ecotourism industry is the creation of a targeted concept of environmental education in the country and its practical implementation. (Gvinjilia Malkhaz,)

Keywords: Ecotourism; Sustainable Development; Ecology; Innovative Models; Artificial Intelligence (AI).

Materials and Methodology

The study is based on secondary data analysis and a comparative research approach. International academic literature, reports from international organizations (WTO, IUCN, UNEP, UNDP), and official strategic documents related to tourism and protected area management in Georgia (GNTA, 2022; APA, 2025) were used.

Methodologically, content analysis (Buendia et al., 2019; IUCN, 2020) was used to functionally assess innovative ecotourism models (GIS, PPGIS, mobile applications, AI, community-based management), and comparative analysis (UNDP, 2020; Pietilä et al., 2018) was used to identify opportunities for adapting international experience to the Georgian context. The results of the study were analyzed taking into account the environmental, social and economic principles of sustainable development (UNEP and WTO, 2005). At the regional level, studies using GIS analysis were conducted in the protected areas of Javakheti (Gvinjilia, 2017).

Results.

GIS and PPGIS systems enable spatial monitoring of visitor flows and infrastructure optimization (Buendía et al., 2019; Pietilä et al., 2018).

Mobile applications increase visitor awareness and improve service quality (UNWTO, 2023). Artificial intelligence technologies are used to forecast visitor flows, monitor ecosystems, and support decision-making, reducing pressure on natural resources (IUCN, 2020). Community-based management models contribute to the empowerment of local SMEs and employment growth (IUCN, 2008; UNDP, 2020). Eco-infrastructure reduces environmental impacts and improves the energy efficiency of tourism facilities (UNEP & UNWTO, 2005).

Discussion

Globally, “green tourism” is considered an effective tool for the sustainable use of natural resources and local development, which simultaneously protects ecosystems and improves the quality of life of local populations (WTO, 2023). International research confirms that integrating technological tools and community-based management significantly improves the social, economic, and environmental impacts of ecotourism (IUCN, 2020; Buendia et al., 2019).

In Georgia, ecotourism potential is particularly high in protected areas, although its full realization remains limited by insufficient infrastructure development, low international awareness, and limited local participation

(GNTA, 2022). These challenges necessitate the implementation of innovative management models that combine technological, social, and infrastructural innovations. An important foundation for the sustainable development of the ecotourism industry is the creation of a targeted concept of environmental education in the country and its practical implementation (Gvinjilia, 2016)..

Innovative models include:

1. Technological tools (GIS, mobile apps, artificial intelligence) that enable data analysis and optimize visitor flows;

2. Social and management approaches (community-based management models, eco-infrastructure) that enhance local community engagement and promote the development of small and medium-sized enterprises (SMEs);

3. Artificial intelligence (AI) as an integrated tool combining data analysis, real-time monitoring and management support, which effectively promotes the implementation of sustainable tourism (IUCN, 2020) (see Table 1).

Table 1

Innovative Models in Ecotourism

Innovations	Applications	Expected results:	Source
Artificial Intelligence (AI)	Visitor flow management, ecosystem monitoring	Protection of natural resources, improved management efficiency	UNWTO, 2023
GIS Systems	Protected areas	Protection of ecosystems	UNEP & UNWTO, 2005
Mobile Apps	Tourism management	Raising awareness, optimizing visitor flow	UNWTO, 2023
Community-Based Models	Regional tourism	Increasing employment, supporting small and medium-sized enterprises	IUCN, 2008
Eco-Infrastructure	Tourism infrastructure	Reduced environmental impact	UNEP & UNWTO, 2005

The practice of using innovative models has been implemented in many countries around the world (see Table 2).

Table 2

International Experience in Technological and Community-Based Management of Protected Areas.

Country/Location	Approach	Results achieved	Source
Spain– Ebro Delta NP	PPGIS For visitor monitoring	Spatial distribution of visitors, infrastructure optimization.	Buendía et al., 2019
Nepal– Annapurna CA	Community-based governance	Increasing incomes of local residents, developing infrastructure.	UNDP, 2020
Finland – National Parks	PPGIS + Spatial analysis	Visitor dynamics control, Improving the experience	Pietilä et al., 2018
Croatia–Plitvice Lakes NP	GIS For visitor monitoring	Traffic management, ecosystem protection	Sustainability Directory, n.d.

The presented international experience demonstrates that the effectiveness of protected area management is significantly enhanced by the integrated use of technological tools and the involvement of local communities. Sustainable ecotourism is achieved when technological innovation and community-based management function as a unified system, generating both ecological and socioeconomic benefits (Buendía et al., 2019; UNDP, 2020; IUCN, 2008).

Approaches based on GIS, public participation platforms (PPGIS), and data analysis enable spatial and temporal monitoring of visitor flows, reducing pressure on ecosystems and improving the validity of decisions. Furthermore, examples of community-based management (Nepal, Finland) demonstrate that active participation by local populations creates socioeconomic incentives for the protection of natural resources, particularly through the development of small and medium-sized enterprises.

International practice demonstrates that the integration of these models contributes not only to the achievement of ecological goals but also to the long-term socioeconomic sustainability of protected areas. This experience thus provides an important benchmark for the implementation of innovative and adaptive management models in Georgia's protected areas. (See Table 3)

Table 3

Adaptation of International Experience in Technological and Community-Based Management in Protected Areas for Georgia

International experience	Georgia – Possible Implementation	Expected results
PPGIS / GIS Visitor Monitoring (Spain, Finland)	Borjomi-Kharagauli National Park, Lagodekhi National Park: mapping of tourist routes and services, digital registration of visitor flows.	Reducing tourist congestion, optimizing infrastructure, protecting the ecosystem.
Community-based management (Nepal)– Annapurna CA)	Tusheti, Keda: Involving local communities in organizing excursions and family tourism, supporting small and medium-sized enterprises.	Increased local revenues, incentives for conservation of protected areas, economic development.
AI / Data Analysis for Visitor Forecasting (Netherlands, Italy)	Borjomi-Kharagauli, Samtskhe-Javakheti: forecasting peak visitor numbers, resource allocation (rangers, infrastructure)	Optimal management, improved service quality, reduction of unnecessary load.
Eco-infrastructure and tourism policy (Italy – Cinque Terre National Park)	Lagodekhi, Tusheti: Eco-friendly houses, renewable energy, waste management systems.	Sustainable tourism, reduced environmental impact, visitor satisfaction.

International experience shows that technological tools (GIS, AI) and community-based management in Georgia's protected areas ensure effective visitor management, community engagement, and sustainable tourism development.

Regarding international practices in the use of artificial intelligence, we present the results of AI use in different countries in a table (see Table 4).

Table 4

International Practices in the Use of Artificial Intelligence

Country/Region	AI Application Areas	Key Results
Costa Rica	Data Analysis	Biodiversity Protection
Tanzania	Prediction Models	Reduced Pressure on Natural Resources
Australia	Marine Ecosystem Monitoring	Supporting Sustainable Policy Planning
Turkey	Community-Based Platforms	Reduced Unregulated Tourism, Increased Local Engagement

International practice confirms that AI implementation improves both technological and institutional effectiveness. Country examples demonstrate AI's adaptability in various contexts, making it a versatile tool for protected areas in Georgia. (See Table 5)

Data-driven approaches are becoming increasingly important in modern ecotourism management. Innovative data-driven management transforms ecotourism from a reactive system to a predictive one, enabling pre-assessment of visitor flows, reducing pressure on ecosystems, and efficiently allocating resources (IUCN, 2020; UNWTO, 2023). This approach is particularly evident in the trifunctional integration of artificial intelligence—forecasting, monitoring, and management support (Mzarelua l., 2017).

Table 5

Trifunctional Integration of AI in Ecotourism in Georgia

Function	Technical means	Georgia – context of use	Expected effect
Forecast (Predictive analytics)	Data analysis, modeling	Borjomi-Kharagauli, Tusheti	Optimizing visitor flows, reducing pressure on ecosystems
Monitoring (Sensors, Big Data)	Sensors, remote sensing methods, data visualization.	Protected areas, national parks	Real-time assessment of ecosystem conditions, efficient use of resources.
Management Support (Decision Support)	Virtual platforms, data dashboards	Regional tourism, SME, community engagement	Improving decision-making processes, strengthening local small and medium enterprises and local communities.

The table shows that the trifunctional integration of AI provides technological, institutional, and social benefits to Georgian ecotourism, enhancing sustainability, visitor experience, and economic benefits.

Recommendations

1. Visitor flow management: quotas, pre-registration, mobile app integration, predictive analytics.

2. Modernization of protected area management: GIS, sensors, remote sensing.

3. Institutional coordination: creation of digital platforms for APA and GNTA.

4. Socioeconomic innovations: community-based management models using AI, SME support, training, and virtual education.

5. Eco-infrastructure: energy-efficient facilities, electric transport, reduced environmental impact.

Conclusion

The study demonstrated that the integration of technological tools and community-based management models is an effective mechanism for developing sustainable tourism in protected areas. An analysis of international experience confirmed that the use of GIS technologies, mobile applications, artificial intelligence, and predictive analytics significantly improves visitor flow management, reduces pressure on ecosystems, and increases the transparency of management processes.

The study also found that community-based models and social innovation play a significant role in engaging local populations and strengthening small and medium-sized enterprises (SMEs), thereby ensuring the equitable distribution of economic benefits and strengthening the foundation for the social sustainability of protected areas.

In the Georgian context, these approaches can be adapted through strengthening institutional coordination, developing digital platforms, and the phased implementation of eco-infrastructure. As a result, the study confirms that a combination of technological and community-based management models is a feasible and strategically important way to ensure sustainable tourism and local economic development in Georgia's protected areas.

Bibliography:

1. Agency of Protected Areas of Georgia. (2025). Protected areas management plans and visitor statistics. Tbilisi: Agency of Protected Areas of Georgia. <https://apa.gov.ge>

2. Buendía, V. P., García-Amado, L. R., & Iniesta-Arandía, I. (2019). Public participation GIS (PPGIS) and public use management in protected areas: A case study of Ebro Delta Natural Park (Spain). *ISPRS International Journal of Geo-Information*, 8(6), 244. <https://doi.org/10.3390/ijgi8060244>

3. Contingent valuation of ecotourism in Annapurna Conservation Area, Nepal. (2008). *Ecological Economics*, 66(2–3), 388–397. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2008.03.008>
4. Gvinjilia Malkhaz. Ecosystems of Samtskhe-Javakheti region and the results of its GIS analysis. *Geography in a Global Context: Achievements and Challenges*. Ak. Tsereteli State University. International Conference. 3-4. 06.2017 <https://atsu.edu.ge/ge/conferences>
5. Gvinjilia Malkhaz. Features of Environmental Education in Tourism. 1st International Scientific and Practical Conference: “Tourism Development Trends: Problems and Prospects.” Tbilisi State University, May 7-8, 2016.
6. Georgian National Tourism Administration (GNTA). (2022). *Georgian tourism in figures: Structural overview*. Tbilisi: GNTA. <https://gnta.ge/statistics/>
7. Georgian National Tourism Administration (GNTA). (2023). *Georgian tourism in figures: Structure and industry analysis*. Tbilisi: GNTA. <https://gnta.ge/statistics/>
8. International Union for Conservation of Nature (IUCN). (2008). *Guidelines for protected area management categories*. Gland, Switzerland: IUCN. <https://portals.iucn.org/library/node/9243>
9. International Union for Conservation of Nature (IUCN). (2020). *Artificial intelligence for nature conservation: Opportunities and challenges*. Gland, Switzerland: IUCN. <https://www.iucn.org/resources/publication/artificial-intelligence-nature-conservation>
10. Mzarelua I. The role of Georgia's protected areas in the development of ecotourism AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ BAKI DÖVLƏT UNİVERSİTETİ Ekologiya və torpaqşünaslıq fakültəsi Ümummilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 97-ci ildönümünə həsr olunmuş 2021
11. Pietilä, M., Kangas, K., & Kajanus, M. (2018). A spatial perspective of visitor experiences in national parks: Public participation GIS approach. *NORDIA Geographical Publications*, 47(5) <https://nordia.journal.fi/article/view/75161>
12. United Nations Environment Program (UNEP) & United Nations World Tourism Organization (UNWTO). (2005). *Making tourism more sustainable: A guide for policy makers*. Paris & Madrid: UNEP/UNWTO. <https://www.unwto.org/sustainable-development/making-tourism-more-sustainable>
13. United Nations World Tourism Organization (UNWTO). (2023). *Innovation and sustainability in tourism development*. Madrid: UNWTO. <https://www.unwto.org/innovation-tourism>

14. United Nations World Tourism Organization (UNWTO). (2023). Digital transformation and smart tourism destinations. Madrid: UNWTO. <https://www.unwto.org/digital-transformation>

15. United Nations Development Program (UNDP). (2020). Biodiversity conservation and the impacts of nature-based tourism in the Annapurna Conservation Area, Nepal. UNDP Nepal. <https://www.undp.org/nepal/biodiversity-conservation-and-impacts-nature-based-tourism-annapurna-conservation-area>

16. Sustainability Directory. (n.d.). GIS for tourism and protected area management. <https://sustainability-directory.com/term/gis-for-tourism/>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-37>

THE SOCIOECONOMIC IMPACT OF UKRAINE'S TRANSITION TO THE PRINCIPLES OF THE CIRCULAR ECONOMY

Rashidi R. B.

*student of the master's degree
Poznan University of Economics and Business,
Poznan, Poland*

Circularity economy (hereinafter referred to as CE) means “the effective reuse and recycling of resources, materials and products in closed cycles. In other words, circularity is an economic model that represents sustainable development as a transition from a linear model based on consumption and disposal to a model in which the lifetime of products is maximized and materials and waste are minimized” [8, p. 5-6].

The implementation of circular economy principles in European countries has demonstrated the benefits of this approach, particularly the economic ones. Circularity in economic activity is becoming more than just a profitable economic mechanism; it is, above all, a mechanism essential for the safe, comfortable, and sustainable existence of humanity. For Ukraine, the transition to a circular economic policy is a complex, multifaceted issue. Politically, it is an instrument of European integration. Economically, it is a means of a rational approach to the country's post-war reconstruction and a strategy for survival in conditions of dwindling (limited) resources. It is precisely this multi-dimensional nature that makes the study of this issue **relevant**.

The aim of this study is to examine the socioeconomic implications of implementing a circular economy in Ukraine.

Results. The mechanisms for implementing a circular economy in Ukraine are currently the subject of active research. Among the main issues were those concerning the creation of institutional frameworks [2, p. 86]; the system-forming elements of the circular economy [1]; the conceptual principles underlying the circular economy and circular business models as a synthesis of global experience [5, p. 241]; the development of a roadmap for implementing CE practices [7]; the effectiveness of waste management in Ukraine [7; 10]; the development of small businesses during the transition to a new economic model [6]; the training of CE specialists [9]; and corporate social responsibility in the context of the transition to such an economic model [3].

Among the long-term benefits cited by researchers are: conservation of resources and increased efficiency in their use; reduced environmental impact; economic growth and innovation; job creation; the emergence of new markets and business opportunities; and reduced economic dependence on energy and resource imports [4, p. 86].

For example, as part of the implementation of the provisions of the National Waste Management Strategy through 2030, the introduction of the concept of resource efficiency and eco-friendly production (RECP) by optimizing the use of raw materials and energy while minimizing waste volumes has resulted in reduced operating costs and increased competitiveness of Ukrainian enterprises [7, p. 116].

The economic benefits of transitioning to a circular economy model clearly outweigh the challenges that will need to be overcome along the way. It should be noted that a particular incentive for accelerating progress toward implementing circular economy policies is undoubtedly the EU integration requirement to implement the “Green Deal”. Ukraine is officially aligning its legislation with EU standards. The circular economy is one of the fundamental issues in the negotiation process. Without the implementation of closed-loop principles, Ukrainian goods will not be able to compete in the European market. The transition to secondary raw materials and energy efficiency, for example, allows for the avoidance of substantial tariffs and leads to cost reductions. Thus, compliance with regulations has significant socio-economic implications, ranging from profit generation to job creation.

Another aspect is the need to strengthen resource independence in light of raw material shortages caused by the disruption of supply chains and the loss of access to certain natural deposits. Converting waste into energy is also becoming critically important for energy decentralization. The pressing issue of environmental safety – overloaded landfills – can now become an effective economic factor. Furthermore, Ukraine already faces additional challenges with the disposal of waste resulting from military operations. This waste can and should also become a resource.

A separate advantage of intensifying circular economy initiatives is the potential to attract European funds and private investors to the country's reconstruction.

Benefits for improving the social component include creating demand for new skills and, consequently, new jobs; fostering social responsibility and, as a result, reducing household spending on goods; and improving public health by reducing environmental pollution.

Of course, the process of restructuring the economy is labor-intensive and costly, giving rise to a whole range of problems. Among the most significant obstacles is the fact that Ukraine's environmental protection technology is not advanced enough to have a significant impact on the development of the circular economy [4, p. 82]. Other issues that need to be addressed include the uneven distribution of benefits from the circular economy, the complexity of supply chains, the need for significant capital investment, strong pressure on the government from "traditional" industrial sectors, and a shortage of skilled workers [4, p. 86]. However, when discussing obstacles, it is important to recognize that all the listed problems should serve as a motivational catalyst rather than a barrier to implementation. "This requires cooperation between the state, businesses, and civil society, as well as the identification of innovative solutions to ensure economic security. There is a need for a scientific rethinking of existing traditional economic models in the context of ensuring sustainability" [2, p. 86].

Conclusions. Unlike the traditional linear model, the circular model is based on resource recovery with the aim of minimizing waste as much as possible and extending the life cycle of goods. Ukraine's transition to the principles of the circular economy has already had, and may continue to have, positive socioeconomic consequences. A number of significant factors, such as resource scarcity, the environmental crisis, and potential socio-economic benefits, explain the feasibility of and lay the groundwork for the active implementation of circular principles in the Ukrainian economy. This economic model gradually builds a path from the economic benefit of interpreting waste as a resource for a new cycle, the efficient use of available resources with the maximization of their utility and service life, to the universal human benefit – the restoration of ecosystems.

Bibliography:

1. Горбаль Н. І., Сліпачик С. В. Циркулярна економіка: особливості та перспективи впровадження в Україні в умовах війни. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. Львів, 2023. № 2 (9). Рр. 257–268. Режим доступу :

<https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/dec/32720/menedzhment223maket-257-268.pdf>.

2. Кучерява М. В., Бичихін Є. В. Запровадження циркулярної і зеленої економіки в контексті досягнення цілей сталого розвитку та забезпечення економічної безпеки держави: огляд сучасних концепцій. *Фінанси України*. Київ, 2024. № 10. С.86–106. <https://doi.org/10.33763/finukr2024.10.086>

3. Швець А. Соціальна відповідальність бізнесу як необхідна умова переходу до циркулярної економіки в Україні. *Економіка та суспільство*. Одеса, 2022. № 38. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-74>

4. Deineko L., Tsyplitska O., Deineko O. Opportunities and Barriers of the Ukrainian Industry Transition to the Circular Economy. *Environmental Economics*. Sumy : LLC “CPC “Business Perspectives”, 2019. 10 (1). Pp. 79–92. [http://dx.doi.org/10.21511/ee.10\(1\).2019.06](http://dx.doi.org/10.21511/ee.10(1).2019.06)

5. Gonchar V., Gorokhova T., Mamatova L. Circular Economy as a Driver of Sustainable Development of Ukraine. *European Scientific Journal of Economic and Financial Innovation*. Kyiv, 2020. 2(6), Pp. 239–248. <https://doi.org/10.32750/2020-0222>

6. Korobka S. The Impact of the Circular Economy on the Development of Small Business. *Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University. Economic Series*. Kharkiv, 2025. (108). Pp. 70–79. <https://doi.org/10.26565/2311-2379-2025-108-07>

7. Kovalenko B. Strategizing the Development of the Circular Economy of Ukraine in the Conditions of Transformational Changes. *Economic Analysis*. Ternopil, 2024. 34 (4). Pp. 113–129. <https://doi.org/10.35774/econa2024.04.113>

8. Shebanin V., Reshetilov G. Circular Economy of the Region: Theoretical Aspect. *Ukrainian Black Sea Region Agrarian Science*. Mykolayiv : Mykolayiv National Agrarian University, 2021. 25(4). Pp. 4–13. [https://doi.org/10.31521/2313-092X/2021-4\(112\)-1](https://doi.org/10.31521/2313-092X/2021-4(112)-1)

9. Sysoiev O. Professionals of the XXI Century. Circular Economy. *Continuing Professional Education: Theory and Practice*. Kyiv, 2020. 3 (64). Pp. 41–48. <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2020.3.5>

10. Voitko S., Vyshnevskaya A. The Relevance of the Transition to a Circular Economy for Ukraine. *Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University. Economic Series*. Kharkiv, 2024. (106). Pp. 122–130. <https://doi.org/10.26565/2311-2379-2024-106-12>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-38>

**PROJECT ACTIVITY IN TERRITORIAL COMMUNITIES
OF UKRAINE AS A TOOL OF SOCIAL COHESION
IN WARTIME CONDITIONS**

**ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ
УКРАЇНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНOSTI
В УМОВАХ ВІЙНИ**

Holovko L. V.

*PhD in Economics, Senior Researcher,
Ptouha Institute for Demography and
Social Studies of the National Academy
of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Головко Л. В.

*кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник
Інститут демографії та досліджень
якості життя імені Михайла Птухи
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

В умовах повномасштабного вторгнення російських військ на територію України, зміцнення горизонтальних зв'язків у межах громади є одним із ключових чинників соціальної згуртованості та інституційної стійкості. Розвиток взаємодії між органами місцевого самоврядування, бізнесом, громадськими організаціями та мешканцями сприяє формуванню довіри, яка розглядається як базовий соціальний капітал. Зростання рівня довіри, у свою чергу, стимулює активність населення, підвищує ефективність реалізації локальних ініціатив та сприяє розвитку партисипативних практик управління. Саме на цій основі формується тенденція до активізації проєктного співробітництва, що дозволяє громадам акумулювати ресурси та реалізовувати спільні ініціативи.

Упродовж 2022–2025 рр. спостерігається позитивна динаміка розвитку міжмуніципального співробітництва як важливого інструменту підвищення ефективності місцевого розвитку. Його значення полягає у можливості об'єднання ресурсів кількох громад для вирішення спільних проблем, оптимізації витрат та реалізації масштабних інфраструктурних і соціальних проєктів. Станом на 2025 р. 714 територіальних громад уклали 467 договорів про міжмуніципальне співробітництво, що свідчить про зростання рівня інституційної взаємодії та усвідомлення переваг колективних форм управління (рис. 1).

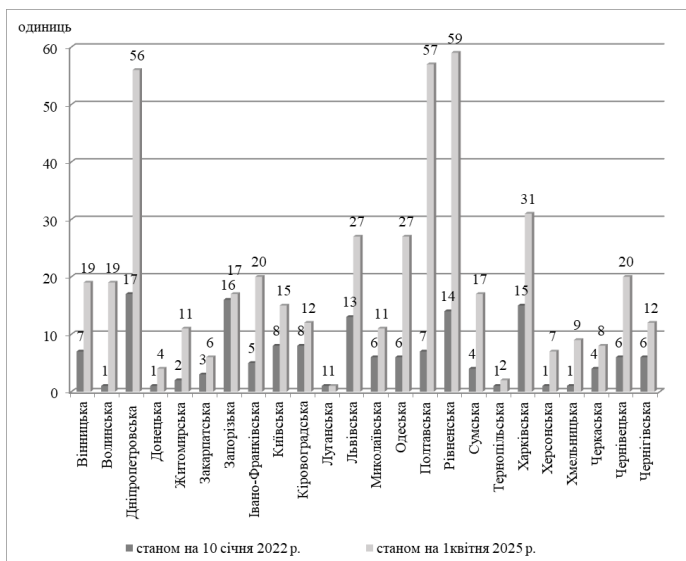

Рис. 1. Проектна діяльність у територіальних громадах, 2022–2025 рр., одиниць

Джерело: складено за [1].

Зазначена тенденція має вагоме обґрунтування з позицій теорії мережевого врядування, відповідно до якої ефективність розвитку територій значною мірою залежить від здатності суб'єктів до кооперації, обміну ресурсами та спільного вироблення управлінських рішень. Міжмуніципальне співробітництво сприяє не лише підвищенню якості публічних послуг, але й активізації проектної діяльності, зокрема у сферах інфраструктури, енергозбереження, освіти та соціального захисту. Воно також створює передумови для залучення зовнішнього фінансування, оскільки донорські організації та міжнародні партнери надають перевагу масштабним і комплексним проектам, що реалізуються у партнерстві.

Важливим сучасним інструментом залучення населення до процесів прийняття рішень на локальному рівні є розвиток механізмів самоорганізації громадян, зокрема через ініціювання, розроблення та участь у реалізації проектів, особливо в межах міжнародної співпраці. Показовим у цьому контексті є проект USAID «Говерла», який охоплює 100 територіальних громад у 11 областях України. Загальний бюджет проекту становить 74 млн дол. США, а період реалізації, що здійснюється компанією DAI, визначено упродовж 2021–2026 рр.

Основний акцент проекту зосереджено на трансформаціях локального рівня управління, спрямованих на посилення спроможності органів самоорганізації населення (ОСН), підвищення рівня відповідальності управлінських кадрів, а також на забезпечення збалансованого розподілу повноважень між ОСН, органами місцевого самоврядування та центральною владою. Однією з ключових цілей проекту є формування та впровадження ефективних механізмів зростання ролі громадян у системі місцевого самоврядування [2].

У межах реалізації проекту «Говерла» особливу увагу приділено впровадженню програм стажування молоді в органах місцевого самоврядування 19 громад-партнерок у Волинській, Житомирській, Львівській, Одеській, Закарпатській, Полтавській та Рівненській областях. Застосування сучасних інструментів молодіжної політики сприяє інклюзивному розвитку муніципалітетів, зростанню рівня довіри, прозорості та соціальної згуртованості в громадах, створює передумови для активізації просвітницьких ініціатив, реалізації інноваційних ідей, підвищення мотивації населення до самоорганізації та вдосконалення практик місцевого самоврядування.

Суттєвого значення у процесі реалізації проектної діяльності з метою стимулювання соціально-економічного розвитку територіальних громад набуває системність управління. Чітке визначення управлінських принципів і дотримання їх у практичній діяльності сприяє формуванню стійкості та згуртованості громад в умовах криз і невизначеності. Як зазначають В. Ф. Проскура, О. В. Зарічна та А. М. Кашин, громади, в яких управлінський ресурс відігравав визначальну роль, характеризувалися вищими довоєнними показниками соціально-економічного розвитку та якості життя населення. У цьому зв'язку створення належних умов для реалізації проектної діяльності та усвідомлення її стратегічної ролі в системі публічного управління набуває особливої актуальності [3, с. 25].

Позитивним прикладом для інших територіальних громад у частині ухвалення ініціативних управлінських рішень, ефективного використання місцевих ресурсів, формування адаптаційного потенціалу та налагодження дієвих механізмів реалізації проектної діяльності є Колочавська територіальна громада Закарпатської області. До чинників, що позитивно впливають на результати її розвитку, належать вигідне геополітичне та географічне розташування, яке сприяє розвитку транскордонного співробітництва та міжнародної взаємодії, зокрема з Польща та Чеська Республіка.

Водночас бюджет громади має дотаційний характер, а обсяги власних доходів залишаються обмеженими, що зумовлює високу залежність від державної підтримки. За таких умов транскордонна

співпраця у сфері реалізації інфраструктурних і культурних проєктів набуває особливої значущості. Високий рівень громадської ініціативності, сформований соціальний капітал, налагоджені логістичні зв'язки, розвинене транскордонне співробітництво, чітко визначені пріоритети розвитку та відпрацьований механізм взаємодії між органами державної влади, місцевого самоврядування і бізнесом створюють надійне підґрунтя для подальшого удосконалення та масштабування проєктної діяльності в громаді [4, с. 43].

Ефективність проєктної діяльності визначається системністю управління, наявністю чітких стратегічних пріоритетів і узгодженістю дій органів влади, бізнесу та громадського сектору. Доцільно посилити інституційну підтримку міжмуниципального співробітництва та проєктної діяльності шляхом розвитку мережевих механізмів управління, підвищення управлінської спроможності органів місцевого самоврядування та стимулювання участі громадян у процесах прийняття рішень. Окрему увагу варто приділити масштабуванню успішних практик міжнародної співпраці з метою зміцнення резильєнтності територіальних громад та формування передумов їх сталого післявоєнного розвитку.

Література:

1. Моніторинг реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади (станом на 01.04.2025). Міністерства розвитку громад та територій України. URL: <https://decentralization.ua/uploads/library/file/978/monitoring-i-kvartal-2025-roku.pdf> (дата звернення: 20.03.2026).
2. Проєкт USAID «Підвищення ефективності роботи і підзвітності органів місцевого самоврядування» («Говерла»). Портал «Децентралізація». URL: <https://decentralization.ua/donors/hoverla> (дата звернення: 10.03.2026).
3. Проскура, В., Зарічна, О., & Кашин, А. (2024). Проєктний підхід до управління територіальними громадами в умовах викликів війни. *Сталий розвиток економіки*, № 2 (49), С. 23–30. URL: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-49-4> (дата звернення: 20.03.2026).
4. Головка Л., Худинець В., Головка Т. Проєктна діяльність у територіальних громадах (на прикладі Колочавської територіальної громади Закарпатської області). *Демографія та соціальна економіка*, 2025. № 1 (59), С. 35–54.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-39>

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF EU NEGOTIATION CLUSTERS: THE GOVERNANCE DIMENSION

СТАЛИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПЕРЕГОВОРНИХ КЛАСТЕРІВ ЄС: УПРАВЛІНСЬКИЙ ВИМІР

Merzlyak A. V.

*Doctor in Public Administration,
Professor,
Professor of Management Department
Management Institute,
Classic Private University
Zaporizhzhia City, Ukraine*

Мерзляк А. В.

*доктор наук з державного
управління, професор,
професор кафедри менеджменту
Інститут управління, Класичний
приватний університет
м. Запоріжжя, Україна*

Skriabina D. S.

*PhD in Public Administration,
Associated Professor,
Associated Professor
of Management Department
Management Institute,
Classic Private University
Zaporizhzhia City, Ukraine*

Скрябіна Д. С.

*кандидат наук з державного
управління, доцент,
доцент кафедри менеджменту
Інститут управління, Класичний
приватний університет
м. Запоріжжя, Україна*

Vikhort Yu. V.

*PhD in Economics,
Associated Professor,
Associated Professor
of Management Department
Management Institute,
Classic Private University
Zaporizhzhia City, Ukraine*

Віхорт Ю. В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту
Інститут управління, Класичний
приватний університет
м. Запоріжжя, Україна*

Стратегія сталого розвитку України в контексті переговорних кластерів ЄС має ключове значення для трансформації державного управління та соціально-економічного вектору розвитку країни відповідно до стандартів Європейського Союзу (ЄС). Важливість цього процесу полягає в тому, що імплементація норм і практик ЄС сприяє підвищенню прозорості інституцій, ефективності публічного управління та конкурентоспроможності національної економіки, а також сприяє

наближенню норм до практик ЄС, які є необхідними для повноцінного вступу України до цього інтеграційного об'єднання.

Станом на 2026 р. до інтеграційного об'єднання ЄС входять 27 держав-учасниць, метою функціонування якого є використання переваг єдиного економічного ринку, безвізового режиму та єдиної валюти державами-учасницями. У цілому, ЄС виник як відповідь на виклики ХХ ст., а його розвиток визначають як внутрішні закономірності (економічна інтеграція, політична співпраця), так і зовнішні фактори (геополітичні зміни, глобалізація).

Набувши офіційний статус кандидата на членство в ЄС 23 червня 2022 р. Україна наступні роки держава здійснювала активну адаптацію національного законодавства до правового доробку *Acquis Communautaire* Європейського Союзу. А попередньо, процес наближення нормативної бази, а також зближення різних сфер здійснювалися ще у межах виконання Угоди про асоціацію [1].

Стандартні умови вступу до ЄС мають назву копенгагенських критеріїв членства та охоплюють: стабільність інститутів, що є гарантими демократії, верховенства права, прав людини і поваги та захисту прав меншин (політичний критерій); діюча ринкова економіка та спроможність впоратися з конкурентним тиском та ринковими силами в межах ЄС (економічний критерій); здатність взяти на себе обов'язки членства з дотриманням цілей політичного, економічного та валютного союзу (критерій членства).

У межах довгого періоду руху в ЄС Україна здійснювала низку дій, зокрема, було отримано «транспортний безвіз», «енергетичний безвіз» та тимчасову лібералізацію мит на товари, що значно спрощує торгівлю та підвищує конкурентоспроможність українських підприємств на європейському ринку. В рамках Східного партнерства та ініціативи Європейської політики сусідства Україна також реалізовувала стратегічні інвестиційні цілі до 2025 року, зокрема у транспортну, енергетичну, цифрову, освітню та екологічну сфери, що зміцнює її економічну та політичну інтеграцію в європейський простір.

Так, загальний прогрес за основними державними управлінськими виконавцями у 2014 – 2025 роки становив [2]: Кабінет Міністрів України – виконано 81% заходів; Верховна Рада України – виконано 74% заходів; інші органи державної влади – виконано 68% заходів. Стан виконання Угоди про асоціацію Україна – ЄС до 2025 р. включно свідчить про високий рівень секторальної інтеграції України до європейського економічного та правового простору. Загальний показник імплементації досяг 84%, що демонструє позитивну динаміку порівняно з 2024 р. (81%). Тенденція відображає системність реформ та послідовність адаптації національного законодавства до норм ЄС.

У цілому, переговорні кластери охоплюють критично важливі сфери від екологічної політики до цифровізації та верховенства права, а інтеграція до європейського простору не лише відкриває доступ до ринків і фінансових ресурсів, але й виступає каталізатором системних реформ, які забезпечують довгострокову стабільність, соціальну згуртованість України, що є важливим для післявоєнної відбудови окремих регіонів України, а також поточної підтримки окремих галузей та економіки в цілому.

Найвищі показники інтеграції спостерігаються у сферах, що безпосередньо пов'язані з гармонізацією регуляторних стандартів і транскордонною взаємодією. Зокрема, рівень виконання зобов'язань у сфері митної політики досяг 96%, що свідчить про ефективне впровадження європейських процедур та спрощення торгівлі. У галузях освіти та молодіжної політики (99%) і захисту інтелектуальної власності (98%) зафіксовано майже повну імплементацію норм ЄС, що вказує на глибоку нормативну конвергенцію та інтеграцію у спільний гуманітарний і інноваційний простір.

Особливої уваги заслуговують сфери, де у 2025 році зафіксовано найбільший прогрес. Так, у фінансовому секторі рівень виконання досяг 82%, що свідчить про активізацію реформ у напрямі стабілізації банківської системи та розвитку фінансових ринків відповідно до стандартів ЄС. У соціальній політиці пріорит становив 7% (до 87%), що відображає поступове наближення до європейських стандартів соціального захисту та ринку праці. У сфері сільського господарства зростання на 5% (до 79%) демонструє адаптацію аграрного сектору до вимог спільної аграрної політики ЄС та підвищення конкурентоспроможності продукції.

У 2026 р. Україна отримала фінальні умови від ЄС для вступу, охоплюючи три останні переговорні кластери: конкурентоспроможність, зелений порядок денний та ресурси, що є заключним вектором у напрямку сталого розвитку. Основні отримані умови стосуються таких кластерів [3]: конкурентоспроможність та інклюзивний розвиток; зелений порядок денний та стале з'єднання; ресурси, сільське господарство та політика згуртованості.

У межах кластеру «Конкурентоспроможність та інклюзивний розвиток» Україна має зосередитися на глибокій модернізації економіки та створенні рівних умов для всіх учасників ринку. Це передбачає гармонізацію законодавства з нормами ЄС у сфері конкуренції, державної допомоги бізнесу, захисту прав споживачів і цифрової економіки. Важливим є розвиток інновацій, підтримка малого і середнього бізнесу, а також реформування ринку праці відповідно до європейських стандартів. Окрему увагу слід приділити інклюзивності –

зменшенню соціальної нерівності, підвищенню рівня зайнятості, забезпеченню доступу до якісної освіти та соціального захисту, що відповідає принципам ЄС.

У кластері «Зелений порядок денний та стале з'єднання» ключовим завданням України є впровадження екологічних стандартів ЄС та інтеграція до кліматичної політики Союзу, зокрема в межах Європейський зелений курс. Це включає скорочення викидів парникових газів, розвиток відновлюваної енергетики, підвищення енергоефективності та реформу енергетичного сектору. Паралельно необхідно модернізувати транспортну та енергетичну інфраструктуру для її сумісності з європейськими мережами, зокрема інтеграцію до єдиного енергоринку ЄС. Також важливо розвивати стале управління відходами, водними ресурсами та впроваджувати принципи циркулярної економіки.

У межах кластеру «Ресурси, сільське господарство та політика згуртованості» Україна має адаптувати аграрну політику до стандартів ЄС, забезпечивши високу якість і безпечність сільськогосподарської продукції, а також прозорість земельних відносин. Необхідним є ефективне управління природними ресурсами, включаючи землю, воду та лісові ресурси, відповідно до екологічних вимог ЄС. Водночас важливим напрямом є впровадження принципів Політика згуртованості ЄС, що передбачає зменшення регіональних диспропорцій, підтримку розвитку громад і підвищення інституційної спроможності місцевого самоврядування. Це дозволить забезпечити збалансований розвиток територій і ефективне використання фінансових інструментів ЄС.

Таким чином, на основі вищенаведених показників можна констатувати, що Україна вже досягла значного рівня фактичної інтеграції до Європейського Союзу, особливо в економічному та нормативно-правовому вимірах. Це створює підґрунтя для подальшого поглиблення інтеграційних процесів та переходу від формальної імплементації до повноцінної участі у внутрішньому ринку ЄС.

Література:

1. Звіт про виконання угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2025 рік. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit-pro-vykonannya-Ugody-pro-asotsiatsiyu-za-2025-r.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 20.03.2026).
2. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами. Київ, 2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 15.03.2026).

3. Україна досягла 84% виконання Угоди про асоціацію з ЄС: опублікований Звіт за 2025 рік. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/ukrayina-dosyagla-84-vykonannya-ugody-pro-asotsiatsiyu-z-yes-opublikovanyj-zvit-za-2025-rik/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 16.03.2026).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-40>

INSTITUTIONAL CAPACITY OF LOCAL GOVERNMENTS IN THE FIELD OF ECONOMIC DEVELOPMENT

ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Rosypaylo I. Ya.

*Postgraduate student of the Department
of Public Management
and Administration
Ivano-Frankivsk National Technical
University of Oil and Gas
Ivano-Frankivsk, Ukraine*

Rospaylo I. Ya.

*аспірант кафедри публічного
управління та адміністрування
Івано-Франківського національного
технічного університету
нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна*

У сучасних умовах трансформації системи публічного управління в Україні особливого значення набуває питання інституційної спроможності органів місцевого самоврядування у сфері економічного розвитку. Саме на місцевому рівні формуються практичні механізми реалізації державної політики регіонального розвитку, створюються умови для підтримки підприємництва, залучення інвестицій, розвитку інфраструктури, зміцнення фінансової бази територіальних громад та забезпечення належної якості життя населення [1]. В умовах децентралізації органи місцевого самоврядування отримали ширші повноваження, однак ефективність їх реалізації безпосередньо залежить не лише від наявності ресурсів, а й від рівня інституційної зрілості, управлінської організованості, кадрової забезпеченості, стратегічного мислення та здатності до партнерської взаємодії. Інституційна спроможність у сфері економічного розвитку означає здатність органів місцевого самоврядування формувати, приймати й реалізовувати управлінські рішення, спрямовані на забезпечення стійкого розвитку території, мобілізацію внутрішніх і зовнішніх ресурсів, координацію інтересів основних місцевих суб'єктів та адаптацію до змін зовнішнього середовища. Йдеться не лише про формальну наявність відповідних структурних підрозділів або програмних документів, а про здатність місцевої влади діяти системно, послідовно й результативно [2]. У цьому

контексті інституційна спроможність включає нормативно-правовий, організаційний, кадровий, фінансовий, інформаційно-аналітичний та комунікаційний компоненти.

Одним із ключових показників інституційної спроможності є наявність якісного стратегічного планування розвитку громади. Економічний розвиток не може здійснюватися ситуативно, лише через реагування на поточні виклики. Він потребує визначення довгострокових пріоритетів, конкурентних переваг території, ризиків і ресурсних можливостей. Саме тому важливим є розроблення стратегій розвитку територіальних громад, програм підтримки малого й середнього бізнесу, інвестиційних паспортів, програм зайнятості, інноваційного та інфраструктурного розвитку. Проте на практиці нерідко спостерігається формальний підхід до стратегічних документів, коли вони існують лише як вимога законодавства, але не стають реальним інструментом управління, що свідчить про недостатню інституційну спроможність до аналітичної роботи, прогнозування та моніторингу результатів. Не менш важливим елементом є кадровий потенціал органів місцевого самоврядування. Економічний розвиток громади залежить від професіоналізму посадових осіб, їхньої компетентності у питаннях стратегічного менеджменту, бюджетного планування, проєктного управління, інвестиційної діяльності, міжнародного співробітництва та комунікації з бізнесом. У багатьох громадах зберігається проблема нестачі фахівців, які володіють сучасними інструментами розвитку територій, мають навички підготовки грантових заявок, супроводу інвестора, аналізу локального ринку праці та формування конкурентних переваг громади. Тому посилення інституційної спроможності нерозривно пов'язане з розвитком людського капіталу в системі місцевого самоврядування, постійним навчанням, підвищенням кваліфікації та оновленням управлінської культури.

Важливим чинником інституційної спроможності є також фінансова основа місцевого розвитку. Без належного ресурсного забезпечення навіть найкращі стратегії залишаються декларативними. Здатність громади ефективно управляти місцевим бюджетом, розширювати дохідну базу, залучати інвестиції, використовувати міжмуніципальне співробітництво, брати участь у державних і міжнародних програмах підтримки є свідченням її реальної інституційної зрілості. Фінансова спроможність не зводиться лише до обсягу надходжень; вона включає вміння пріоритезувати видатки, спрямовувати кошти на розвиткові цілі, формувати проєкти, орієнтовані на довгостроковий економічний ефект. Особливої уваги заслуговує організаційна спроможність органів місцевого самоврядування. Для результативного управління економічним розвитком потрібна чітка внутрішня координація між структурними підрозділами, належний розподіл функцій, ефективні процедури

прийняття рішень і механізми взаємодії з зовнішніми партнерами. Економічний розвиток є міжсекторальним явищем, тому він не може бути відповідальністю лише одного відділу чи посадової особи. Потрібна інтеграція зусиль у сферах земельних ресурсів, містобудування, освіти, комунального господарства, соціальної політики, цифрової трансформації та міжнародного співробітництва. Чим вищий рівень узгодженості цих напрямів, тим ефективніше громада реалізує власний потенціал.

Суттєвим виміром інституційної спроможності виступає здатність органів місцевого самоврядування до партнерства. У сучасній моделі місцевого розвитку влада не повинна діяти ізольовано. Економічний розвиток громади є результатом взаємодії влади, бізнесу, громадянського суспільства, закладів освіти, наукових установ та міжнародних партнерів. Саме тому ефективна громада повинна вміти організовувати діалог із підприємцями, підтримувати локальні ініціативи, створювати сприятливий інвестиційний клімат, залучати експертне середовище до розроблення програм розвитку. Інституційна спроможність у цьому аспекті означає не лише відкритість до співпраці, а й наявність конкретних механізмів участі, консультацій, публічної звітності та прозорого управління. У нинішніх умовах воєнних викликів, міграційних процесів, економічної нестабільності та необхідності повсякчасного відновлення значення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування ще більше зростає. Громади повинні не лише забезпечувати поточне функціонування території, а й виступати суб'єктами економічної стійкості, відновлення інфраструктури, підтримки зайнятості, релокації бізнесу та формування нових моделей локального розвитку. Так це вимагає нової якості місцевого управління, орієнтованого на гнучкість, інноваційність, результативність і відповідальність [3].

Отже, інституційна спроможність органів місцевого самоврядування у сфері економічного розвитку є визначальною умовою ефективного функціонування територіальних громад. Вона охоплює не лише наявність повноважень і ресурсів, а передусім здатність перетворювати їх на реальні результати розвитку. Посилення такої спроможності потребує системного вдосконалення стратегічного планування, кадрового потенціалу, фінансового управління, організаційної координації та партнерської взаємодії. Саме інституційно сильне місцеве самоврядування здатне забезпечити конкурентоспроможність громади, підвищити її економічну самодостатність і створити підґрунтя для сталого розвитку в довгостроковій перспективі.

Література:

1. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 12.05.1997 № 280/97-ВР. База даних «Законодавство України» /

Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-ВР#Text> (дата звернення: 14.03.2026).

2. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (дата звернення: 12.03.2026).

3. Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.11.2024 № 1686. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1686-2024-п#Text> (дата звернення: 15.03.2026).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-41>

**TRANSFORMATION OF UNIVERSITY ENTREPRENEURIAL
ECOSYSTEMS OF UKRAINE IN THE CONTEXT
OF INTEGRATION INTO THE EUROPEAN EDUCATIONAL SPACE**

**ТРАНСФОРМАЦІЯ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ
ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ЕКОСИСТЕМ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ
ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ**

Shterna T. V.

*Doctor of Economic Sciences,
Professor
Private higher education institution
Bukovinian University
Chernivtsi, Ukraine*

Штерна Т.В.

*доктор економічних наук, професор
ПВНЗ «Буковинський університет»
м. Чернівці, Україна*

Kretska A.

*Student Faculty of Information
Technologies and Economics
Private higher education institution
Bukovinian University
Chernivtsi, Ukraine*

Крецька А.

*мтудентка факультету
інформаційних технологій
та економіки
ПВНЗ «Буковинський університет»
м. Чернівці, Україна*

У контексті набуття Україною статусу кандидата на членство в ЄС та інтеграції до Європейського дослідницького простору (ERA), трансформація вищої освіти стає стратегічним пріоритетом. Сучасний університет перестає бути лише транслятором знань, еволюціонуючи до моделі «Університет 3.0», де ключовим показником ефективності є

комерціалізація інновацій. Створення цілісної підприємницької екосистеми – від стартап-шкіл до центрів трансферу технологій – є необхідною умовою для підготовки фахівців, здатних працювати в межах Єдиного цифрового ринку ЄС та конкурентного середовища європейської економіки.

Підтримка підприємницької діяльності в освіті полягає у створенні цілісної екосистеми, що поєднує теоретичну підготовку з практичним впровадженням інновацій через функціонування університетських бізнес-інкубаторів, стартап-шкіл та центрів трансферу технологій. Цей процес передбачає інтеграцію курсів із бізнес-моделювання та інтелектуальної власності в навчальні плани, розробку механізмів грантового фінансування проектів здобувачів освіти, а також активну співпрацю з реальним сектором економіки для комерціалізації наукових розробок. У сучасних умовах така підтримка трансформує заклади освіти в осередки інноваційного розвитку (модель «Університет 3.0»), де викладачі та студенти отримують ресурси для перетворення ідей у життєздатні бізнес-рішення [1].

Погляди академічної спільноти щодо створення дієвої бізнес-екосистеми:

- Перехід до моделі «Цифрового університету 3.0», що передбачає створення при факультетах центрів трансферу технологій та бізнес-акселераторів для супроводу стартапів від ідеї до виходу на ринок.

- Впровадження обов'язкових практико-орієнтованих модулів із бізнес-планування, захисту інтелектуальної власності та управління ризиками, а також заміна традиційних кваліфікаційних робіт на формат «диплом як стартап».

- Створення внутрішніх грантових фондів та розвиток капіталу за рахунок меценатських внесків і партнерства з банківським сектором для підтримки інноваційних розробок здобувачів освіти.

- Формування віртуальних коворкінгів та інтелектуальних платформ для нетворкінгу, які дозволяють об'єднувати зусилля економістів, фінансистів та IT-фахівців у спільних мультидисциплінарних проєктах.

- Залучення стейкхолдерів (успішних підприємців, роботодавців, випускників) до освітнього процесу через систему гостьових лекцій, воркшопів та довготривалого супроводу молодіжних бізнес-ініціатив [2].

Оновлення освітніх програм через перехід до формату «диплом як стартап» та впровадження прикладних модулів трансформує роль здобувача освіти з пасивного слухача на активного фаундера.

Ось деталізація цих механізмів для впровадження у наукову роботу:

Перехід до формату «Диплом як стартап» передбачає, що замість класичного теоретичного дослідження студент презентує розроблений бізнес-проект, готовий до реалізації або пошуку інвестицій.

– Замість традиційних розділів (теорія, аналіз об'єкта, рекомендації), робота містить: аналіз ринкової ніші, розробку бізнес-моделі (Canvas), опис мінімально життєздатного продукту, маркетингову стратегію та фінансовий план.

– Оцінювання проводиться не лише експертною комісією, а й запрошеними експертами з бізнес-середовища, інвесторами або представниками банківського сектору.

– Допускається захист одного стартап-проекту групою студентів різних спеціальностей (наприклад, економіст відповідає за фінанси, а IT-фахівець – за технічну реалізацію) [3].

Впровадження обов'язкових практико-орієнтованих модулів для того, щоб студент міг підготувати якісний проект, освітня траєкторія має містити конкретні інструментальні блоки:

– Навчання роботі з інструментами прогнозування грошових потоків, розрахунку показників окупності та побудови моделей.

– Фокус на алгоритмах патентування винаходів, реєстрації торговельних марок та захисту авторських прав на програмний код або методики.

– Методи ідентифікації ризиків (SWOT, PESTEL-аналіз) та розробка стратегій їх мінімізації в умовах економічної нестабільності [4].

Підтримка підприємницького духу потребує зміни самої логіки взаємодії «викладач – студент»:

– Менторство замість керівництва

– Валідація ринком

– Використання симуляцій

Отже, синергія глибокої теоретичної бази з гнучкими методологіями розробки дозволить здобувачу на виході з університету мати не лише диплом, а й готовий бізнес-кейс, сформоване портфоліо та навички залучення капіталу, що критично важливо для розвитку сучасних реальних секторів економіки.

Таким чином, підтримка підприємницької діяльності в освіті через перехід до моделі «Університет 3.0» є стратегічним інструментом інтеграції України в європейський освітній та інноваційний простір. Впровадження формату «диплом як стартап» та прикладних модулів із бізнес-проекткування, адаптованих до стандартів ЄС, дозволяє трансформувати заклади вищої освіти з теоретичних центрів на потужні осередки комерціалізації наукових розробок. Така синергія академічної підготовки, грантової підтримки та менторського супроводу з боку стейкхолдерів забезпечує підготовку конкурентоспроможних фаундерів,

здатних створювати масштабовані інноваційні продукти для ринку, що є критично важливим для повоєнного відновлення та економічного суверенітету держави.

Література:

1. Іванишин В.В., Штерма Т.В. Оцінка підготовки кваліфікованих працівників: освіта і якість знань. Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць. 2024. №5 (276). С. 106-112. http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2024_5_15
2. Штерма Т.В., Падун, Є. М., Дудник, Р. Б. Стратегії фінансування проєктних ІТ-програм у закладах вищої освіти України. Академічні візії, (40). 2025 <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1665>
3. Штерма Т.В., Луківський А. С., Луківський С. Д. Впровадження штучного інтелекту у моделі економічного управління для мінімізації корупційних ризиків. Здобутки економіки: перспективи та інновації, (15). 2025 <https://doi.org/10.5281/zenodo.14959270>
4. Штерма Т., Декуш О., Романюк Є., Ігнатеску О. Ефективність методики викладання в контексті розвитку фінансового потенціалу закладів освіти України. Актуальні проблеми економіки, (2) 2025 https://eco-science.net/wp-content/uploads/2025/02/2.25._pdf

NOTES

The project was implemented with the support of

The Center for Ukrainian-European Scientific Cooperation is a non-governmental organization, which was established in 2010 with a view to ensuring the development of international science and education in Ukraine by organizing different scientific events for Ukrainian academic community.

The priority guidelines of the Center for Ukrainian-European Scientific Cooperation

1. International scientific events in the EU

Assistance to Ukrainian scientists in participating in international scientific events that take place within the territory of the EU countries, in particular, participation in academic conferences and internships, elaboration of collective monographs.

2. Scientific analytical research

Implementation of scientific analytical research aimed at studying best practices of higher education establishments, research institutions, and subjects of public administration in the sphere of education and science of the EU countries towards the organization of educational process and scientific activities, as well as the state certification of academic staff.

3. International institutions study visits

The organisation of institutional visits for domestic students, postgraduates, young lecturers and scientists to international and European institutes, government authorities of the European Union countries.

4. International scientific events in Ukraine with the involvement of EU speakers

The organisation of academic conferences, trainings, workshops, and round tables in picturesque Ukrainian cities for domestic scholars with the involvement of leading scholars, coaches, government leaders of domestic and neighbouring EU countries as main speakers.

Contacts:

Head Office of the Center for Ukrainian-European Scientific Cooperation:
88000, Uzhhorod, 25, Mytraka str.
+38 (099) 733 42 54
info@cuesc.org.ua

www.cuesc.org.ua

**The European Union and Ukraine's European Integration in the Era
of Global Challenges: Legal, Political, and Socio-Economic Dimensions**

International Scientific and Practical Conference

May 28–29, 2026

Izdevniecība “Baltija Publishing”
Avotu iela 8 k-1 - 25, Rīga, LV-1011
E-mail: office@baltijapublishing.lv

Iespiests tipogrāfijā SIA “Izdevniecība “Baltija Publishing”
Parakstīts iespiešanai: 2026. 5. maijs
Tirāža 100 eks.